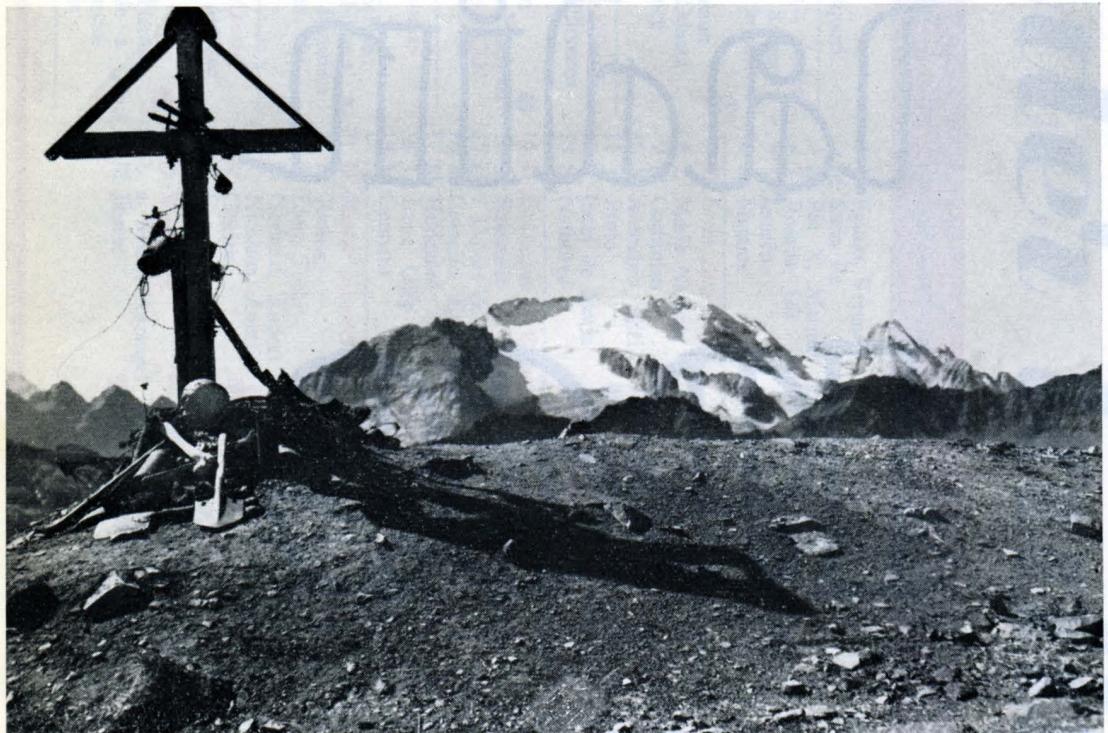

Calender
Dådilin 1969

(Col de Lana) 50 agn do la pröma gran vera

foto Ghedina

L'an 1969 è n an de 365 dis.

Les festes dl'an è: dütes les doménies y les festes de prezet che è: Nanü, s. Gaunia o i Tréi Résc, s. Ojöp, l'Assënza, les Antlés, s. Pire y Paul, s. Maria dal Ciüf, Gnisant, l'Immacolata y Nadè.

L Stato reconësc dütes les doménies y les festes de prezet scrites dant da la Dlijia Catolica sciöche festes dl Stato y čiamò chëstes atres laprò: Lünesc de Pasca y Pasca de Må, s. Stefo ai 26 de dezember.

L Stato à čiamò d'atres festes nominades „Festes Nazionales” (FN) y chëstes è: 1 25 d'aurì, dé dla Liberaziun - 1 1. de mà, festa dl laur - 1 2. de jügn, festa dla Repubblica - 1 4. de november, vitoria dl 1918. Ai 11. de forà, dè di Patti Lateranensi y 1 28. de setember, dè dla rivolta de Napoli.

FESTES MOBILES:

Ss.mo Inom de Gejù, ai 5 de iener.
Festa dla Sacra Familia, ai 12 de iener.
Septuagesima, ai 2 de forà.
Capiùn, ai 19 de forà.
Jöbia santa, ai 3 de aurì.
Vëindres Sanc', ai 4 de aurì.
Sabeda Santa, ai 5 de aurì.
PASCA, ai 6 de aurì.
Lünesc de Pasca, ai 7 de aurì.
Domënia Blanchia, ai 13 d'aurì.
Festa de s. Germano, a s. Martin de Torr, ai 27 d'aurì.
I dis dles Crusc, al 12, 13 y 14 de mà.
L'Assënza, ai 15 de mà.
PASCA DE MA', ai 25 de mà.
Lünesc de Pasca de mà, ai 26 de mà.
La Ss.ma Trinité, al 1 de jügn.

La festa dles Antlès, al 5 de jügn.

La festa dl Cör de Gejù, ai 15 de jügn.

Domënia di abiti, ai 20 de iuli.

La Porziuncula, al 3 d'agost.

La festa di santi Angeli Custodi, al 7 de setember.

Domënia dal Rosare, al 5 d'october.

Festa dles dlijies o segra de düc, ai 19 d'october.

Festa de Cristo Re, ai 26 d'october.

La pröma d'Advënt, ai 30 de november.

Doménies do s. Guania é-l ma 3 chëst' an, doménies do Pasca de mà é-l 26.

DIS DE QUATEMBER:

Aisciöda, ai 26, ai 28 de forà, yal 1 de merz.

Istè, ai 28, ai 30 y ai 31 de mà.

Altòn, ai 17, ai 19, y ai 20 de setember.

Inver, ai 17, ai 19, y ai 20 de dezember.

DIS DE JAIUN:

I dis de jaiùn pur l'an 1969 è-l ma plü dui dis y chisc è n Capiùn ai 23 de merz y n Vëindres Sanc al 4 de aurì.

L'astinëenza dla čer é-l da osservé düc i vëindresc de carsëma, i atri vëindresc dl'an pò-n osservé l'astinëenza; mo an ne mëss nia, la conferenza episcopala italiana préia, che les families lies n brano dla Sacra Scritüra, o fa dl begn, o fumé n pü manco, nia jì al chino, o se fa instësc n té pice sacrificio, čiarè n chël dé de mostré plü amur verso l proscrimo o de avëi plü paziënsa cun la fomena y la fomena cun l'om, coi mituns, i fis y les fies cun sü genitori, avëi dër paziënsa cun jënt vedla y d'atri sacrificizi.

IENER JENÈ

1	MERCUI	B	NANÜ, OTAVA DE NADÈ 1 classe
2	Jöbia	B	Macario, Adelhaid
3	Vëindres	B	Genovefa, Daniele
4	Sabeda	B	Rigobert, Angelica, Benedetta
5	DOMËNIA	B	Ss.mo Inom de Gejù, Vöia de s. Guania, Telesfor, Emilia
6	LÚNESC	B	SANTA GUANIA, TRËI RËSC 1 classe
7	Mertesc	B	Valentin Vëscò, Luzian
8	Mercui	B	Severino, Gudula, Erhard
9	Jöbia	B	Giuliano, Basilissa
10	Vëindres	B	Aldo, Agato, Willi da Bourges
11	Sabeda	B	Igino Papa martire, Werner
12	DOMËNIA	Ve	SACRA FAMILIA, Ernst, Stefania
13	Lünesc	B	Comemoraziun dl Batejimo de Gejù, Veronica, Jutta
14	Mertesc	B	Ilario Vesco, Felix martire da Nola
15	Mercui	B	Paul eremita, Mauro Abate, Romedio
16	Jöbia	C	Marcello Papa martire, Gottfried
17	Vëindres	B	Antone Abate eremita
18	Sabeda	B	Prisca verg. martire
19	DOMËNIA	Ve	2 do s. Guania, Mario, Marta, Pia, Germana
20	Lünesc	C	Bostian, Fabian martiri
21	Mertesc	C	Agnes Verg. martire
22	Mercui	C	Vinzenz y Anastasio martiri, Teolinda
23	Jöbia	B	Raimund de Pennafort, Emerenz Verg. martire
24	Vëindres	C	Timoteo Vëscò martire
25	Sabeda	B	Conversciun de s. Paul, Arcangel
26	DOMËNIA	Ve	3 do s. Guania, Policarp, Paula, Rosvita, Edit
27	Lünesc	B	Jan Crisostomo patrono di pordicadùs
28	Mertesc	B	Pire Nolasco, Manfred, Agnes
29	Mercui	B	Franz Sales, Valire
30	Jöbia	C	Martina, Adelgunde, Iacinta
31	Vëindres	B	Giovanni Bosco, Eusebio, Luise, Emma

Marçés: ai 3 a Bornech y Urriëei — ai 12 a Porsenù — ai 25 a Tluses — ai 29 a Čiastel.

J E N É — I E N E R

An dla natüra — an dla grazia.

L sorëdl fesc l'an dla natüra cun sües sajuns, Gejú fesc l'an dla Dlijia cun sües festes liturgiches.

Do che l sorëdl fesc süa roda, müda jö les sajuns. Val iade beles y plenes de vita, spo indó smarides y indormedides, dl düt mortes.

Do les sajuns mëss inč se regulé 1 paür cun so laur pro čiasa y te campagna. Insciö la jënt se fesc dé an pur an da la natüra, düt či che al adora pur vire. Mo al ne l ciafa pa scinché deban, so assoiués y sües fadies mëss-el inč mët laprò.

An mëss dì, che l sorëdl cun so luminus y so čialt é la fontana de düta la grazia de Dì sön chësc monn. Al dà a la jënt ligrëza, sanité y vita.

Do i agn de vita de nosc Salvadù Gejù Crist va inč la roda dles festes dl' an dla Dlijia. Chëstes inč müda jö sciöche les sajuns tla natüra. Y do les festes ia pur l'an laora l cristian söl čiamp spiritual de süa anima. Insciö an pur an l cristian fesc racolta de fruč dla grazia, maduris y scincà dal sorëdl dles animes, che é Gejù Crist. De chisc fruč spirituai l'anima mëss vire i dis de süa vita söla tera y laprò mëss-la n mët da na pert y provede pur la vita eterna.

Nadé, Pasca y Pasca de mà, vignüuna cun süa gherlanda de dis y festes dant y do, ne se mostre-les vign'an da nü la vita terrena de nosc Signur Gejù Crist? Y ne se fej-eles inč indò udëi,

sciöche l cristian dess spiritualmënter nasce, vir, muri y rusuri a la vita dla grazia y spo a la vita zënza fin tl'eternité? Y ne é la natüra cun sües sajuns sciöche na bela Bibia cun tan de svariades illustraziuns, che insëgna y istruësc l cristian a vire süa vita cun fede y responsabilité cristiana?

La vita de Gejù y la roda dl sorëdl, l'an tla natüra y l'an liturgico dla Dlijia, l laur da paür y la santificazion dl'anima va bel a per, un dlungia l'ater. An vëiga che trami dui é inventà y ordinà da n medemo pinsir, dal medemo Signur y Creadù dla natüra y dles animes. Y sciöche la natüra vign'an, secondo la sajun, dà sü fruč pur la vita dl corp tres da nü indò, insciö crësc vign'an liturgico tres da nü indò i fruč dla redenziun, les grazies miritades da Gejù pur la vita dl'anima.

Ci richëzes de formes, curusc y gusti prodüsc l sorëdl cun so bun čialt y luminus tles diversces sajuns dl'an. Punsede ma ai légn da ordüra, a la vigna, ai fruč che cuiun te bosch, ai čiamp cun les blás. Al n'é pur vigni gusto y pur vigni bujëgn y plajëi de nosc corp. Bel l medemo fesc crësc y maduri l sorëdl dles animes, Gejù Crist, tratan l'an dla Dlijia. Al partësc fora grazies — i oress dì — da de vigni sort de gusti, pur düč i bujëgns y plajëis, da düč i curusc. Toled ma ca les letanies di Sanč y udarëis n pre fluri, che incantéia. Chësc à fat la grazia, che vëgn dal bel sorëdl dles animes. An dla natüra y an dla grazia, un porta fruč pur la vita dl corp, l'ater pur la vita dl'anima cun la grazia.

FORÀ

JEUNE — JEUNE

1	Sabeda	C	Inazio martire, Brighta, Sigbert
2	DOMËNIA	B	Santa Maria, Septuagesima (2)
3	Lünesc	c	Blaje Vesco Martire, Candido, Ansgar
4	Mertesc	B	Andrè Corsini, Ghilbert, Veronica
5	Mercui	B	Ingenuin y Albuin, Agata Verg. martire
6	Jöbia	B	Tito Vesco, Dorotea Verg. martire
7	Véindres	B	Jan de Matha, Frida
8	Sabeda	B	Romuald Abate, Richard, Iule
9	DOMËNIA	Vi	Sexagesima, Cirillo, Apollonia
11	Lünesc	B	Scolastica, Willi da Aquitania
12	Mertesc	B	Maria Lourdes, Pasquale, Patti Lateranensi
13	Mercui	B	7 Padri Serviti, Gaudens
14	Jöbia	vi	Beniamin, Herlinde, Reinhilde, Irmhilde
14	Véindres	vi	Valentin, Conrad
15	Sabeda	B	Faustino y Iovita martiri, Siegfried
16	DOMËNIA	Vi	Quinquagesima, Iuliana, Geremia
17	Lünesc	vi	Marianna
18	Mertesc	c	Scimun, Hildebert, Constanzia
19	Mercui	Vi	Capiun 1 classe, jaiùn, Conrad, Arnold
20	Jöbia	Vi	Leo, Isabella, Ulrich
21	Véindres	Vi	German, Eleonora, Adelhaid
22	Sabeda	B	Catedra de s. Pire 2 classe, Margherita
23	DOMËNIA	C	1 de Carsëma 1 classe, Pire Damiani
24	Lünesc	C	Mattia Apostel 2 classe
25	Mertesc	Vi	Walburga, Victor, Vittorio
26	Mercui	Vi	Alexander, Dionisio, Quatëmber
27	Jöbia	Vi	Gabriel, Oswald
28	Véindres	Vi	Hermine, Leander, Quatëmber

Marçés: al 1 a s. Lauronz — ai 3 a Porsenù — ai 15 a s. Linert Badia — ai 21 a Bornech/
s. Scimun — ai 24 a Tluses.

FORA

Či che an adora te čiasa.

Tréi coses adorun te vigni čiasa, sce an ó provede ai plö gragn bujëgns: l füch, l'ega y la farina. L füch adorun pur cujiné y scialdé, l'ega inc pur cujiné y lavé y la farina sanbëgn pur mangé.

Baiun imprüma dl füch. I ne sun nia plö tl paraisc terester, aulà che an ne sinti nia 1 fréid y n'a nia bria de cujiné. I lègns da früt dè ca la spëisa bel fata. Sègn mëssuns cujiné y scialdé y chësc fej-un col füch. Či fajess-un pa zénza 1 füch te na čiasa? Mo 1 füch é inc 1 simbulo dl'amur. Al é n amur dl cil y n amur dla tera. L'amur dl cil é füch che vëgn da Chél Bel Di. Al luminëia, scialda y ne consumëia nia. Te čiasa à-n n n'ater füch y chësc fesc fûm, lascia indò ciarbun fosch y cëinder grisc, amur dla tera. Nia ci di, al mëss ester, al é dërt, al scialda la stüa pur düta la familia y descëda vita nöia te vigni creatüra, che vëgn al monn. Mo cis čina che al é jon, mëss-un dër mët averda y 1 custodì cun cosciëenza. Te n cürt podess-el burjé jö čiasa y majun. Purchël la uma, la Dlijia, racumana tres indò da nü: mituns, čiarede pa de ne fa no mé de füch, al pudess pa suzede na burta desgrazia! Sce 1 füch dla vita ne é tres saré ite y sburlé it te fornel o fruguré, spo pò-l salté fora tizes y impié. L füch dl'amur de Di indere ne fesc mai mal, mo dagnara bëgn. Al slumina l'anima, scialda 1 cör de amur de Di y fesc cun so čiald crësc sö i fis de Di.

Spo mëss-el dagnara ester ega assà te čiasa. Aulà che an sparagna l'ega te čiasa, ne čiare-l mai fora cis bel.

Vigni dé mëss-un se lavé 1 müs y les mans, an lava 1 funz bindečé, spo es-un nèc y an à nët te čiasa. Mo l'ega n'é nia ma cheriada pur lavé 1 corp, l'ega benedida lava inč jö l'anima dla picera creatüra, che vëgn batida. L'ega n'é la maiù pert nia ert da ciafé, purchël Gejù l'à destinada a survi pur 1 prüm y plö nezesciario di sacramënč. Cun l'ega dl Bato vëgn-el lavé jö l'anima bela nëta, n gran miraco.

Te vigni čiasa à-n bëgn spo čiamó 1 buché da l'ega santa. Sce 1 Bato é n bëgn pur l'anima, spo é l'ega santa arjignada pur lavé jö les piceres pazités da vigni dé tl'anima. Y chilò n'é nia la quantité, mo la qualité che fesc fora. Na gota n fesc tan che la bot plëna de ega santa dlungia üsc de dlijia, aulà che düc pô ji a n ciarié fora y la porté a čiasa. Düc chi che va it y vëgn fora de dlijia, se tol l'ega santa. Dan mëssa vëgn-el tigni l'Asperges cun l'ega santa y can che an passa pur curtina, i dà-n l'ega santa ai morč. Te stüa stal 1 buché dlungia üsc y chi che va it y fora, bagna it la man y se sëgna, da dumani y da sëra y can che an se n va da čiasa demez.

La cosa plö de bujëgn te čiasa é sanbëgn la farina, pur fa da mangé a düc. Y la prüma cosa che an fesc de farina, é bëgn 1 pan. Zakan èn tan ausà, che an i dijò pan a düta la spëisa. Y la prüma oraziun dl cristian disc pö inc inscio: Dé-s 1 pan da vigni dé! Mo sot a la forma dl pan vëgn-el inc fat tla s. Mëssa 1 pan dl'anima pur i fis de Di. Chi che mangia de chësc pan, vir dagnara, disc Gejù. Či gran morvöia! Füch, ega y pan, tréi coses, che mëss ester te čiasa. Ales tègn adüm corp y anima.

MERZ

1	Sabeda	Vi	Albino, Suitbert, Quatember
2	DOMËNIA	Vi	2 de Carsëma 1 classe, Simplizio, Heinrich Suso, Agnes
3	Lünesc	Vi	Marino, Cunigunda la santa imparadessa, Friedrich
4	Mertesc	Vi	Casimir, Alberich
5	Mercui	Vi	Oliva Verg. martire, Gherda
6	Jöbia	Vi	Perpetua y Felizita, Fridolin
7	Vëindres	Vi	Tomesc d'Aquino
8	Sabeda	Vi	Jan de Di
9	DOMËNIA	Vi	3 de Carsëma 1 classe, Franzisca Romana, Domène Savio
10	Lünesc	Vi	40 Martiri de Sebaste
11	Mertesc	Vi	Rosina, Wolfram
12	Mercui	Vi	Gregorio 1 Gran Papa
13	Jöbia	Vi	Erich, Roderich, Geraldo
14	Vëindres	Vi	Matilde, Alfred, Paulina
15	Sabeda	Vi	Clemens Maria Hofbauer, Luisa de Marillac
16	DOMËNIA	Vi	4 de Carsëma 1 classe, Herbert, Abramo
17	Lünesc	Vi	Patrizio, Gertrud
18	Mertesc	Vi	Cirillo da Gerusalemme, Eduard
19	Mercui	B	s. Ojöp 1 classe, Landespatron
20	Jöbia		Claudia, Nicodemo, Irmgard
21	Vëindres	Vi	Benedetto Abate
22	Sabeda	Vi	Conrad, Zacharia, Catarina da Genova
23	DOMËNIA	Vi	de Pasciun 1 classe, Otto, Vittorio
24	Lünesc	Vi	Gabriel Arcangelo
25	Mertesc	B	s. Maria 1 classe
26	Mercui	Vi	Emmanuel
27	Jöbia	Vi	Rupert, Jan de Damasco
28	Vëindres	Vi	Jan de Capistrano, Elfride
29	Sabeda	Vi	Bertoldo, Ludolf
30	DOMËNIA	Vi	dl'Uri 1 classe, Amadio, Gottlieb
31	Lünesc sant	Vi	1 classe, Balbina, Guido

Marçés: ai 14 a Longega — ai 17 a Bornech/s. Scimun — ai 18 a Porsenù — ai 27 a s. Laurantz marçé da Pasca.

M E R Z

La familia te čiasa.

La familia de Nazaret à ma trëi personnes: S. Ujöp, s. Maria y l fi Gejù. Gejù Crist n'urô nia ester su, al urô ester ma prüm nanter tröc fredësc. Purchël i à-l dé a düc potesté de deventé fis de Di tla santa familia de siúa Dlijia tl Bato. Na gran familia, la familia de Di, y tröc mituns à-la.

Tröc de sü mituns é bel gragn y chersciüs sö. Ai s'à fat unù y é deventa rič y dal möt sö in paraisc. Chisc é i sanč, la Dlijia trionfante. Pô-i mo se desmentié i sanč la čiasa, aulà che ai é nasciüs, aulà che ai é sta trač sö y à passé la vita sóla tera? De sigü ne se desmënt-i ëi nia. Olà che al fesc de bujégn, ailò bëgn gian mën-i dal cil jö aiüt a sü fredësc sö la tera. Al é pô usanza te vigni familia, che i plö vedli y plö stersc dëida y sucudësc i fredësc plö pici y debli. Al é bel inscio regula sön paraisc: aulá che i sanč in vita se mostrâ plö gaerč, bel te chèles coses y te chi bujégn sô-i y ó-i ségn daidé fora sü fredësc. Y olà che ai à ciafé da Chél Bel Di grazies straordinaries, chèles medemes čiar-i ségn de i fa gni pro ai atri. Insciö ó-i ëi paie jö pro Chél Bel Di n pü, či che ai se sënt in debit.

I atri mituns tla familia de Di mëss čiamó crësc, ste a čiasa y imparé. Ai mëss se purvé y lauré pur rovè pro valch. Ai mëss čiamó i stimé al pere y a la uma, sciöche al alda. Ai mëss čiamó ji a scola y imparé la doctrina cristiana y tan de atres coses pur la vita, che vëgn pa impurmó. Tan de bones amuniziuns y istruziuns i dà spo la uma, la santa Dlijia, pur chësta vita y can che chësta é asigurada, spo mëss-i impurmó ester arjignà inderitura pur l'atra. Y can che i mituns é da tan, spo mëss-i pié ia y ji fora pur l mon. Ailò vëgn-i pa impurmó i fistidi pur la uma. Ala sa, che les batalies dla vita vëgn pa ségn. Ala sa, che ëla é la Dlijia militante, che ala mëss scumbrate, perdiché y perié pur sü mituns,

čina che ai é metüs al sigü, čina che ai à trat l'ultimo siüst, čina che ai ne é indò a čiasa pro sü fredësc plö gragn, tla familia unida adüm pur tres.

Mo sanbëgn te vigni familia, spezialmënter te na gran familia é-l inč mituns püri, malsagns o dl düt sturpià. Ai ne pô nia lauré, mo ai costa spëises de vigni sort y dà gran bria. Mo purchël ne i tralasce-n pa, o dl düt, an ne i para pa demez. Al é mefo i sagns, che mëss chél tan de plö se manajé y i genitori é magari sforzà a té fora scioldi dla cassa. Y ai ne l fesc pa gnanca ingert. An disc pö, amarà y püri é na benedisciu pur čiasa. Ci fajess pa zénza té püri mituns, sce ai n'ess degiogn, che fistidiass, ai messess la dé sö.

De püra jënt, püra tl corp y püra tl'anima, é-l tanta incérch sön chësc monn. Dagnara y dlunch é-l la santa Dlijia, che pur prüma se n tol sura, fistidiëia, prô de vari les plaies, pardona y cunforta cun paziëenza. Té jënt messass bëgn punsé plö, tan bona che ai l'à tla Dlijia cattolica. Ai ne dess la brunturé y la critiché. Ai dess se recordé, che ëla n'à pa degun ütl dainciarà, mo ma dan purdërt. Tagn tröc foss desmentià y tralascià, sce chësta ne punsass.

Sce val mituns spo é plö püri y che les medejines, che an à a čiasa, ne jö plö nia, spo va-n te spitol, impara. L spitol é l purgatorio. Chi mituns püri tl spitol ne pô se daidé de nia. La santa Dlijia paia pur ëi cun les indulgëncies y spezialmënter cun l sacrificio dla santa Mëssa. Cun l'ega santa y cun limojines i mëne-la jö val pur rinfrësch y slisiré l gran borju. Cun les oraziuns y les bones operes va-la plö gonot a i fa val vijita de ligrëza. An i mët ciüf aulà che ai dorm te curtina y an impiëia na lüm cun les beles parores: „Signur, dà-i la palsa eterna y la lüm eterна i luminëis, lasc-i palsé in pesc”. Chisc fesc fora la Dlijia purgante. Y dütes trëi adüm fesc fora la Comuniun di Sanč.

AURÌ

1	Mertesc sant	Vi	1 classe, Ugo, Emma
2	Mercui sant	Vi	1 classe, Franz de Paula
3	Jöbia santa	B	1 classe, Irene, Richard, Ulpian
4	Vëindres sanč	F	1 classe, Comemoraziun dla Mort de Nosc Signur, Isidor
5	Sabeda santa	B	1 classe, Vöia de Pasca, Celestin, Sisto I Papa

6	DOMËNIA	B	PASCA, RESUREZIUN DE NOSC SIGNUR, Alleluja! 1 classe
---	---------	---	--

7	Lünesc	B	de Pasca 1 classe, nia de prezet, Hermann
8	Mertesc	B	otava de Pasca 1 classe, Walter
9	Mercui	B	otava de Pasca 1 classe, Waltraud
10	Jöbia	B	otava de Pasca 1 classe, Ezechiel
11	Vëindres	B	otava de Pasca 1 classe, Leo I Papa
12	Sabeda	B	otava de Pasca 1 classe, Zeno, Costantin

13	DOMËNIA	B	OTAVA DE PASCA, Domënia Blančia 1 classe, Ida
----	---------	---	---

14	Lünesc	C	Giustino Martire, Valeriano, Massimo
15	Mertesc	b	Lidvina, Isidor
16	Mercui	b	Benedetto Labre
17	Jöbia	c	Aniceto I Papa martire
18	Vëindres	b	Ursmar, Apollonio
19	Sabeda	C	s. Ciascian Patrono dla Diazöse 1 classe

20	DOMËNIA	BC	S. ČIASCIAN Prozesciun, 2 do Pasca, Hildegunda
----	---------	----	--

21	Lünesc	B	Anselmo Vëscò
22	Mertesc	C	Sotero y Caio Papesc martiri
23	Mercui	c	Iorz martire, Adalbert
24	Jöbia	C	Fidelis de Sigmaringa martire
25	Vëindres	ViC	Merch Evangelista 2 classe - festa Nazionale
26	Sabeda	C	Cleto y Marcellino martiri, s. Maria dl bun conséi

27	DOMËNIA	B	3 do Pasca, festa de s. Germano a s. Martin de Torr, domisdè
----	---------	---	--

28	Lünesc	B	gran prozesciun, Pire Canisio, Zita
29	Mertesc	C	Paul dla Crusc
30	Mercui	B	Pire martire da Verona, Roberto, Ugo Catarina da Siena 1 classe, Patrona d'Italia, Hildegard

Marçés: ai 10 a Longega — ai 14 a Bornech/s. Scimun — ai 28 a Bornech/s. Scimun — ai 29 a Porsenù.

A U R I

Fora incér čiasa.

An sënt l'aisciüda, an ó fora de čiasi. Dlunch erba vérda, i prà da milan-dures, i légns mët fora la prüma fòia y udlina ghela sói lersc. Incö l sorëdl dà propi bun čiald. Chësc è incö y l'ater dé ne n'è-l nia plö insciö. Sbôres d'aurì, gunfedé y nëi, la natüra curida sot al linzó blanch dla mort. L'invér scumbat cun l'aisciüda, che la vadagna.

In dumënia da l'Uri trionfëia Gejù. La jënt i va ad'incuntra cun rames d'uri, ai čianta „hosanna al Fì de Davide”. Mo süi nemisc ó l ruviné, ó l fa muri. Al udô danfora la burasca che gné. In Jöbia santa do l cumié ai süi, va-l só tl'urt dl'uri a se arjigné. „Pere, sce al é possibil, lascia passé chësc caresc”. A mesa la nöt, tradi y maltraté, vëgn-el lié y cundüt demez.

In Vëindres Sanč gunfedëi-el y tam-pestëi-el a Ierusalem. Al vëgn cuiné, flagelé, cundané. Chi che dan piúc dis čiamó čiantâ hosanna, incö scrai-i cruzifige. Chi che dê juramënt de urei muri cun él, sparis, ascognüs. Degügn n'ó plö muri cun él, ater che süa uma y chëla ne pô nia. Al é n dé d'aurì, sciöche ai é gonot, mo n tal ne n n'è-l mai ste al monn. Té dis d'auri vëgn-el incö plö gonot tla vita dles animes. S'arjignun y periun, che al ne gunfédëis nia cis dassën.

Dantir gunfedâ-l y sburâ-l, inir è-l düt sbuné y chit y incö dà-l indò sorëdl bun čiald. La dumënia de Pasca, te n iade é-la chilò. L terzo dé, l sorëdl è bel luvé, gné-le tréi de bones fomenes a udëi l sepolcher. Mo l mort ne ciafâ-les nia. A chël jon senté a man dërta, che disc: „Al é resuri”, ne é-les nia dër bones de crëi. Ma üna l'à udü

bel resuri, Maria Madalena, mo gnancá a chëla ne i cherdô-n. I duí che jè a Emaus ne l'à gnanca cunesciü, deperpo che al baiâ cun èi, sü edli è čiamó massa abramìs. Impurmó la sëra de Pasca, can che i apostuli è abinà tla stüa dl'ultima céna y l'à udü gnan, zënya dauri les portes y i üsc, à-i cherdù y ciafé na gran ligrëza.

L'anima à inc̄ datrai süa carsëma, süa domënia foscia y so Vëindres Sanč. Y purchël dess-la inc̄ avëi süa domënia de Pasca.

Sciöche Gejù, vëgn-la, plö de n iade, tralasciada da süi mius amisc, magari inc̄ tradida o dl düt venüda. Nia dainré se sënt-la flagelada, o mina de porté na curona de spines, che la tormentëia dé y nöt. Ala vëgn acusada ingiüstamënter, cuinada y desprijada propi da chi, che denant la laldâ y i fajò les beles. Ala pô inc̄ ruvë tan inant, che an la cundana a mort, che an i mët sön les sciabes na crusc pesočia, aula che ala mëss finalmënter muri, sciöche Gejù.

Mo Chël Bel Di é tan bun, che al lascia gni inc̄ pur l'anima do l Vëindres Sanč la domënia de Pasca. Datrai ma te n iade rump-el fora indò sorëdl y indò luminus do tagn de dis sciùrs y pesoč. L burt é passé, la crusc é passada, la speranza nasc da nü, an à indò ligrëza de vire. Al é mefo indò gnü n pü Pasca, aula che an uress čianté Alleluia. Insciö é-la bëgn plö gonot tla vita dl'uomo. Carsëma y Vëindres Sanč se dà la man. Mo chësc mëssuns pa bëgn se tignì a mënt y se recordé, la dërta Pasca, chëla che se dà impurmó la dërta ligrëza y cuntentëza, chëla che ne se finësc mai plö, gnara impurmó do l'ultimo Vëindres Sanč de nostra vita, do la mort.

MÁ

1	Jöbia	B	s. Ojöp laurant 1 classe - festa Nazionale dl Laur
2	Vëindres	B	Atanasio Vëscò
3	Sabeda	B	Alexander, Evenzio
4	DOMËNIA	B	4 do Pasca, s. Florian prozesciun, Monica
5	Lünesc	B	Pio V Papa, Iudita, Angel
6	Mertesc	b	Claudio
7	Mercui	C	Stanislau Vëscò martire, Ghisela
8	Jöbia	b	Ida, Apariziun de s. Michil
9	Vëindres	B	Gregorio Nazianzeno
10	Sabeda	B	Antonino Vëscò, Gordiano, Epimaco
11	DOMËNIA	B	5 do Pasca, ss. Filipo y Iaco minor Apostoli 2 classe
12	Lünesc	Vi	dè dles crusc prozesciun, Pancrazio, Flavia
13	Mertesc	Vi	dè dles crusc prozesciun, Servazius, Robert, Emma
14	Mercui	Vi	Vöia dl'Assenza, prozesciun, Bonifaz
15	JÖBIA	B	L'ASSÉNZA, PALSACRUSC 1 classe, Sofia
16	Vëindres	B	Ubald, Jan Nepomuceno
17	Sabeda	B	Pasquale, Iadoco
18	DOMËNIA	B	dl'Assenza, Venanzio martire, Claudio, Erich, Felix
19	Lünesc	B	Pire Celestino Papa, Ivo
20	Mertesc	B	Bernardino da Siena
21	Mercui	b	Valente, Isberga, Theobald
22	Jöbia	b	Rita, Emilio, Julia
23	Vëindres	b	Desiderio, Giovanna Thuret
24	Sabeda	C	Vöia de Pasca de mà 1 classe, s. Maria dal'Aiùt, Giovanna
25	DOMËNIA	C	PASCA DE MÀ, DISCESA DL SPIRITO SANT, Alleluja!
26	Lünesc	C	1 classe, Gregorio VII., Urban Papa, Hildebrand
27	Mertesc	C	de Pasca 1 classe y nia de prezët, Filipo Neri, Eva
28	Mercui	C	otava 1 classe, Beda, Jan I Papa
29	Jöbia	C	otava 1 classe, Quatëmber, Agostin dl'Inghilterra
30	Vëindres	C	otava 1 classe, Maddalena de Pazzi
31	Sabeda	C	otava 1 classe, Quatëmber, Felix P. y M., Ferdinand otava 1 classe, Quatëmber, Maria Regina, Petronilla

Marçés: al 1 a s. Linert de Badia — ai 12 a Longega — ai 13/14 a Bornech/s. Scimun — ai 15 a Corvara — ai 26 a Pederoa.

M A

Tl mëis de mà
pur čiamp y pra.

Te chësc mëis l sorëdl va tres plö y plö a l'alt. Al i é ste bun a la ria sajun, al fesc dér crësce y dlunch fluri. La natüra se vist sciöch' mai da catif. L'aisciüda é gnuða propi indërtüra, porta ligrëza y vita nöia a vigni creatüra. Jént lascia la čiasa, va a lauré pur bosc y campagnes. Cudi à-n palsé. Da briñces y lëgns čianta i vici, do che ai à tan di bel durmì. L cil dà plöia y buna rosada, vërd vëgn-el sö da la tera arada. Sce tö es sön tru pur i pra in flu, te séntes-te lisir cun to pinsir. Chësc fesc l'aisciüda dl mëis de mà, ala é tan bela y plesc assà. Chësc fesc l sorëdl tan bun čiald, che dà tan di y tan da l'alt.

Chësc é l' tëmp, che Gejù, do süa resureziun, à čiamó passé sön chësc monn. Al è l mëis de mà tl'opera de süa redenziun. Düt či che al à sumené y senté te trëi agn de laur, chersciô sëgn, fluri y maduri. Te chëstes edemes à-l dit: „Tö es Pire, che ó dì pera, y sön chësta pera ó-i frabiché mia Dlijia”. Sëgn pudôl dì a sü apostuli: „Jide pur düt l monn y perdichede l Vangele a vigni creatüra . . .”! Te chësc tëmp à-l istitui i sacramënč pur dé y mantignì la vita dla grazia tles animes. Al urô i conforté y i asiguré te so laur tl mëte sö l régn de Di: „Io sarà cun os čina a la fin di seculi”. Al urô provede, che somënza y früt, la orité y grazia, benediscun y salvëza ne gniss mai al manco te süa Dlijia, čina che monn é

monn. Al urô regulé düt y asiguré la continuité de so régn dagnara. Can che al à fat düt cant, spo pudôl surandé a d'atri süa misciun y se n ji a čiasa da so Pere. Chësc é l tëmp y i dis nanter Pasca y l'Asënza.

L tëmp da Pasca čina Pasca de mà é ste cunservé fedelménter tla liturgia. I plö bi dis y plö gloriosi dl'an liturgico urô-n lascé, sciöche ai é sta tla vita dl Salvadù. Pasca de mà, festa dl Spirito Sant, che vëgn sciöche burasca dal cil, in forma de léinghes de füch y fesc l gran miraco tles animes di apostuli. Plëgns de forza y grazia dl Spirito Sant mët-i man. Treimile ne n batiëi t'un n dé. Pelegrins da dütés les perts dl monn porta la novella a čiasa. I apostuli pëia ia y fora pur dütä la tera a perdiché y batié. L régn de Gejù scumëncia, se slergia fora, vëgn incundé čina ai cunfini dl monn coneisciü. Al mët raisc te dütä i populi, an l tol sö cun ligrëza. Al regor inč sanch sciöche rüs, mo l sanch di martiri devënta sumënza di cristiagn, dijô-n laota.

Cun la prïuma Pasca de mà gnêl n dé plëgn de sorëdl tl'aisciüda dl régn de Di. Al dé da incö fej-un čiamó vign' an la festa de Pasca de mà. L sorëdl dl Spirito de Di dà čiamó tres vita y crësc al régn de Di, y sëgn é-l tan gran, lunc y lerch, che l sorëdl mai plö fluorësc tl régn dles animes. Al dà, pò-n dì, dé y nöt. Can che nos dormiun a mesa la nöt, va l pró sön alté tla China y can che da nos la Mëssa é ruvada, scumënc-i bel indò a la dì ia tl'America. Insciö sarà-l čina a la fin dl monn tl régn de Di.

JÜGN

1 DOMËNIA B FESTA DLA SS. TRINITÈ, 1 classe, Angela Fortunato

2 Lünesc	c	Marcellino, Pire y Erasmo martiri, festa dla Repubblica
3 Mertesc	ve	Oliva, Clotilde
4 Mercui	B	Franz Caracciolo, Werner
5 JÖBIA B LES ANTLÉS 1 classe, Bonifazio Vësco y Martire		
6 Vëindres	B	Norbert Vësco
7 Sabeda	B	Robert Abate

8 DOMËNIA Ve 2 do Pasca de Må, Medardo, Jolanda, Severino

9 Lünesc	c	Primo y Felizian Martiri
10 Mertesc	B	Heinrich da Balsan, Margherita Regina vedua
11 Mercui	C	Barnaba Apostel
12 Jöbia	B	Jan Facundo, Cirino, Nazario
13 Vëindres	B	Festa dl Cör de Gejù 1 classe, s. Antone da Padua
14 Sabeda	B	Basilio, Hartwig, Creszënzia, Rosamunda

15 DOMËNIA Ve/B FESTA DL CÖR DE GEJÙ, 3 do Pasca de Må, Vito

16 Lünesc	ve	Benno, Luitgard
17 Mertesc	B	Gregorio Barbadici Vësco, Adolf
18 Mercui	B	Efrem, Emil
19 Jöbia	B	Iuliana, Gervasio y Protasio
20 Vëindres	c	Silverio Papa Martire, Adalbert, Florentina
21 Sabeda	B	Alvijio o Lois Gonzaga, Rudolf

22 DOMËNIA Ve 4 do Pasca de Må, Paolin Vësco, Sighilde

23 Lünesc	Vi	Vöia de s. Jan Batista 2 classe
24 Mertesc	B	Jan Battista 1 classe
25 Mercui	B	Willi Abate
26 Jöbia	C	Vigile Vësco Martire 2 classe, 2 Patrono dla diocesi
27 Vëindres	ve	Ladislau Re, Hemma da Gurk
28 Sabeda	Vi	Vöia de s. Pire 2 classe

29 DOMËNIA C San Pire y s. Paul Apostoli 1 classe, 5 do Pasca de Må

30 Lünesc	B	Comemoraziun de s. Paul, Aniv. Incoronaziun (1963) de S. S. Papa Paul VI
-----------	---	--

Marçés: ai 4 a Calfosch — ai 10 a s. Martin de Torr — ai 23 a Longega — ai 25 a Bornech/
s. Scimun.

J Ü G N

De jügn sön som
1 sorëdl é al colm.

Inprüma de düt 1 sorëdl é 1 patrun y 1 re dla tera. Al sta alt, alt sura 1 monn, nia de manco che 150 miliuns de km, y impò cuman-el y rigirëia la tera cun forza y potënsa. La tera cun so pëis spaventus jora sciöche na saita a trënta km al secund fora pur l'universo. Ala uress tres ji fora dërt, uress tres ji do so če, che sa olà. Ala uress demez dal sorëdl, a vigni cost fora tla scurité, tl fréid. Sce ala pudess fa ma bel do so če, spo jisse-la incuntra di-retamënter a süa ruvina cun düt či che vir y bùsia lasura. Ala deventess n tò de dlacia, ala ruvess tla nöt scüra dla mort.

Pur süa gran furtiuna vëgn-ela ti-gnida zruch. Cun n brac nia du udëi, cun man da gigant 1 sorëdl la téggn y la fesc rodé incér él nia. Nia massa daimprò, scenó se burjesse-la, nia massa dalunc, scenó dlacess-ela. L sorëdl i lascia a la tera la libertéde de rudé y spaziré, mo can che ala ó se n sciampé massa dalunc, spo scrai-el atira: Vi ca da me. Y sce ala se fesc massa purmez, spo disc-el: Sta plö in ia, scenó te briiji. Al fesc bel sciöche na uma cun so pice. Ne é-l val de morvöia? L gran re, 1 sorëdl, y süa picera tera?

Bel feter anfat, sciöche cun la tera, é-la cun la jënt, che abitëia söla tera. Düt n più uress-i fa y ji do so če. Ai l'à bel tl sanch. Demez, dalunc uress-i plö gonot, demez da Chël Bel Di. La liberté chir-i, nia tacà n'uress-i ester, nia ste sot, nia stimé al creadù. Ai é verc, ai ne vëiga nia, ai n'ó udëi it, che ai va incuntra a la scuranta nöt, a süa gran ruvina, a la mort. Sce ala i jiss ma bel do so če, spo jiss-i propri inmalora y la finiss malamënter.

Pur furtiuna, indò mëss-un dì, 1 gran y bun sorëdl dla umanité, Chël Bel Di, i téggn indò, che ai ne vais nia a se da-né. Chël Bel Di ó lascé la liberté a la jënt, mo süa misericordia infinita ne lascia impò ne pro, che ala se destaches dl düt y vais pordiuda in fin. Y can che la superbia y la orienté ostina-da dla jënt ó propi fora y it tla nöt y tl fréid, denant che al side massa terd, i tir-el, i strac-el zruch tl čiald y tl lu-minus dl sorëdl čiamó. Udëis, či che 1 sorëdl fesc al monn, chësc fesc Chël Bel Di, sorëdl dles animes.

Mo 1 sorëdl à pa n laur čiamó plö important. Al mëss dé luminus, che fesc čiald y dà forza de vita. La tera y düt či che vir, à de gran bujégn dl luminus. Zénza chësc deguina pianta, degun tier y čiamó manco deguina per-sona pudess vire. Düt cant chir 1 luminus sön chësc monn. Čiaré-i ma ai lägns te bosch. Purčiudì crësc-i pa sö tan a l'alt? Purči fej-i pa oramai a strit pur i sciampé dant ai atri? Ai ó ruvé a la lüm, al sorëdl, scenó muriss-i. Purči se ósc i ciüf sön balcun dagnara cun-tra 1 surëdl? Pudëis i oje co che urëis, ala ne düra dì, che ai mét man de se storje forapert, cuntra 1 luminus. I so-ni te čianô mëna fiós lunč y düt cuntra val sfëzüra, olà che al vëgn it luminus. Tan de plö adora la jënt 1 luminus, zénza vëgn-ela da la ria löna y s'amara.

Mo plö che l'ödl dl corp, à de bu-jégn dl luminus l'ödl dl'anima. L lu-minus i vëgn a l'anima dal sorëdl dla orité eterna. Sëgn impëi-un n grüm de lüms, piceres y granes.

Defora ia é-l bëgn n gran luminus de nöt, mo dait se fej-el tres plö y plö scür, ai ne vëiga nia plö, che ai sta sön urt de fossa. An devënta verc, da ne udëi nia plö 1 sorëdl. An va fora pur la nöt y tles ambries dla mort, disc 1 salmist. Unica salvëza dla jënt: čiaré indò cun fiduzia al sorëdl, a Chël Bel Di y süa bunté y misericordia.

MESSÉ-IULI

1	Mertesc	C	Preziosissimo Sanch de Nosc Signur 1 classe
2	Mercui	B	Vijitazun de s. Maria 2 classe, Martiniano
3	Jöbia	C	Ireneo Vësco Martire, Raimund, Mainhard
4	Véindres	B	Ulrich Vësco, Berta, Hatto
5	Sabeda	B	Antonio Maria Zaccaria
6	DOMËNIA	Ve	6 do Pasca de Mà, Tomas Morus, Maria Goretti
7	Lünesc	B	Cirillo y Metodio Veschi, Willibald da Eichstätt
8	Mertesc	B	Elisabet Regina da Portugal, Kilian, Edgar
9	Mercui	ve	19 Martiri da Gorkum, Agilolf, Dietrich
10	Jöbia	C	7 fredësc Martiri, Angel, Amalia, Rufina, Secunda
11	Véindres	c	Pio I Papa Martire, Benedetto Patrono d'Europa
12	Sabeda	B	Gualberto Abate, Ermagora y Fortunato fondatori dla Arcidiocesi de Tront
13	DOMËNIA	Ve	7 do Pasca de Mà, Arno, Eugenio (a), Silas
14	Lünesc	B	Bonaventura Vësco, Franz Solanus
15	Mertesc	B	Heinrich II Imparadù, Egon
16	Mercui	b	s. Maria dai abiti dl Monte Carmelo
17	Jöbia	b	Alex Irmgard
18	Véindres	B	Camillo de Lellis, Federico
19	Sabeda	B	Vinzenz de Paoli
20	DOMËNIA	Ve	8 do Pasca de Mà, Iarone Emiliani, Margarita
21	Lünesc	B	Laurenz da Brindisi, Praxede
22	Mertesc	B	Maria Maddalena Penitente
23	Mercui	C	Apollinare Vesco Martire, Liborio
24	Jöbia	c	Cristina Verg. Martire
25	Véindres	C	Iaco Apostel 2 classe, Cristoforo Martire
26	Sabeda	B	Anna, una de s. Maria 2 classe
27	DOMËNIA	Ve	9 do Pasca de Mà, Pantaleone Mart., Lucano Vësco da Porsenù
28	Lünesc	C	Nazario y Celso Mart., Vittorio Mart. Papa
29	Mertesc	B	Marta, Beatrice, Olaf Re dla Norvegia
30	Mercui	c	Addon y Sennen Martiri, Iulitta
31	Jöbia	B	Inazio

Marçés: ai 22 a Bornech/s. Scimun — ai 25 a Porsenù.

M E S S É — I U L I

N dé a mez isté,
va fora a čiaré.

Da duman al lové dl sorëdl: la ru-sada.

Che é-l pa ste, che à somené tan de beles perles sön i rogns y in ur di trus? Perles, cestuns de perles, gheles, ciòenes, vérdes, bürnes y diamanč blanč n gran grüm. Ales pingulëia da vigni fostü, da les föies dles brüsces, da vigni flu. Che à pa fat chësta mor-vöia? L bel sorëdl l'à fata. N so rai luminus toma sön na té picera gota de rosada y inscio la picera gota lumina tan dassën, che éla instësa é deventada n pic sorëdl. Bela torona, sciöche la cogora dl sorëdl, sanbëgn tan luminosa y čialda, mo sciöche n pic sorëdl.

Chësta é l'anima tla grazia. Bun, che ne la pudun nia udëi pro d'atri, i gnissun verc. Bun, ch'i ne la pudun nia udëi pro nos, i cherdessun de ester Chël Bel Di instës. S. Michiel arcangel scraià incuntra a Luzifero: „Che é pa sciöche Chël Bel Di?” Y Luzifero te süa superbia respognò: „Io sun”. Y te chël momënt se destudâ so bel luminus, sparì süa gloria y fora de n angel luminus deventâ-l n bur malan. Ne se ess-el mai udü te süa iesta dl paraisc, spo ne foss-el deventé da bela perla n čiarbun fosch. Či che nos dijun grazia, é n rai dla belëza de Di, al é natüra de Di rumpida it te nostra natüra umana. Cun chësta suns tan val de bel y de gran, che Chël Bel Di à süa ligrëza. Da misdé l sorëdl briusc: la témpesta.

Al é n čiald da sofié, i vici s'ascogn y scuta, l pelegrin se asiua l'assuius da la frunt, sües giames é stançes, l'erba é flacia y i ciüf téggn jö l če. Grisc y fosch, tres plö fosc vëgn i niui laia ca. Scuir, tres plö y plö scür vëgn l dé. Te n iade na saita luminosa fora de n té nio fosch y al fesc scassé. Y la usc da

tumëi dl tonn ringhinësc da n crëp a l'ater. Sun cuntënč, che l tablé n'é nia tan dalunc. Ma debota juns a d'asosta. Al vëgn bel de té gran gotes pesocés. Bun ch'i sun al sigü. Y ségn mët-el man de tlucuré y forlé sön tét de tablé, bel da tumëi. Al vëgn granijores! Püri pra da flus y les blás, che impurmetô tan bel, püri tiers zënza tét. Čiarun inanter les sfësses fora. Ci spavënt! Ala čiara fora sciöche d'inver, düt blanch de granijores.

Creatüra de Di. L'edl de Chël Bel Di t'à udü, udlades da füch te dà-le tres indò da nü. La usc de Di é-le, či che tö aldes. Dlun brunturàn y dlun scraià te scrai-la purmez: Ci ast pa fat? Lascia ma n più trumuré tüa anima y lasec-la scraié: misericordia, mi Di! Al se sbonerà indò, sü tranis lasciarà do y süa usc ne tonarà plö cis di. Al dara indò sorëdl.

Domisdé ia: la bona plöia morjela. La tampesta à lascé do, al vëgn do na plöia bona čialda. O, chësta fesc pa bun sön na té dada. Pur furtuna à-la ma toché na té picera strisciora, altró n'ala fat dan. Mo vigni gota de chësta bona plöia é na benedisciu dal cil, pur čiamp y pra. Al è bel da dis na gran süta.

A la plöia dal paraisc jö i dijuns nos les grazies atuiales. Pos-te cumpedé les mile y mile gotes? Sön te tom-eles jö, gota pur gota. Gran gotes, gran grazies; piceres gotes, piceres grazies.

Ales n'é nia massa fréides, nia massa čialdes, bel sciöche l'anima les adora, de či che ala à plö fan o sei. Na té plöia čiobia y morjela bagna l funz dl'anima, la smorjelëia y inscio lascia crësc y maduri düt plö sauri y plö snel. Vigni gota de chësta plöia de grazies, che toma söl'anima, é na scincunda dl cil y grazia de Di, dijunse nos.

Urun fa y perié, che ala vëgnes go-not y in bona mesüra sura düc.

AGOST

1	Vëindres	B/c	Maccabei fredësc Martiri
2	Sabeda	B	Alfons Liguori
3	DOMËNIA	Ve	10 do Pasca de Må, Porziuncola, Lydia
4	Lünesc	B	Domene Abate, Rainer
5	Mertesc	B	s. Maria da la nei, Oswald(a)
6	Mercui	B	Trasfigurazjun Cristi 2 classe, Sisto II Papa, Ulrike
7	Jöbia	B	Caietan, Donato, Mafalda
8	Vëindres	B	Jan Maria Vianney curat d'Ars, Ciriach Mart.
9	Sabeda	Vi	Vöia de s. Lauronz 3 classe, Romano Mart.
10	DOMËNIA	Ve	11 do Pasca de Må, s. Lauronz Martire 2 classe
11	Lünesc	c	Tiburzio y Susanna Martiri, Filomena
12	Mertesc	B	Chiara, Clara d'Assisi, Ilaria, Ercolano
13	Mercui	c	s. Ciascian, Jan Berchmans, Ippolito Mart.
14	Jöbia	Vi	Vöia de s. Maria dal Ciüf 2 classe, Eberhard, Eusebius
15	Vëindres	B	s. Maria dal Ciüf 1 classe
16	Sabeda	B	Iachin pere de s. Maria 2 classe
17	DOMËNIA	Ve	12 do Pasca de Må, Giacinto, Rocco, Rinaldo, Emilia
18	Lünesc	c	Agapito Martire, Elena la santa imparadessa
19	Mertesc	B	Jan Eudes, Ludwig Vësco, Sebald
20	Mercui	B	Bernard Abate, Filibert
21	Jöbia	B	Giovanna Franzisca Chantal Vedua
22	Vëindres	B	Immaculato Cör de Maria 2 classe, Timoteo, Hildebrant
23	Sabeda	B	Filipo Benizi
24	DOMËNIA	Ve	13 do Pasca de Må, s. Berto Apostel 2 classe
25	Lünesc	B	Ludwig IX Re dla Francia, s. Snese Martire
26	Mertesc	c	Zeferin Papa Martire, Alexander
27	Mercui	B	Sepl Calasanvio, Gebhard Vësco Patrono dl Vorarlberg
28	Jöbia	B	Agostin Vësco, Hermes Martire
29	Vëindres	C	Martirio de s. Jan Battista, Sabina Mart
30	Sabeda	B	Rosa da Lima, Felix Martire
31	DOMËNIA	Ve	14 do Pasca de Må, Raimund Nonnato, Abbondio, Isabella

Marçés: ai 9 a Bornech/s. Scimun — ai 10 a Tlüses — ai 24 a Rasun — ai 25 a Porsenù.

A G O S T

Pur čiamp y pra
spo sëgn an va.

Tan gian rudâ Gejù cun süi apostuli pur čiamp y pra dla Tera Santa. Deperpo cunsidrâ-i la natûra, i tiers y i ciüf, la jént che laurâ. Can che ai è stanç y assuiâ dal čiald, se sentâ-i sot a n bel lëgn da frûč cun so bun maester ite a mez. Y al metô man de baié y insigné:

di vici dl'aria.

Tles rames dl lëgn sura ëi flaternâ y jorâ schires de vici y s'la dê bona söl plö bel dl dé. Finç y spoc, rainsli y mosnes čiantâ y stritâ, ne fistidiâ nia pur l mangé. Al è pö l lëgn, che i dê frûč da bucûl y golosé assà. Pudess-un se ghiré na vita plö bela y spensisada? Ma la firadëssa, la primadonna, ne urô tó pert a la cumpagnia. Ala se chir fora n post damì, olà che an ne ciafa ma pom y pér, mo činamai val da cer.

Tratan che ai fajô teater de sura, de sot mêt man l Maester y disc: „Čiarede i vici dl'aria! Ai ne sumëna nia, ne sojora nia y n'abina nia la blâ ti scrins, y impò é-le l pere dl cil, che i dà da mangé”. Chësc fesc osc pere dl cil. Pur chi vici é-l ma patrun, nia ater, al i arata ma servidusc y ne i dà degun paiamënt. Mo impò i mantëgn-el deban y i ó inç bun laprò. Mo os, os, dij-el, sëis sü mituns, ne se tratarà-l mo bëgn tröp damì co chi vici? Al s'à dê la vita, s'la mantëgn, ne se lascia de sigü nia mancé, ci che eis de bujégn, sciöche vigni bun pere fajess pur sü

mituns. Y spo in ultima ó-l se tó sö da él sö tl bel paraisc.

Inç nos sun sciöche chi vici. Sun provedüs de düt surafora, trö damì che i vici dl'aria. Mo n rich scior y gran patrun pënsa pur nos, nosc bun pere dl cil. Sun pö i vici dl cil pur él.

L Maester fesc n pü de palsà, i discepuli čiara tratan incérch y un disc: „Čiarede či bi ciüf coraia sön chël rogn”. Sön chësta mêt indò man l Maester y disc: „Cunsidrede mo n pü i gili dl pre, sciöche ai crësc tan bel! Ai ne tiesc y ne cusc nia. Mo iö se diji, che Salomon te dûta süa gloria ne è visti sciöche un de chi”. Chësc è veramënter vëi. De té curusc, té sëda fina, či tai de morvöia, či bun tof! Val de té ne podô mai Salomon cun dütés sües barches, cun düt so or fa cundusc adalerch da Ofir o da l'Arabia.

L Maester disc inant: „Y sce Chël Bel Dì sa da visti insciö l'erba dl pre, che incö è y induman vëgn sciurada te fornel, tan de plö os, jént de pücia fede”.

Plö bela co i gili ó nosc Pere dl cil visti nosta anima. Al l'à designada, al la taia pro, al s'l'a metüda te cüna dl Bato y l'à cujida fora cun i trëi curusc dles virtus divines. Y tagn d'atres beles coses rüva čiamó laprò cui agn. Düt è deban, la peza taiada pro y fata a spëises dla bona uma, la santa Dlijia. Y sce l'ajiun, elà la lava indò tl sanch dl'agnel. Sce ala è scarzada, la cunc-la indò. Y sce s'l'un purdüda, s'la dà-la indò.

L Maester disc: „Os sëis bëgn plö che i vici y l'erba dl pre”. Signur, de plö bëgn, mo nia dagnara mius. Pur chël ne se miritessun tan d'amur, mo al se l scinca impò.

SETËMBER

1 Lünesc	b	Egidio Abate, 12 fredesc Martiri, Verena
2 Mertesc	B	Stefo Re d'Ungheria
3 Mercui	B	Pio X Papa, Mansuet, Clelia, Marino
4 Jöbia	ve	Rosa da Viterbo, Rosalia, Ida, Candido(a), Mansuet
5 Vëindres	B	Laurenz Iustiniani
6 Sabeda	B	Magnus, Dagobert

7 DOMËNIA Ve/B 15 do Pasca de Mà, festa di s. Angeli Custodi, Regina

8 Lünesc	B	s. Maria Natività 2 classe, Adriano Martire
9 Mertesc	b	Corbinian Vëscò, Gorgonio Martire, Peter Claver
10 Mercui	B	Consacrazione dla Cattedrale da Porsenù 1 classe
11 Jöbia	c	Proto y Giacinto Martiri
12 Vëindres	B	Ss.mo Inom de Maria
13 Sabeda	B	Notburga fancela

14 DOMËNIA C Esaltaziun dla santa Crusc 2 classe, 16 do Pasca de Mà

15 Lünesc	B	Dolurs de s. Maria 2 classe, Nicodemo Martire
16 Mertesc	C	Cornelio Papa y Ciprian Martiri, Eufemia
17 Mercui	Vi	Sacres plaies de s. Francesch, Hildegard, Quatëmber 2 cl.
18 Jöbia	B	Ojöp Copertino, Stefania, Irene
19 Vëindres	Vi	Gennaro Martire, Quatëmber 2 classe
20 Sabeda	Vi	Quatëmber 2 classe, Eustachio Martire

21 DOMËNIA Ve 17 do Pasca de Mà, s. Matteo Apostol 2 classe

22 Lünesc	B	Tomesc de Villanova
23 Mertesc	C	Lino Papa Martire, Tecla Verg. Martire
24 Mercui	b	B. V. Maria dla Mercede, Gerhard, Rupert
25 Jöbia	ve	Nikolaus v. d. Flüe, Aurelia, Dietrich
26 Vëindres	c	Ciprian Martire, Giustina Verg. Martire
27 Sabeda	C	Cosma y Damiani Martiri

28 DOMËNIA Ve 18 do Pasca de Mà, Wenzeslau de Boemia

29 Lünesc	B	s. Michil Arcangel 1 classe
30 Mertesc	B	Iarone

Marçés: ai 12 a Bornech/s. Scimun — ai 21 a Al Plan — ai 29 a s. Martin de Torr.

SETEMBRE

Inanter les dues santes Maries, cöi-un erbes pur medejines.

Da chësta sajun crësc-el y madurësc tan de sorts de plantes y fruč, che n'ënia denant. Y propi sëgn va-n a chirí te pre y te bosch erbes y de pici fruč da cöje ite y spezialmënter inc pur medejina. Mo al é val de morvöia! Dütés à la medema aria, la medema plöia, l medemo sorëdl luminus y čiald, la medema tera cun les medemes sostanzes, y impò ne é les ünes nia sciöche les atres. Da les medemes coses vëgn-el fora coses tan desvalies.

Una na pert fesc fustüs lunč sö, d'atres rötes dublioses, d'atres indò lëgns grosç y ciatadiüs; les atres indò sta jö bases y striscia ia pur tera. Una na sort mëna fora udlagn spizusc y sutisc, d'atres indò föia lergia, morjela vërda. Valgünes mostra i plö bì curusc: cöce, ghel, brüm, les atres indò resta ma vërdes o čiamó de manco. Les ünes tofa dér bun, les atres indò ne pô-n ste fora. Una na sort dà fruč duc y é da na bona saù, les atres indò fruč dürs, da lëgn, nia da mangé. Valgünes é dér de medejina, les atres indò da tosser, che tiers y jënt les tègn fora. An mëss dì: Coses tan de sfarënzia üna da l'atra fora dla medema sostanza y cun les medemes condiziuns. Ci é pa la gauja?

Feter avisa insciö é-la pro la jënt. Düč à corp y anima dla medema natüra, vir sólo medema tera; les condiziuns de vita y dl païsc é bëgn n pü atramënter pro i singuli, mo nia de plö che pro les plantes i diversci terac. Düč apresciapüch à la medema inteligëenza, la desfarënzia ne n'ë propi dér grana la maiù pert. Düč pô adoré i medemi mezi, da Chél Bel Dì infora altamo sce. Düč i cristiagn à la medema fede, la medema grazia. Y impò la gran

desfarënzia da un a l'ater. Un devënta propi gran, sciöche an disc, l'ater resta pice. Un é de gran ütl pur i atri, l'ater nia, al é de dan. Un fesc tröp dl bëgn, l'ater, al cuntrario, fesc dl mal. Un se fesc inant tla vita, rüva a valch, l'ater ne vëgn pro nia, va a la nia. Un fesc propi de gran coses d'ütl pur düta la comunità, l'ater é ma čiamó de pëis. Cun les medemes condiziuns y i medemi mezi fesc jënt tan desvali. La gauja?

La desfarënzia, sauri da dì, vëgn da chël che an disc, la sort. Sauri da dì, mo nia tan sauri da capi. Pro jënt magari plö sauri, che pro les plantes. Ci che pro les plantes fesc, che üna é tan atramënter co l'atra, scebëgn che düt cant é feter anfat pro vigniuna, é n valch, na forza misteriosa, che rigirëia tl'intimo dla pianta. Dea che an ne sa co dì, dij-un mefo, che al é chësta o chëla sort. Na pert baia činamai de n anima dles plantes. Pur nos é-le n mistero, che an ne capësc nia, mo che düč sa, che al é.

Ci é-l pa pro la jënt, che fesc na té desfarënzia un da l'ater. Pro la jënt é-le la orienté, la orienté libera, che à la lita bel sciöche ala ó o i plesc. La orienté rigirëia tla jënt, ala comana, éla é la forza dla vita y dl'anima; éla, pô-n dì, fesc la sort dla jënt. Chësta libera orienté fesc de dues o plü personnes, che vir tles medemes condiziuns, an pô dì tla medema familia, che üna devënta tan o düt atramënter che l'atra. Lo orienté fesc, che un devënta pros, fesc indërtüra, vir da galantom, l'ater indere düt atramënter. Al pê n mistere, che degügn ne capësc dér, mo al é n fat. Purchël la jënt é responsabile, la pianta no. Les plantes pô ester erbes de medejina o da tosser. L'uomo ne mëss ester no un, no l'ater, mo al devënta un o l'ater pur sua libera orienté. La scritüra disc: Iò te mët dant ega o füch, čiald o drëid, bëgn o mal, ci che tö te toles, chël aras-te.

OTOBER

1	Mercui	b	Remigio
2	Jöbia	B	Angeli Custodi
3	Vëindres	B	Taresia dal Bambin Gejù
4	Sabeda	B	Francësch d'Assisi 1 classe Patrono d'Italia
5	DOMËNIA	Ve/B	19 do Pasca de Må, domënia dal Rosare, Placido
6	Lünesc	B	Bruno, Adalbero
7	Mertesc	B	s. Maria dal Rosare 2 classe, Sergio
8	Mercui	B	Brighida
9	Jöbia	B	Jan Leonardi, Dionisio
10	Vëindres	B	Franz Borgia
11	Sabeda	B	Maternité de s. Maria 2 classe, Alma
12	DOMËNIA	B	Consagraziu dles Dlijies 1 classe, Serafin
13	Lünesc	B	Eduard Re, Edmund
14	Mertesc	C	Callisto I Papa Martire
15	Mercui	B	Taresia, Aurelia
16	Jöbia	B	Hedwig
17	Vëindres	B	Margherita Maria Alacoque
18	Sabeda	C	Lüca Apostel Evangelista 2 classe, Renato
19	DOMËNIA	Ve/B	Festa dla Dlijies, 21 do Pasca de Må
20	Lünesc	B	Canzio, Irene, Artur
21	Mertesc	b	Ilarione Abate, Ursula
22	Mercui	ve	Cordula, Ulberta, Melania
23	Jöbia	B	Antonio Maria Claret
24	Vëindres	B	Raffael Arcangel, Settimo
25	Sabeda	B	Crisant y Daria
26	DOMËNIA	B	FESTA CRISTO RE 1 classe
27	Lünesc	ve	Sabina, Wolfhart
28	Mertesc	C	Scimun y Iuda Apostoli 2 classe
29	Mercui	ve	Narcisso, Ermelinda
30	Jöbia	ve	Gerhart, Germano
31	Vëindres	ve	Vöia de Gnissant, Wolfgang, Alfons

Marçés: ai 4 a s. Linert — ai 7 a s. Lauronzz — ai 23 a Longega — ai 24 a Pederoa — ai 27 a s. Scimun.

OTOBER

La storia dl pan,
che suzed vign'an.

An ara y sumënia d'asciüda, al crësc d'isté, an majena y fesc pan da d'alton. Chësc é pur l pan dla tera. Y l pan dl cil? S. Maria se cunta la storia dl pan dl cil tl s. Rosare, sëgn tl mëis d'otober.

Al vëgn somené, flurësc y crësc: misteri gaudiosi dl Rosare.

Prüm mistere: L Spirito Sant mët tl cœur de s. Maria l granel de somënza dl Verbo divin, dl Fì de Dì, che devënta uomo cun nos söla tera.

Secundo mistere: Nü mëisc l portela sot a sö cœur, sciöche l granel de furmënt tl gremo dla tera. S. Elisabeta la salüda uma de Chël Bel Dì y san Jan Batista sént süa prejénza.

Terzo mistere: Da mesa nöt de Nadé é-l fluri tla stala de Betleme y can che al é gnü dé ma i famëis à udü y cunsciü l miraco, i atri ne se tolô nia fistide.

Quarto mistere: Ai dui berbesc i à-n mostré la flu de Iesse tl tempio y éi cun ligrëza y contentëza la saludâ de-nant che stlü i edli.

Quinto mistere: Chersciü sö, mo čiamó jon, mostrâl süa sapiëenza ai do-turs! Süa uma minâ, che al foss čiamó massa jon, mo él messâ fa la orienté de n'ater.

Al vëgn sujuré y spo majiné: Mistéri dolorosi.

Dis de dolur gnê-l pur él, dis de dolur pur la uma, che l purdô sëgn.

Prüm mistere: Tl'urt dl'Uri vëgn-el sujuré, lié y porté demez te porjun, sciöche an sojura l furmënt, l liëia manes y l mëna dal čiamp demez te majun.

Secundo mistere: Al é ste batü y flagelé te čiasa de Pilato. Ailò à-n batü y furlé fora l furmënt. Al dolurâ y sustâ dal mé spaventus.

Terzo mistere: Al gnê incoroné de spines. Ai l točia te n mantel, sciöche te n sach, cun na torta da spinac liëi-un pro sön som y l mët in mostra: Ecce homo!

Quarto mistere: Al porta la crusc al Calvario. Ai l mëna, l sbürla y l stracia fora pur la cité de Ierusalem — an va a murin, aulà che al vëgn sfruzié y majené.

Quinto mistere: Imprüma i tol-un so vistimënt, sciöche an i tol l tlof a la blâ, spo vëgn-el majiné nanter les dëues mores da murin dla giüstizia de Dì y la marizia umana de düt l monn... al é ste mazé y inalzé söla crusc.

Al vëgn fat l pan dla farina majinada: misteri gloriosi.

Prüm mistere: Al resurësc a vita nöia. Tl moltrà dl sepolcher vëgn-el moscedé tla farina l lové frësch dla vita nöia, y düt leva sö, y vir da nü.

Secundo mistere: L'Assënza. L pan vëgn fat fora, ciafa süa forma nöia, vëgn lascé lové y crësc, al se leva sö bel y alt. Al va sö al cil.

Terzo mistere: Gejù jü al cil mëna jö l Spirito Sant. Y tl füch dl medemo Spirito Sant vëgn-el cöt l pan tla stüa dl pan dla ultima cëna. Chësc fat te dlijia in forza dl Spirito Sant al mu-mënt dla Cunsagraziu.

Quarto mistere: Santa Maria portada al cil dai angeli. Gejù à dit: „Chi che mangia de chësc pan, ne muriarà mai y iö l fajarà rosuri l'ultimo dé”. La sumënya dla imortalité dl'anima y dla resureziun dl corp é l pan dl cil. Insciö é-la stada pur santa Maria. Ela l'à tut sö y é deventada üna na cosa cun él.

Quinto mistere: Santa Maria incoronada sön paraisc. L pan gnü dal cil porta al cil, a la gloria, a la felizité dl paraisc, a la vita eterna. Düt chi che vir cun Gejù, pur Gejù sciöche Maria, sarà coronà de gloria.

Giulan bëgn fort a te, uma dl pan dl cil, che a nos tö l'as porté, scinché y danperfora čiarcé. Chësc se disc y cunta l Rosare de Maria.

NOVEMBER

1	SABEDA	B	GNISSANT	1 classe	
2	DOMËNIA	Ve	23 do Pasca de Må		⌚
3	Lünesc	F	Comemoraziun di defunti	1 classe	
4	Mertesc	B	Carlo Borromeo, Vitale, Agricola, festa nazionale		
5	Mercui	ve	Zacharia, Elisabet		
6	Jöbia	ve	Linet		
7	Véindres	ve	Angel, Ernst		
8	Sabeda	B	4 Coronà Martiri, Gottfrid		
9	DOMËNIA	Ve/B	24 do Pasca de Må, Cons.	Arcibasilica dl Salvatur	☀️
10	Lünesc	B	Andrè Avellino		
11	Mertesc	B	s. Martin de Tours		
12	Mercui	C	Martin Papa Martire		
13	Jöbia	B	Didaco, Stanislau Costca		
14	Véindres	C	Iosafat, Veneranda, Alberich		
15	Sabeda	B	Albert, Leopold		
16	DOMËNIA	Ve	25 do Pasca de Må, Gertrud, Edmund, Otmar		⌚
17	Lünesc	B	Gregorio, Florino		
18	Mertesc	B	Consacraziju Basilica de s. Pire y s. Paul		
19	Mercui	B	Elisabet da Thüringen		
20	Jöbia	B	Felix, Edmund		
21	Véindres	B	Presentaziun B. V. Maria, Colombano		
22	Sabeda	C	Zezilia Verg. Martire		
23	DOMËNIA	Ve	Ultima do Pasca de Må, Clemente, Felicita		
24	Lünesc	B	Jan dla Crusc, Crisogono		⌚
25	Mertesc	C	Catarina Verg. Martire		
26	Mercui	B	Silvester Abate		
27	Jöbia	ve	Virgilio		
28	Véindres	ve	Günter, Iaco		
29	Sabeda	B	Saturnino		
30	DOMËNIA	Vi	1. d'Advënt, s. Andrè Apostel, Iustina		

Marçés: ai 8 a s. Martin de Torr — ai 9 a s. Lauronz — ai 18 a s. Scimun/Bornech.

NOVEMBER

November plégn de čiarüsc
cun sorëdl debł y grisc.

Dassén da d'alton sa-le sëgn. Dis cùrč, nöts lunges, l sorëdl vëgn terd, va bas ia y jö adora. Al pô gni fréid, inc magari la nei. Al pô inc čiamó ester val püch a la lergia, sciöche soni, res, capüc, mo la gran roba mëss pa ester sturtada. An à čiamó val laur a la lergia, sciöche mët siara y furmënt, mo früt ne port-el plö te chësc an. I čiamp vërc se recorda čiamó n pü la bona sajun y val dé bun čialt da sorëdl fesc tan bun pur corp y anima. Mo zënza é-l na sajun grijas, scüra, tümia. Čiarüsc blanč se tira plan, plan, it pur la val, niui fosc taca pro i crëp. Föies gheles, sëces toma jö dai légns y se mët a grüm ia pur tera. Düt vëgn ross y spere. I ciüf sparësc n pü dlunch, ai fraidësc o dlacia. An mët man de se n trà dait, defora ne sa-l nia de bun, cis da duman y da sëra. An é cuntënč de avëi la racolta dait, y sce éla é stada valgamia bona, spo ó-n s'la gode y la consumé in bona pesc y baldëza.

La festa de Gnisant figüra tan che l'ultima solenité ti calënder dla dlijia. Éla significhëia la festa dla racolta, de či che la dlijia à sturté ti seculi de sua lungia storia. Tla majun dl paraisc à-la cundüt it rich y bun nüz, cianturins plégn dl miù furmënt, čianòs colmes de früč bogn duc. Cun ligrëza se mostre-la i sanč a nos in Gnisant y disc: Chisc é mi fis nasciüs, chersciüs y trač so gragn te mia čiasa na ota, sciöche os sëgn sëis. Sëgn es-i incoronà de gloria eterna, ai é gnüs da tröpes tribolaziuns dla tera y sëgn es-i al sigü pro Chél Bel Di, aulà che al ne é plö no legremes, no mé, mo straciaries, no

tëma dla mort. Chisc é i cëntycarantycatermile signà da Di, che é gnüs da dutes les tribus dla tera, che sta dan dal trono dl'Agnel. Ai porta albes blančes y palmes tles mans, ai čianta dé y nöt y disc: Benedisciu y giulan, onù y virtù side a nosc Di, sëgn y dagnara. Amen. Y la santa dlijia si mostra y disc: Chësta é mia racolta, jide a ruvè laprò inc os.

Spo vëgn-el atira do l dé dles animes. Èles ne pô čiamó ji ite te čiasa di sanč, èles mëss čiamó n pü aspeté fora dan porta. Söl iade lunch y sfadius se à-les n pü ajié. Purchël à-les de bujëgn de se lavé jö y puzené sö indertiura, denant co ji ite te na čiasa tan nobla. Ales ne se infidess pa gnanca, ales ne uress pa gnanca. No, èles ó pa se duraturé y s'arjigné ca da catif, pur ji a ste in compagnia tan a l'angrana.

Pur nos sólo tera l dé dles animes n'é nia n dé de festa, mo n dé da pluré. An porta l guant fosch y an pënsa ai morč y a la mort. November é pô l mëis di morč, purchël é-l inc tan grisc y da niui fosc. Grisc y fréid é l monn, grisc y fréiç i pinsirs dla jënt. Düt se recorda n pü niusc morč. Mo propri chisc pê indò de gni vis dan da nos, che jun y stun sura sua fossa, plö che zënza, te chësta sajun. Al é bel sciöche ai se descedass y baiass laia ca cun nos. I i udun dan da nos, o dlungia nos, bel sciöche na ota che ai é čiamó in vita. Mo de morvöia, sciöche la mort müda les coses! Sëgn se uress-un plö bun, sëgn fajess-un atramënter cun éi. Sëgn i laldunse y dijun bëgn de éi, sëgn uress-un i perié jö chësc y chél ater. Purciudi pa de té pinsirs sëgn? Tan de coses devënta vies y nöies, can che stun sura la fossa de nüsc morč. Y spo juns indò, al pô ester mius co ch'i én gnüs.

DEZEMBER

1	Lünesc	Vi	Eligio, Otwin
2	Mertesc	C	Bibiana Martire
3	Mercui	B	Franz Xaver
4	Jöbia	B	Pire Crisologo, Berbora Verg. Martire
5	Vëindres	Vi	Saba, Hartwig
6	Sabeda	B	Micorà, Livia
7	DOMËNIA	Vi	2 d'Advënt, s. Ambrogio
8	Lünesc	B	Immacolata 1 classe
9	Mertesc	Vi	Valeria, Leocadia
10	Mercui	Vi	Melchiade Papa Mart.
11	Jöbia	B	Damaso Papa, Daniel
12	Vëindres	B	Hartmann Vëscò da Porsenù, Amalia, Rosalinda
13	Sabeda	C	s. Luzia
14	DOMËNIA	Vi	3 d'Advënt, Ottilia, Alfred
15	Lünesc	Vi	Cristina, Rainhold
16	Mertesc	C	Eusebio Martire, Adelhaid, Ada, Albina
17	Mercui	Vi	Lazzaro, Quatëmber
18	Jöbia	Vi	Wunibald
19	Vëindres	Vi	Quatëmber, Tea, Fausta
20	Sabeda	Vi	Quatëmber
21	DOMËNIA	Vi	4 d'Advënt, s. Tomesc Apostel
22	Lünesc	Vi	Zeno, Flavia
23	Mertesc	Vi	Victoria
24	Mercui	Vi	Vöia de Nadè, Adamo, Eva, Adele
25	JÖBIA	B	NADÉ, Anastasia Martire, 1 classe
26	Vëindres	C	s. Stefo 2 classe, nia de prezet
27	Sabeda	B	Jan Apostel y Evangelista 2 classe
28	DOMËNIA	B	Otava de Nadé, Dé fantù
29	Lünesc	B	Otava de Nadé, Tomesc, Davide
30	Mertesc	B	Otava de Nadé, Rainer, Irma
31	Mercui	B	Otava de Nadé, Silvester Papa

DEZEMBER

Bel sorëdl tler
dà-l a mez l'inver.

L monn ne é sëgn nia plö da cunësce. Al é gñü l'inver. L sorëdl é la gaujia, ël à la colpa. Al va ia tan bas, fesc cûrta la roda, al à tan ria cira y al é düt abrami, chësc é la gauja. L sorëdl à la colpa. Mo è chësc propi vëi? Ne é-l nia l sorëdl d'inver čiald sciöche d'isté? Val magari sëgn atraménter co d'isté? No, bel anfat, È-l mo d'inver plö dalunc co d'isté? No, propi la ruversa é vëi, al é sëgn n più plö daimprò co d'isté. Y sce al ne foss nia inscio, spo essun čiamó plö fréid. Mo no, l sorëdl n'à nia la colpa, la tera à la colpa, ala è dûta sùa. Ala i ósc l spiné al sorëdl, no tröp pur furtüna, mo chësc püch basta, pur fa l'inver y l'isté.

Cun dezember scumëncia l'Advënt. L'Advënt significhëia l'inver dl'umanité dan Cristo. Te chël lunch inver se averâ-l de plëgn la parabula dl „fi pordü” y chëla dla biscia pordüda. Te chël fi spinsiré udunse raprejentada la umanité, che i à ót l spiné al sorëdl, al bun pere, a Chël Bel Dì y pur seculi rodâ in banun tl scûr y tl fréid, sciöche la biscia, che se é pordüda. N populo su à čiamó sorëdl, purciudi che al dô i porté indò l sorëdl luminus y čialt ai atri. Sciöche al fi pordü, i gnê-l a la jënt n gran incherscemu do l sorëdl. De chësc incherscemu dl vedl testamënt se conta y baia tan bel i sanç y i profeti: Rorate... Cil, lascé-l gni jö; niui, lascé-l plovei jö, la tera se deures y lasces crësce sö l Salvadù! Cun incherscemu tres plö gran aspetâ-i, che al gniss.

Can che l'incherscemu é al colm y dô mët na fin al lunch Advënt, cumpari-l finalmënter la stëra luminosa da la duman ad anunzié l'alba dl gran dé, che dô indò lascé lové l sorëdl. Santa Maria Immaculata é chëla bela stëra dla duman. Can che l monn é düt fréid y scûr, dlacé y mort, se descedâ-l te s. Maria la vita anunziada da l'angel in forza dl Spirito Sant. Insciö aldiuns chisc dis d'Advënt, can che al vëgn čianté l Rorate. Inč a čiasa l'aldiuns trëi iadi al dé, can che i dijun les Aimaries.

Y spo prësc do la stëra da la duman vëgn-el l gran bel sorëdl a mez l'inver. Nos dijun: al é Nadé! Cun Nadé mët-el man de crësce l dé, deperpo che da s. Jan de jügn, d'isté, mët-el man da ji jöpert. S. Jan é la fin dl lunch Advënt dl vedl testamënt. Nadé, la nascita de Gejù Crist, é l mët man dl nü testamënt. „Èl mëss crësce y iö mëss tò jö”, dijô san Jan Batista. Cun chël prüm Nadé é-l indò gñü l sorëdl a sluminé y a scialdé it l monn. Al à metü man püch a püch, imprüma ma tla Tera Santa y spo tres plö inant. Al dé da incö sluminëi-el bel sura düt l monn y al darà čina a la fin dl monn.

Chësc é l plö gran fat y avenimënt de dûta la storia dla umanité: Nadé, che al é indò gñü sorëdl a bandì l'inver fréid dla tera. Mo val de morvöia! Che é-l pa ste, che se n'à anadé, che al é indò gñü sorëdl? A mesa la nöt scûra, tl plö gran chit, te na stala fréida, in prejënta de dûes personnes sores, che mëssâ raprejënté dûta la umanité, é-l gñü al monn. Ma püch scëmpli famëis é gñüs avertis dl gran miraco, la gran pert ne savô nia y ne n urô nia savëi. Chi püch à cherdü y à udü l sorëdl gñü jö dal cil. Jun inč nos incuntra a Nadé cun la fede di famëis y inč nos l'odarun!

SADÜČ LADINS

Os bugn ladins y amisc y conesciüs tles valades söles munts, l calënder ladin é indò chilò, sciöch'i l cunescëis bele da valgùgn agn.

Al é bele corsciü y datrai oress-el bele propi ji coi gragn, scebègn ch'al n'é nia čiamò bun da fa i vari tan lunc, mo impò ó-l ji munt sö, munt jö, čiaré y cunscidré, lì y scri y cunté dl pic monn ladin y dl gran monn nia ladin.

Y cun düt ch'al vëiga tl gran monn n gröm de beles coses da fa la gola a bočia, edli y orëdles, sta-l impò plü ion, olà che al é y te so pic post plëgn de beles munts y vals y prà y bosc y rüüs y čiamp y čiases i sa-l l plü bel y sc'al mës n iade o l'ater ji demez da chësc pic post ladin, spo t'incrësc-el y s'un vëgn bëg indò ion a čiasa y cun süa jént se sta-l l plü sauri.

Pur udëi l gran monn, ne n'à-l bria de ji dër lunc l calënder; al é la jént de düt l monn, che vëgn a ciafè nüsc postč y a düc i sa-l bel tl ladin.

Sciode é-l madér tan, che tan tröc ladins se doda da ester ladins y do döt i fa l visti oress-i ester americagn o almanco africagn.

Bugn ladins, punsede mo impü do, se'al é bëgn dërt döt, či ch'i fajéis o s'astileis. Recordé-se pa, os ladins, che al n'é pa nia les Dolomites, che fesc ladins, mo che nos instësc mës-un pa se mantignì ladins, y sce i ne foss-un n iade nia plü ladins, spo ne foss-un pa nia plü val d'extra.

Indò é-l passe n an. Pur tröc é-l ste n an de furtüna, de benedisciu y de ligrëza, pur d'atri magari de manco. Pur valgùgn é-l ste l'ultimo an de vita, pur tröc l prüm an de vita. La maiù pert puduns ester cunténç cun l'an passé y i dijun purchël indò dër n bel dilan a Chël, che s'l'a indò dé. Y sce Chël Bel Dì s'à magari inç lascé gni fistidi y crusc, desfortunes y desgrazies, maraties y bur tëmp, uruns inçé i di dilan de chësc. Döt é pur nosc bëgn y ütl, sc'i savun a l tó sö y a l porté cun l dër spirito de fortëza y rasegnaziun.

Sc'i čiarun zruch tl'an passé, spo l'uns udü cun tröpa plöia y püch so-redl d'aisciöda y d'isté, mo scialdi bel y lisier da d'alton.

I mëssun inçé dì, che al é ste te no-sta valada n an scialdi de sanité.

Y sëgn piuns it tl'an nü, che é čiamó a nüsc edli ascognü. I ne savun čiamó nia, či che vëgn o ne vëgn, mo üna na cosa savuns, che düt cant, či che à da gni, sce al vëgn metü tles mans de Dì y che al vëgn lascé sluminé dal lumenus de chël, che téggn döt cant te sües mans, spo n'é-l nia deban, mo al arà gran valüta.

L calënder ladin oress indò rovë fora te vigni čiasa de düc i ladins y i porté ligrëza y amur a düc y i aodé düt l bun a düc i ladins, a čiassa y tl furesto, pic y gragn, vedli y jogn, y spezial-mënter düta la sanité ai püri y cunten-tëza a chi che ne l'à nia.

Dër n bun an indò a düc i ladins y inç ai furesti daimprò y dalunc.

L'aïscioda.

La bela aisciöda e ndò gñüda
dla sot a val sö cuntra munt,
tla natöra döt se müda,
düç i lëns à ndò la frunt.

Y te chi bosc é-l sëgn na gara
pai vicì dal bel čianté,
sön chi pres é-l paurs, co ara
y mët man da somené.

Le guant bel verd dla vita nea
s'à endò i pres iestì,
da dio odè-n l'invern, co jea
sön chës munts y spo sparì.

Ar'ë ndò tlo la bela vita,
che vignön à dio spete,
te döt cant, či ch'ara pita,
ch'al ne poi spo t'anroé.

Lois Ellecosta

San Martin de Tor

San Martin cun Sas dia Crusc

Olà che la Val Badia, strënta y curida de sciùrs bosc te sua pröma pert, se doura tun iade sö y lascia odëi de bi pra, olà che Püttia y Sâs dla Crusc ti

dà 1 pröm salüt a chi che vëgn tla valada, ailò, ia sura la gran ega, senté ite sciöch sö n scagn de lüch vërt, jö da pe d'un côl incoroné da n vedl

Picolin y S. Martin

ciastel, pô-n odëi n tiap de ciases incér na dlijia da n bel ciamparin: „Al é S. Martin de Tor”, che udù dala strada dla valada se dà chësc bel quader, che tröc foresti che passa fesc jö y se tòl do.

Mo nos urùn ji ia y cunscidré l païsc plü da imprò. Piùn ia y jö pur na strada che se destaca da chëra dla valada y passùn ia l gran punt sura la Gadera, ch'é ségn indô cuncé, do che les gran eghes (11 novëmber 1966), l'à n pert desdrüt. N pér d'otes sö pur n pic bosch y i ruvùn sön plaza dla dlijia. Stlùta ite da n mür é-l na gran curtina y a mesa chësta s'alza sö la dlijia cun so bel ciamparin spizè, ált 42 m, che mëna lunc y lerch l bun son de sùes cinch ciampanes. I juñ ite. L'impresciùn é de rové te na dlijia nöia: ált söl presbiterio n bel alté, fat do les regoles dla liturgia nöia; sura l'alté n gran quader che mostra i dui sanc patroni dla dlijia: S. Jan Batista y S. Martin. Sot l presbiterio, a man ciampa, é-l da odëi l corp sant de S. Germano, che vëgn veneré y porté

pur perié do l bun tëmp. I mürs é bi néc, luminusc y fesc la dlijia lisira y da ste sauri. Mâ sö sot pô-n odëi valgônes de beles pitòres, che, pur sü bi curusc frësc, pê nöies, ince sc'ares é valgamia vedles, tan che an ne sa gnanca chi che les à depëntes. Chëstes pitòres, che raprejentëia Santa Maria cun na schira de angeli y sanc, valgûgn apostoli y i cater evangelisti, é gniudes a lóm tratàn i laurs de restauro dla dlijia, ch'é gniùs invià ia y portà a bun fin, dâm da dui âgn, da siur curat Angel Morlang.

Pùch ia dla dala dlijia é-l la vedla calonia y ince ailò urùn-se storje pro, pur aldi n pü de vâl sö la storia dla dlijia y sö la vita religioja dl païsc. Dal gran y vedl liber dla croniche aldiùn-se che la dlijia é gniuda fata sö l'ân 1490 y consagrada ai 25 de setember dl 1494 dal vësco Konrad. Plü terd é-ra gniuda valgûgn iadi comedada, sides sciöch grandëza che sciöch stil. L'ân 1859 é-ra spo gniuda arlungiada y cun ca grandëza é-ra restada fina al dè da incö. Chësta n'é purater nia la

prüma dlijia da S. Martin; n vedl contrat che porta la data dl 29 de setember 1260, y ch'é gnü ciafé sö tl vedl archiv da Pursenù, porta chëstes parrores: „... vor der chirchen zu sand Martin am Michaelstag anno 1260“. Chësta pröma dlijia, che do ester stada plü n sö y ite co chëra da sëgn, é spo gnuida ingравада ite, cun na pert dl pic' paisc da laota, da na gran rô, incér l'ân 1490. Sëgns de chësta gran rô é ciamò al dé da incö da odëi y l'inom de „Restalt“ che ti é gnü dé a valgônes vedles ciases ch'é sura 1 paisc da sëgn, desmostra ince chësc fat. Pur bëgn 300

L'ân 1729 é-l bele ince gnü metü n caplan, che messâ ji les domënies sö Antermëia a di mëssa. S. Martin deventâ spo cöra parochiale dl 1891. L pröm prou ladin, rové a S. Martin, é ste siur curat Cristian Crepaz da Fodom, l'ân 1706. Dal 1876 al 1878 é-l inc-ste chilò caplan y maester siur Ojöp Frenademez, che é spo da chilò demez jü misionar tla China. Pur l fat che S. Martin é a mesa la valada, é-l deventé dl 1915 sede dl decanat dla Val Badia, ch'è denant a La Pli de Marou. L pröm, mo ince l'ultimo degan a S. Martin é ste siur canonico Jan

Plaza da S. Martin

âgn é la dlijia da S. Martin stada na dlijia-filiäl (Filialkirche) dla cöra de La Pli de Marou. Impurmò l'ân 1570 à ciafé la dlijia da S. Martin so pröm prou, n caplan ch'à inom Iulius Cirilianus. Chësc messâ ince provedr pur i paisc de Lungiarü y Antermëia. Dl 1603 é-l spo gnü metü sö curazia y l pröm curat é ste siur Tadeo Giacobi.

Batista Mersa da Colfosch, ch'é resté degan fina l'ân de sua mort, l 1948. In chësc ân é spo S. Linert de Badia deventé sede dl decanat. Da chël ân é-l ince rové demez 1 caplan y a S. Martin é-l ma plü resté 1 curat.

Istruis da dötes chëstes notizies, che a na pert po interesé y a na pert manco, jun-s sëgn inant sö pur 1 paisc. Püch

Dlijia da S. Martin

Dlijia da S. Antone a Picolin

sura la calonia udün-s na gran ciasa, ciamò valgamia nöia: al é la ciasa dla scora, fata sö l'ân 1951, y ch'é gniida sëgn n più comedada, pur ti fa lerch ince ala scora media, che tól sö scolari da S. Martin, La Val, Lungiarü y Antermëia. Impëria é-l da odëi la ciasa dla scora vedla, olà che ince l mone à bel da vedlamënter süa abitaziùn.

Sun insciö rovà tla bela, leria plaza dl païsc che, cun sües ciases vedles y nöies, d'isté plënes de ciüf, cun sü bi

sun dâñ öna de chës püces ciases dla noblté da zacàn, ch'à ciafé l dërt de bopn, a chi tém̄ps n gran onur. La fazada plü bela é chëra ch'osc cuntra misdë; cinch de gran coronas de pera tägn sö sü bi ôc; feriades fates a cëst ti é de bel ornamënt ales finestres dl pröm partimënt; l tét é âlt y dër ért. Passùn ite l bel gran porte y la porta da l'ôt toròn y ruvùn tla vedla stüa d'ostaria. Chilò gnuñse alsavëi, che sö n vedl documënt dl 1588 stâl scrit che

S. Martin cun Piz de Cor

lëgns da féia, y süa cortc bela vërda, ti dà al païsc ca armonia de curusc che l fesc tan bel. — Dös ciases, che, pur grandëza y stil, se somëia n più, se tól fora da dötes les atres: al é les dös vedles ostaries, chëra de „Nicl“ de sot y chëra dl „Dasser“ de sura. Plü interessant, plü rica de ért da zacan, é sënzater chëst'ultima. Sö la fazada ch'osc cuntra la strada pô-n odëi de-pënt sö n bopn y chësc se disc ch'i

Iorž Dasser é ste maester-stalir (Hofstallmeister) dla curt dl prinz Ferdinand II, y à ciafé da chësc l dërt de bopn. Pro l'ostaria à i Dasser ince l daz a Corvara.

Rinforzà da n bun gote de vin, piùns se sëgn dö, do la strada, che püch sura l païsc se despartësc: öna ôsc a manciampa y va ite pur la val de Lungiarü, l'atra ôsc a mandërta y s'intorsc pur n côl bel vërt fora y sö. Ti jun do a

S. Martin cun Püttia, Pöz, Gardenacia y Setsas

chëst'ultima y i ruvùn defata sön som l côl. Fosc y tampià jö, s'alza sö dän nüsc edli i vedli mürs dl gran ciastel de Tor, sénzater l plü bel y l plü bëgn mantigni di ciasti dla valada. Al se sta tan bëgn sön chësc bel côl, ch'al pê crsciü ite y al â rejün chël che dijò: „Sc'al ne foss n ciastel curasö, messas-un al dé da incö n fa sö un”. Urùn cun-scidré plü avisa la gran costruziùn. La pert ch'osc jö untra l paisc é la gran ciasa d'abitaziùn cun sù mürs alc, so bel ercr, sùes finestres da feriades y so têt ált y èrt. Dala pert de fora é-l na costruziùn plütost bâsa, ola ch' i soldas y les guardies dl ciastel abitâ. Dala pert de sura é-l n gran mur, cun dös tors torones ti ciantùns, che roda ia y jö sö la front ch'osc untra misdé, la plü bela dl ciastel. Passùn ite la gran porta y ruvùn tla curt dl ciastel, olà ch'al s'alza sö a mez la gran tor cun so têt a forma de piramide. Dös stighes de mür porta sö ti cui partimënc, ch'é abità da dös families de paurs che laora i ciampoprà ch'é incér l ciastel. Dal-

secundo partimënt jun-s sö pur valgönes értes stighes de légn y i ruvùn sö tla gran tor dl ciastel. Da sùes gran finestres po rodé l'edl lunc y lerch: da chi jüs d'Antermëia ia y fora n Côl dla Vedla y jö Rina; dales altes munts de Fuster, blances de nèi, ca y ite pur Plan de Coronas, ju da Picolin y Côr, pur rovè spo ite y sö n Sâs dla Crusc, che da séra slumina tan bel. Da chilò arà spié, sciöch jö dn crëp n variöl, les guardies dl ciastel i movimënc jö tl pice paisc y tla val; da chësta tor arà l vënt porté lunc l son dl cor che saludâ i amisc che gnô a ciafè i ciastelans; da chëstes finestres ess-un ince podü odëi pur tröc cénc âgn, sciöch' püri paurs menâ adalerch cun bôs o portâ sö la refla la blâ, ch'ëi messâ de jö ai nobli sciori dl ciastel. — Ince nos urùn chilò, denant co ji inant, aldì val sö la storia de chësc ciastel, ch'é ince storia dl paisc, che pur tan d'âgn é gnü gorné dai nobli ciastelans de Tor. — Les fundamëntes dl ciastel va zruch al tèmp dl'Imperadù Rico IV che ti à

scinché al vësco da Pursenù Altwin, Puster, S. Martin de Tor y Fodom. Pro S. Martin aldi laota Lungiarii, Antermëia y in përt ince Rina. Chisc païsc formâ adöm la Signoria dl Ciastel de Tor. L vësco Berchtold ti dô dl 1226 sües teres it'a Fodom y a S. Martin ala nobla familia di Schöneck, ch'à regné tl ciastel de Tor pur zirca 200 âgn. Chisc é sta pur la jënt âgn crödi y sleg, ciodi che i Schöneck tratâ sciöch siua roba döt ci ch'ê di paurs, sües cia-

tes chëstes teres. L'an 1370 ti surandô Göbel l'aministraziun de chëstes teres a Conrad Stuck da Burnech, che les à spo plü têrd cumpré. Ince sot ai Stuck n'à la jënt nia albü vâl de bun. Do la mort de Conrad Stück, arpâ l'om de siua fia Tarina, Enzelin de Wolkenstein, dötes chëstes teres, mo al tiles dô defata a n zerto Iachin de Flondres y da chësc les cumprâ indô zruch l vësco da Pursenù l'an 1426. Da laota inant é gnü s. Martin de Tor aminstre dai

Piz de Plaies cun Pütia, les Odles, y Pöz

ses, sü tirs y i paurs instësc. Les cutes y l diejo è tan granes, che ai paurs ne restâ-l gnanca plü la terza pert dla racolta. Dal 1300 inânt, messâ i Schöneck vène n lüch indô l'ater pur despaïé jö i tröc debic ch'ai â fat. Ince Tor è jü venü y cumpré, da Randold de Teis im-pröma, y plü têrd dala rica familia veneziana di Guadagnini. Chisc ne tratânia damì la popolaziün, y ai gnô ciaciâ demez da n zerto Göbel da Nürnberg, mené dal'Imperadù, che ciafâ spo dö-

ciastelans y dai vicaresc, che gnô metüs dal vësco, y che abitâ tl ciastel de Tor. Chisc gnô tuc fora dales families nobles di Brach, di Ruac, di Colz, di Piazza y di Dasser. L ciastel de Tor, zentro de tan de avenimënc, à scomencé col têmp de ji en rovina, y l vësco Ulrich Putsch l'à fat trà jö y fabriché sö da niü dl 1335. L'an 1610 l'à lascé arjigné sö l vësco Cristof André Spaur y l vësco Francësch Grof Kuhen l'à spo fat restauré l'an 1699, sciöche na tofla

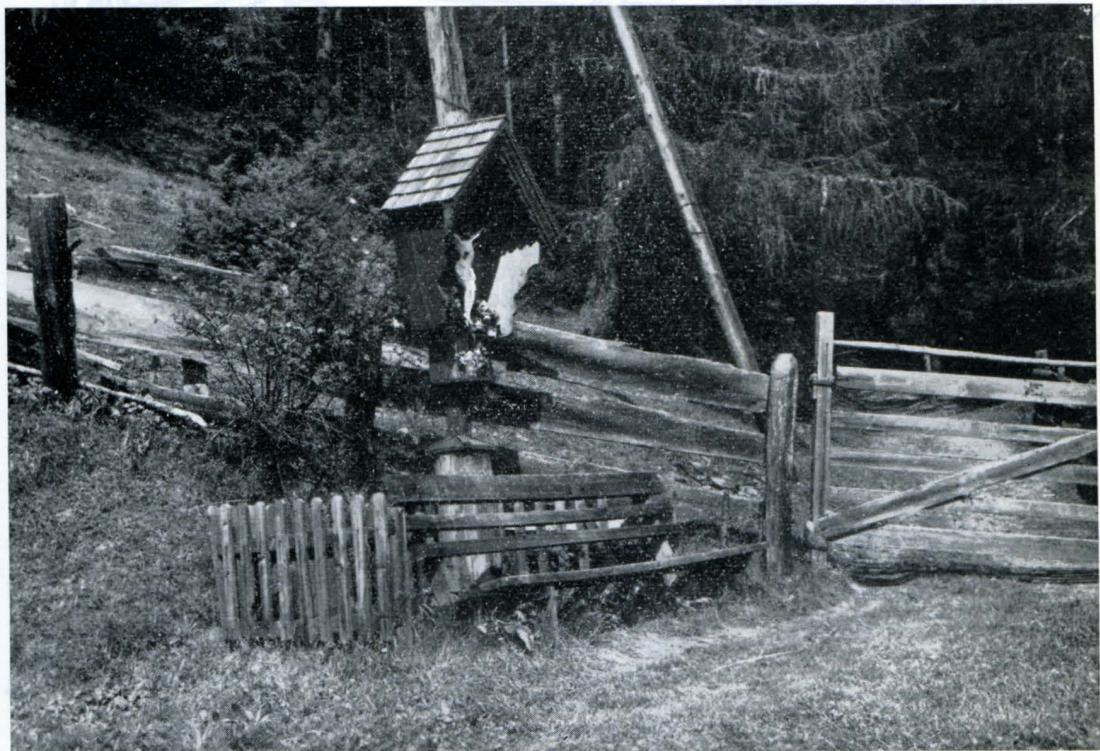
armorada ite tna fazada dla gran tor s'disc. Bel l'ân 1783 rovâ les campagnes, ch'é incér l ciastel ia, tles mans de paurs, y, do la sopresciùn dla potènza temporale dl prinzipat de Pur-senù, l'ân 1803, gnô ince l ciastel lizité y cumpré da paurs.

Ci ch'un udü fina sägn é plü ch'ater l zentro dl paisc, mo pro S. Martin alda ciamò tröpes d'atres ciases y lüsc, desteniüs fora lunc y lerch incér ia, sö pur témplex y costes, sö pur coi y jûs, decà y ia dla dal'ega. Al se trata dles viginanzes de Ju, Picolin, Bioch, Pes-pach y Mirì.

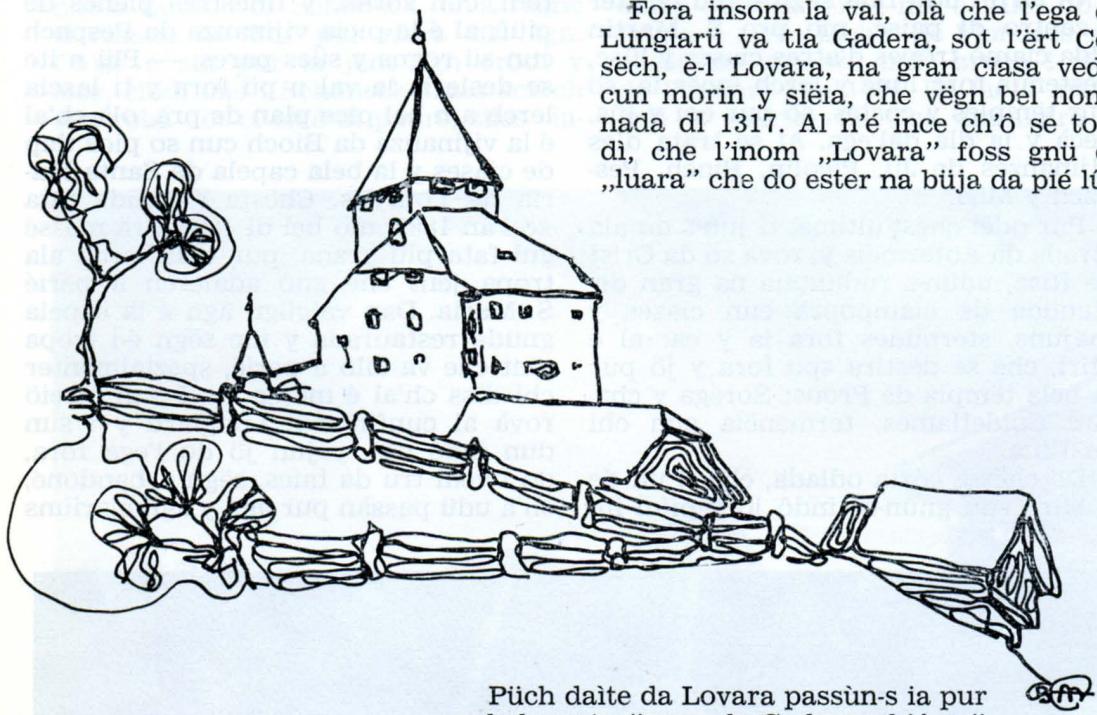
Pur odëi chést'ultima, ti jun-s do ala strada da Antermëia y, rovà sö da Crist de Risa, udün-s ruduntaia na gran deseniüda de ciampoprà cun ciases y majuns, sterniüdes fora ia y ca: al é Mirì, che se destira spo fora y jö pur la bela témpla de Prousc-Sorega y che, cun Coldetlames, termenëia cun chi da Rina.

Do chësta cörta odlada, che ti un de a Mirì, sun gnuñ-se indô jö y piùn ite

do la strada nöia da Lungiarü. Passà ite l bosch de Triac, ruviùns pro na fascia de ciampoprà, che se destén ia y ite sö la pert dërta dla val de Lungiarü. Incuntùn defata valgönes vedles, mo beles ciases da paur, meses de mür y meses de lëgn depënt a ross dal sorëdl, cun sorasc y finestres plënes de ciüf; al é la picia viginanza da Pespach cun sü rogns y siës pares. — Plü n ite se desleria la val n pü fora y ti lascia lerch a n bel pice plan de prà, olà ch'al é la viginanza da Bioch cun so pice tlap de ciases y la bela capela de Santa Maria da Lourdes. Chësta é gnüda fata sö l'ân 1882, mo bel dl 1894 à-ra messé gnì fata plü grana, pur ti fa lerch ala tröpa jënt che gnô adalerch a perié S. Maria. Dan valgügn âgn é la capela gniüda restaurada y inc sägn él tröpa jënt che va ailò a perié, spezialmënter chi diss ch'al é mëssa. — I sun inscio rovà al cunfin cun Lungiarü y i sun dun indô ota, y jun jö do l'ega fora, do l vedl tru da taies, sägn arbandoné, ch'à udü passàn pur âgn y âgn ciariùns

Crist da Jù

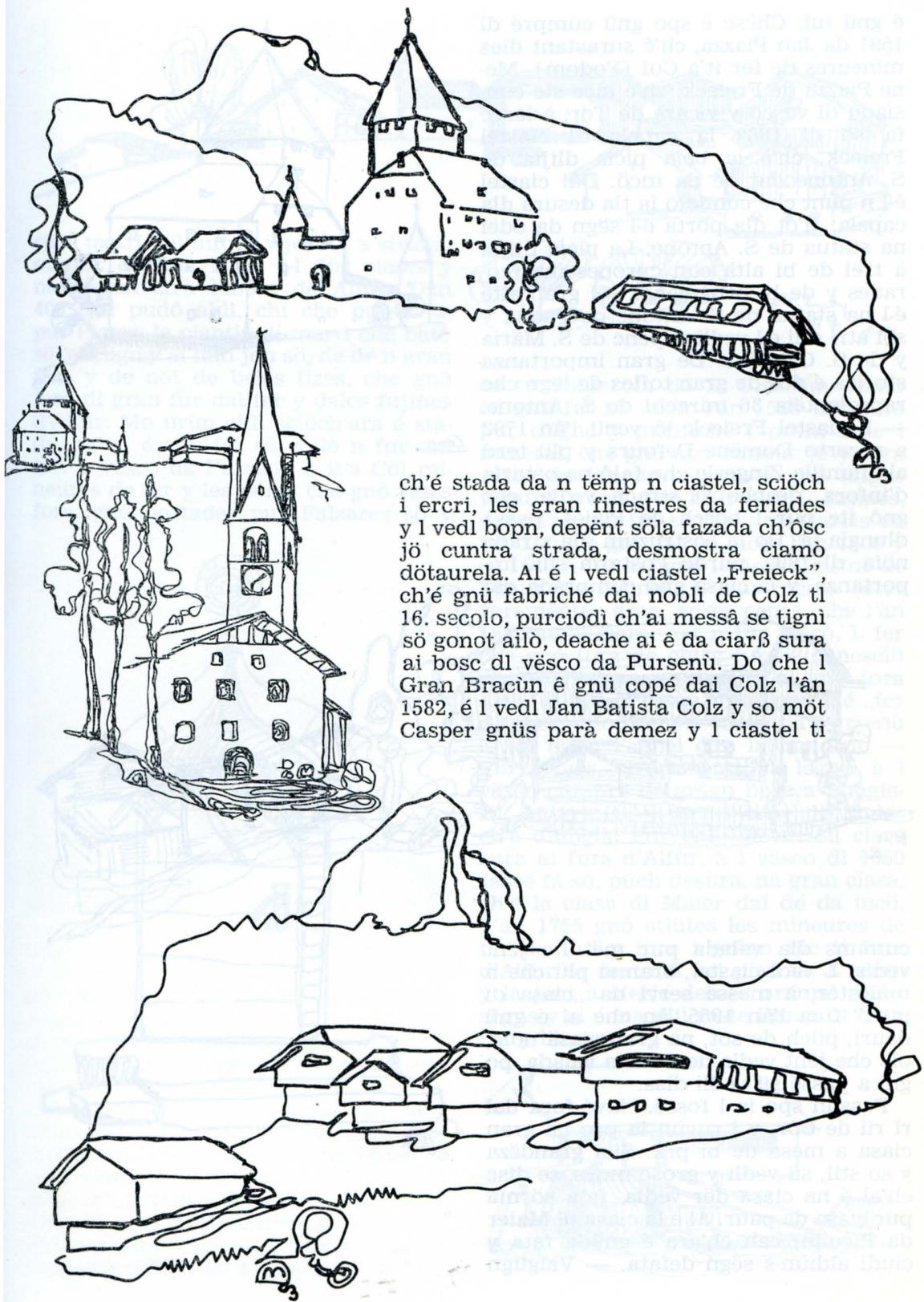

Zorr

Püch daïte da Lovara passùn-s ia pur n bel punt nü sura la Gadera, ch'é gnu fat sö l'ân passé, impé dl vedl punt de lëgn, che les gran eghes à mené demez dâñ dui âgn. Sun sëgn indô rovà söla strada dla valada, te chël post, olà che bel i vedli Romani s'ê archità y à albù na staziùn de palsa. Al se trata de Pre-roman, n inòm che testimoniëa dla prejëンza di Romani te nostra valada.

Na spazirada do strada fora y i ruvün a Picolin, n inòm dër conesciü, ch'à albü zacàn y ch'à ince ciamò al dé da incö sua importanza. A Picolin de sot, dlungia strada, é-l la ciasa de cumün y, atira dlungia la vedla ostaria dla Posta. Chilò gnôl plü da dì, fina ch'al passâ la gücia dla posta, baraté jö i ciavai. Püch sura la strada väig-un valgönes de gran ciases che taca oramai adüm y na picia dlijia. Ia do les dös gran ciases dl Grof, da n tempostaries, é-l da odëi na ciasa dër vedla, che la jënt sëgn nominëia „vedl spitôl”, mo

ch'è stada da n temp n ciastel, sciöch i ercri, les gran finestres da feriades y l vedl bopn, depént sólo fazada ch'osc jö cuntra strada, desmostra ciamò dötaurela. Al é l vedl ciastel „Freieck”, ch'è gnü fabriché dai nobli de Colz ti 16. secolo, purciodi ch'ai messâ se tignì só gonot ailò, deache ai é da ciarß sura ai bosc dl vësco da Pursenù. Do che l Gran Bractùn è gnü copé dai Colz l'an 1582, é l vedl Jan Batista Colz y so möt Casper gnüs parà demez y l ciastel ti

é gñü tut. Chësc é spo gñü cumpré dl 1591 da Jan Piazza, ch'è surastant dles mineures de fer it'a Col (Fodom). Mëne Piazza de Freieck, ch'è ince ste cunsiadù dl vësco y vicare de Tor, à lascé fa sö dl 1688 la capela dl ciastel Freieck, ch'è la bela picia dlijia de S. Antone dal dé da incö. Dal ciastel è-l n punt che cundejò ia tla desura dla capela; tl'ôt dla porta é-l sëgn da odëi na statua de S. Antone. La picia dlijia à trëi de bi altà cun corones intorcorades y de bi ornamënc. Söl gran alté é-l na statua de S. Antone da Padua y sòi atri duí é-l vedli depënc de S. Maria y de S. Caterina. De gran importanza storica é dös de gran tofles de lëgn che raprejentëia 36 mirachi de S. Antone. — L ciastel Freieck jô venü l'an 1792 a n zerto Domëne Defours y plì terd ala familia Zingerle che fajò na ostaria d'infora, deaché la strada vedla, che gnô ite pur l bosch de Plaies, passâ dlungia ia. Do la costruziùn dla strada nöia, dl 1892, purdò l'ostaria süa importanza, y la ciasa gnô cumprada dai

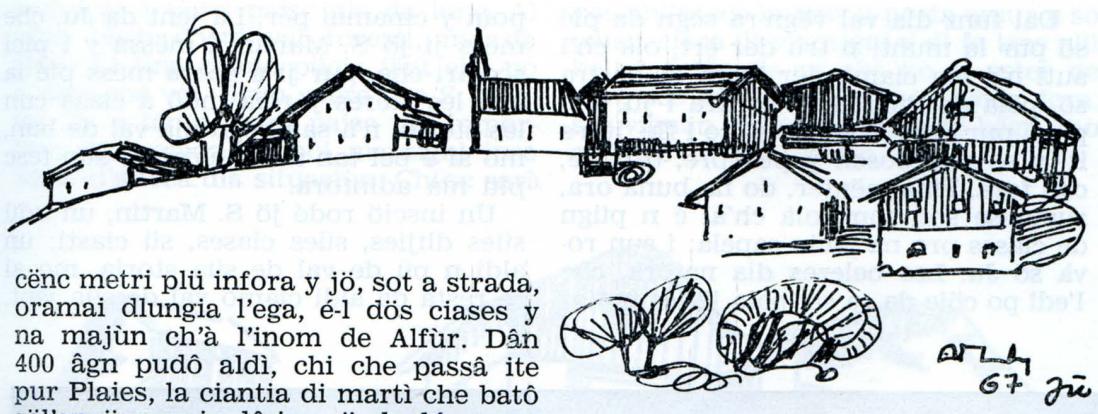

Torre

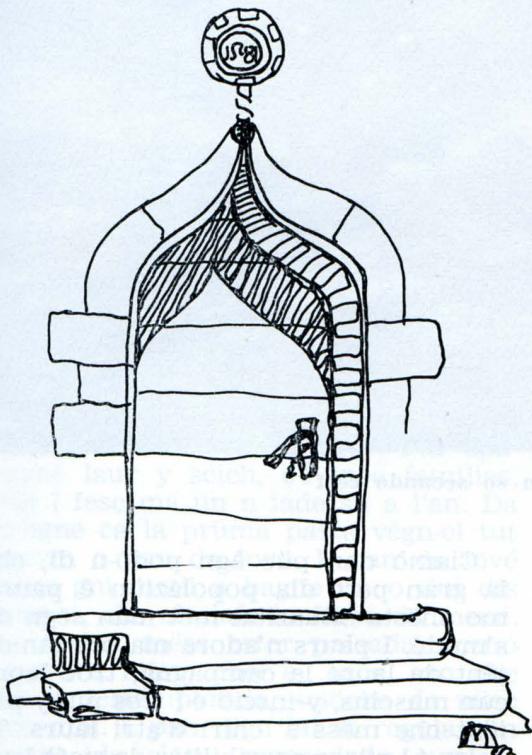

cumuns dla valada pur mët ite jënt vedla. L vedl ciastel, oramai plì che n mälester, à messé servi da „ciasa di püri” fina l'an 1955, ân che al é gñü daurì, püch de sot, na gran ciasa nöia, olà che jënt vedla de döta la valada, po gnì a passé sù vedli diss.

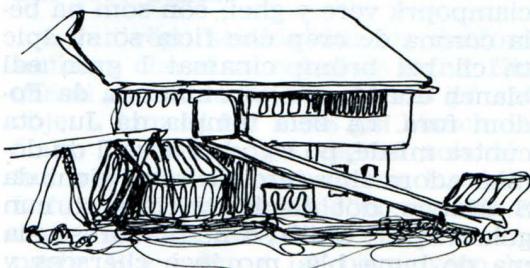
Passùn spo ia l fossé, ciavé fora dal ri rü de Côr, y i ruvùn ia pro na gran ciasa a mesa de bi prà. Süa grandëza y so stil, sù vedli y grosç murs, se disc ch'al é na ciasa dër vedla, fata sö nia pur ciasa da paür. Al é la ciasa dl Maier da Picolin; can ch'ara é gñüda fata y ciudi aldiùn-s sëgn defata. — Valgûgn

cënc metri plü infora y jö, sot a strada, oramai dlungia l'ega, é-l dös ciases y na majün ch'à l'inom de Alfür. Dân 400 âgn pudô aldi, chi che passâ ite pur Plaies, la ciantia di martì che batô söl'anciûgn y ai udô jon sö, de dé n gran föm y de nöt de beles tizes, che gnô fora dl gran für dal fer y dales fujines d'Alfür. Mo urùn aldi sciöch'ara é stada, ch' ai é gnü fat sö childò n fur dal fer. L vësco da Pursenù à it'a Col mineures de fer y les peres che gnô tutes fora, gnô portades pur Falzares sö y

ca te Valparola da S. Ciasciàn. Dailò é-l gnü fat sö incér l'ân 1558 trëi furs pur dlıghé y purifiché l pröm iade l mineral, che gnô spo cundüt jö y fora Alfür da Picolin, olà ch'al gnô dlıghé y lauré in acià. Pro l fur é-l ince fujines, olà ch'al gnô fat ermes y massaries da tai. L fur é gnü fat sö incér l'ân 1600 y dl 1615 à fat arjigné l vësco Cristof de Spaur les fujines. L laur messâ ester veramenter gran, sc'an pënsa, che l'ân 1683 gnô-l ciamò fat n fur laprò. L fer che gnô fora de chisc furs è cunesciü pur extra bun y, deaché al gnô fora dles fujines dl vësco, gnô-l nominé „fer d'agnel”, ciodi che l vësco da Pursenù à söl bopn l'agnel cun la bandira. — Pur i furs, ch'adorà tröpa lègna, à l vësco cumpré de grâgn bosc a Lungiarü, Antermëia y ince l bosc de Plaies ch'è dlungia. Pur chi che messâ ciaré sura ai furs d'Alfür, à l vësco dl 1650 lascé fa sö, püch desura, na gran ciasa, ch'é la ciasa dl Maier dal dé da incö. L'ân 1755 gnô stlütes les mineures de fer da Col y ince i grâgn füç ti furs d'Alfür se destudâ bel plan ia. L temp y la jënt à sferié demez oramai düc i ségens y al é ma plü resté l gran ôt d'un fur y l'inom.

Dal funz dla val vëgn-ra ségn da pié sö pur la munt; n trù dér ért, olà ch'i auti n'é nia ciámò dér bugn de se tra sö, pëia da Picolin sö cuntra l jù. Bel plan, pur ester bugn de se to l fle, jun-s it' y sö pur bosch y pur pre, can ite, can fora. Finalmënter, do na buna ora, ruvùn-se sön som, olà ch'al é n pügn de ciases pro na picia capela: i sun ro-và sö Ju. Les belezes dla natöra, che l'edl po cöie da ca sö, paia jö les fadies

pom y cinamai pér. La jënt da Ju, che miess ji jö S. Martin a mëssa y i dici scolari che, pur ji a scora miess pié ia cun les stères y röia indô a ciasa cun les stères, n'à sambëgn nia val de bun, mo ai é bel tan ausà, ch'ai ne sun fesc plü nia adinfora.

Un insciö rodé jö S. Martin, un udü sües dlijies, sües ciases, süi ciasti; un aldì n più de val de süa storia, mo al se resta da aldì ciámò val de süa jënt.

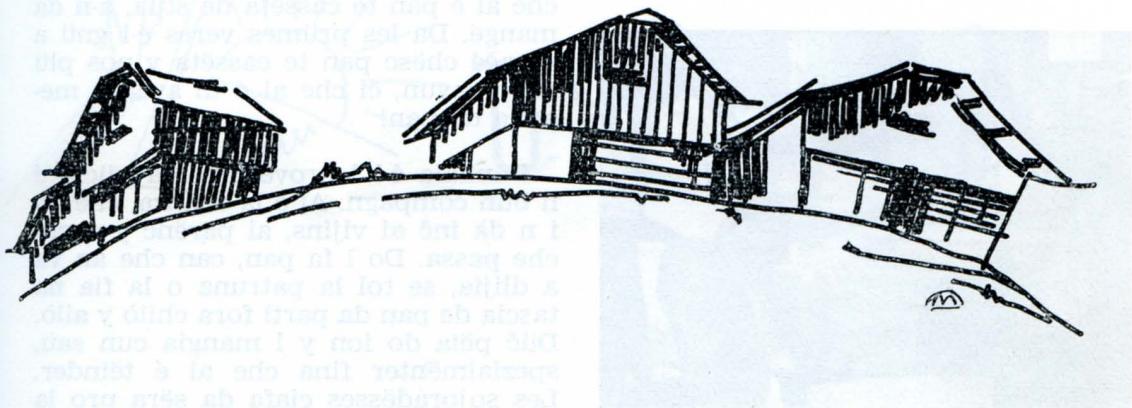
Nando de Fless cun so secundo cerf

ch'an se fesc da gni sö. Döt l païsc de S. Martin pô-n odëi jö y ciámò lunc surafora; munts curides de bosc y ciampoprà vërc y ghei; sön som na bela corona de crëp che ficia sö sù spic tn cil bel bröm; cinamai l gran edl blanch dla Marmolada slumina da Fodom fora. La bela témpla da Ju, ota cuntra misdé, po s'gode l sorëdl da domàn adora fina terd da séra y chi da S. Martin, döt dlacià, ti ciâra sö cun gola d'inver. Chilò sö ne madorësc nia ma de buna blâ, mo ince chersces y

Ciamò dan püc âgn podô-n di, che la gran pert dla popolaziùn è paurs, mo chësta situaziùn mét man ségn da s'mudé. I paurs n'adora nia plü tan de jënt da lauré la campagna; tröc laora cun mascins, y insciö é-l tres plü y plü jënt che miess s' chirì d'atri laurs. Ti païsc é-l püces possibilités de ciafè laur y insciö miess tröc, spezialmënter jogn, ji altrò a chirì laur y furtüna y chësc n'é al dé da incö nia la dërta. Al orëss ester ti dé laur a lauranti y artejâgn,

sciöch'ai à t'atri paisc nia da lunc. Al vëgn bëgn d'isté val foresti, mo da chisc é-l fina ciämò pücia jënt che po s' davagné val. Urùn speré che S. Martin, da n temp un di paisc plü importanc dla valada, se pôi mantignì ince sëgn al'altëza dla situaziùn. Chësc sarà

poscibile, sce la jënt ti porta amur a so paisc, ciara dl mantignì y dl fa tres plü bel, 1 defën da ci che po ti ester de dâm, sce düt se vëgn y se dëida fora, sce vignùn pënsa, no ma a so bëgn, mo al bëgn de döt 1 paisc.

L FA PAN

L fa pan in čiasa pro i paurs, sciöch d'atri laurs, vëgn tres plü jó de moda. Nostes jones sa da fa de beles y de bunes tortes, mo püches n'é-l, che sa ciämó da fa 1 pan da čiasa. Purchël se l dè-le da mëtte n iade a papir, sciöche an fajô dandaia y sëgn tres manco y manco, da fa 1 pan da čiasa.

Da d'aisciöda y da d'alton vëgn-el fat 1 pan tla čiasa da paur. Pur spagné laur y scich, é-l ince families, che l fesc ma un n iade su a l'an. Da arjigné ca la prüma pasta vëgn-el tut gherm o pan da lové. L pan da lové mëss gni metü a bagné un o dui dis denant, che al ciafe la forza da mené. La farina mëss ester palsada, scenó tir-era a lüter; chél é-l ince, cañ che éra é destëmporada, sciöche da nüsc agn moi. L pan vëgn fat in regula cun farina de siara, moscedada cun de chëra de orde y de formënt. Farina de formënt cumprada va bun pro chëra zidlada da pan. Valch cumptra 1 granel y 1 majena, spo sa-i avisa, ci che ai mosceda adüm.

Vigni dös ores vëgn-el moscedé ite farina tl moltrà cun ega, anes, čiarì y sé, pur ti dé saù. Na persona cun i braç gaérč mëna la pasta. I sač de farina à-n metü denant te stüa, che la farina se scialde. Menada la pasta, la lasce-n crësce te stüa scialdada fina a zirca 18 gradi, spo vëgn-el fat fora les püces sön les brëies da pan. Te na pasta vëgn-el fat fora da 10 čina 15 brëies de püces, vigni brëia da 20-22 püces. Chëstes vëgn cötes te dui fina cater furs. Da 1 fa n iade su a l'an cun 18 pastes, vignüna da 10 brëies y mesa pur fur — 5 brëies te üna na cöta — é-le, a vint püces pur brëia, 36 furs cun in düt 3600 püces.

L fur vëgn scialdé dui dis danfora, sanbëgn che al va cotan de légna, fina che al é scialdé ite tan, che al pô spo cöje. L funz dl fur mëss gni blanch dal chiald. L secundo dé vëgn-el scialdé 1 fur trëi fina cater ores zënza lascé do. L fur vëgn ince scialdé tartàn che al vëgn fat fora les püces dla proscima pasta. Sce 1 fur é fat bëgn, vëgn les

püces tan co sëcés fora de fur. Les püces mostra de beles gherlandes. Sce al é bëgn garaté, dij-un, che al é sciöche n pösl. Do dì, che la pasta é lütra, é-l les püces sön la brëia che se destënn fora, ares devënta leries y setides, mo al é prigo, che ares vëgn da cioce, sciöch'an disc. L pan tut fora de fur

vëgn porté sön les brëies te čiamena dal pan y destenüdes fora ia pur funz. Can che ares é fréides, vëgn-eres metüdes sön i puntins o metüdes a cavellet. Sëcés vëgn-eres abinades y metüdes tl scrin dal pan o te sač, olà che an va vigni dé a n té ca, do dì che an les adora.

Chël à-i čiamó desmentié da dì y al é pa inc important: Can che les püces

é fates fora e metüdes sön brëies, vëgn-eres lasciades n pü te stüa a crësce y spo metüdes invalgó sön puntins a l'aria, che an side bugn a les té jó pur les mëte te fur a cöje.

L pan da paur é chiri da düč, no ma dai paurs instësc. Al é lasura tröp laur y tröp suiu. Te n roman de Osttirol sta-l scrit: „Na té pücia é l'onù vi dla patruna, pan da paur é val de sacro, an péia do la pücia cun na spezial devoziun”. L pan da paur mangia düč cun saù, al dà forza pur 1 laur. Fina che al é pan te cassëta de stüa, à-n da mangé. Da les prümes veres é-l gnü a mancé chësc pan te cassëta y nos plü vedli savun, ci che al ó dì avëi la meeria de pan!

Dandaia é-l 1 proverbio: na pücia é n bun compagn. Al é la usanza, che an i n dà inč ai vijins, ai parënč y a chi che passa. Do 1 fa pan, can che an va a dlijia, se tol la patruna o la fia na tascia de pan da partì fora chilò y ailò. Düč péia do ion y 1 mangia cun saù, spezialmënter fina che al é tëinder. Les sojoradësses ciafa da sëra pro la paga n per de püces cun ères; a chëstes püces ti dij-un: la püga. Inče i famëis de munt ciafa in tan de püces pur tier.

L pan sëch é 1 miù condimënt pro 1 cioce; la miù spëisa, che 1 paur sajnéia instëss y che an ne ciafa te degüna botëga da cumpré: 1 cioce, 1 pan sëch y laprò n gote de vin, trëi de bugn compagns che alda de boriada sön mësa a fa la compagnia.

Foto y paroress de ac

U'ÖSSEPE.

Al Sorëdl

O sorëdl, nosta vita,
lüm dla tera bela chita!
Das dal cil tan bel sarëgn,
to bun čiald fesc tan bëgn.
Jënt y tiers da te mëss vir,
sciöch la vita ai te chir.
Can che te n vas, spo düt patësc,
sö la tera sal da incrësc.
Zënza te é-l fréid y scüir,
zënza te é-l düt che mör.
Bel pur chiel t'uruns tan bun,
bela stëra, te saludun!
Vigni dé dijun giulan,
can ch'tö leves da dumani.
O surëdl, nosta vita,
Lüm dla tera bela chita!

S. U. P.

PATRIA

pices tan co sède
pices mostra de ho
ni è bén gané, d
che n' ples. Du ch, que se paude a n
di les pices són la breta che se desliza
hacia arca devénta lentes y solidas,
al d' poca, che arca vaga da ciuda
mentales. Que la m'na tira forza de

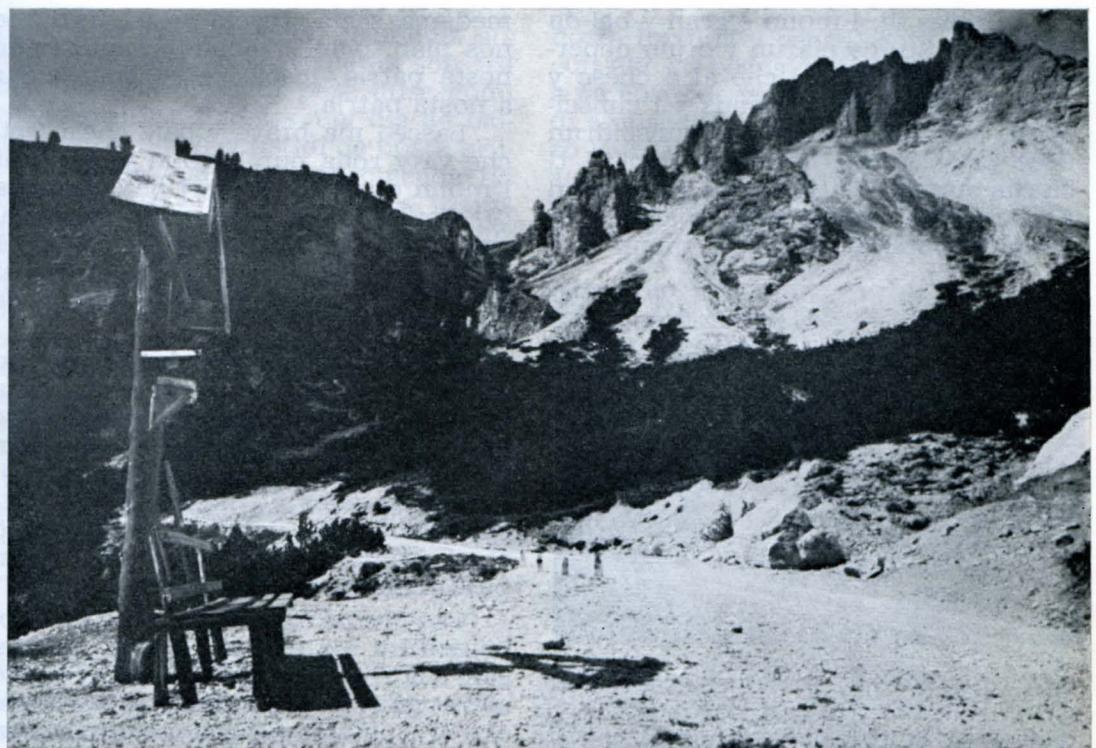
Vignun, side pice o gran, jon o vedl,
à sua patria. Al pô l'avéi pardüda, o
ala i é stada tuta, al pô l'arbandoné
pur spinsiratéza o al messâ la lascé
pur gauja dl laur o pur d'autres gaujes.
Mo inç chisc dūc y vignun à n post

naota, che è so, che è sua patria; no ma è, mo è tres čiamó la patria. Y chesc bel anfat, sce ai vëgn n bel dé indò zruch o sce ai resta y mör tl furesto. Vigni pursona sciöch' al alda mëss i orëi bun a sua patria, purciudi che la patria ne è nia ma, ci che nos pudun udëi y palpé de fora ia, mo ala é val, che fesc pert de nostra pursona, al é val, che vir y fesc pert de nostra vita instëssa.

Nos ne capiun nia dér, purci che nia vigni post o païsc söla tera, aulà che jént abitëia, ne è nia y ne pô ester nostra patria, mo i l sintiun y l porvun. Savun y la esperiënza se l disc, che la patria é val, che é nasciù y chersciü

te nos čina dai priüms agn de vita. N foresto vëiga n té pic famëi, che sta senté ailò sön n col y čiara tres fit d'un n vers, lunc, lunc, sciöche al udess val dér de morvöia. Al l damana y disc: Či čiares-te pa interessé curaia fora tan da lunc? Y l pic famëi respogn, deperpo che na legherma regor jö pur l pic müs: Curafora é-l mia čiasa. La patria é tl pinsir, tl cör, tl'anima de chél famëi, che mëssâ vire nanter jént furesta. La patria viô, magari dé y nöt, tl'anima dl pic, y al pô ester, che al ne podô gnanca durmì dal incherscemun do sua patria. Scebëgn che dér dalunc, i ê-la impò dér dlungia sua patria, al la portâ te so pinsir, al ne è bun a se destaché, al né è bun de se desmentié.

Cun i famëis de Nantersas

An mëss di: 1 monn é gran y bel da spavënt. I stun y čiarun y dijun deperpo: Tan bel, tan bel che al é chësc y chël. Mo impò ne i čiaruns y 1 cunscidrun, sciöche i uđun y i cunscidrun nosc païsc, nosta val, nosta jënt. I ti čiarun cun düt d'atri ödli al gran monn y cun d'atri indò a nosta patria, tan umila y scëmpla magari. L monn se é

y se resta foresto, al se lascia ste frëic gonot dan les plö gran morvöies. Mo can che tò aldes o pronunziëis la parora „patria”, spo atira to cör sënt čiald, tüa anima vëgn iluminada da na lüm misteriosa, to pinsir pëia 1 jore y va lunc, lunc, aulà che al se lascia jö in pesc. Al é tüa patria.
ma joentü.

La prüma patria, la čiasa dl pere, é chël post, aulà che nos un fat les prümes esperienzes dla vita, aulà che un čiafé l prüum plö sinzir amur da pere y uma, nanter fredësc y sorus. Ailò uns imparé la prüma storia de nosta patria, can che ai se cuntâ de chi da zacan, sciöche an viô chi agn plö da di, či che chësc y chël à dit y fat de morvöia y de bravüra.

Ailò spo la patria se slargiâ fora y deventâ plö grana, can che i passân a conësce la vijinanza, i lüsc daimprò y man, man, chi plö dalunc; can che i incuntân d'atres pursones fora de familia, can che i jén da čiasa a dlilia y insciö plan, plan abracián düt l païsc y süa jënt. Col tëmp spo s'infidâns čiamó plö lunc, jén ite y fora pur la valada, aulà che i imparâns a cunësce d'atra jënt, mo che à 1 medemo lingaz, les medemes usanzes, l medemo laur. An se capi, an se sinti fredësc y fis dla

medema sceta. Insciö se é-l formé te nos plan, plan, l pinsir y l quader de nosta patria, insciö se é-l gnü l'amur a nosta patria.

Lascé-i ma bravé y baié chëla jënt, che va y roda pur l monn y disc: düt l monn é patria! Magari ne ó-i gnanca dì, d'aulà che ai vëgn, ai se doda magari dl dì. Mo dait i mord-el pa, ai n'à pa la pesc, al i mančia pa, či che ai uress pa abracé cun düt l'amur de so cör.

N nobl y gran scior, che é rodé tröp pur l monn y oramai dütä süa vita messâ vir dalunc da süa patria, disc insciö él: „Bel laota, che iö é čiamó n té rí craut y metô impormó man de ji pur les strades dl monn, portâ-i iö tl cör l quader dla patria, dé y nöt. Y plö che i agn passâ y plö che iö sinti l gran bujëgn de abracé la patria tan amada”.

Che che ne capësc nia o n'o nia capi l significat dla parora „Patria”, pô magari s'la ri ad aldi chëstes parores. Mo ai ne capësc pa y ne sa pa mine nia, che ai é pa ailò sciöche n ciüf o n lëgn trat fora de tera. Ai vëgn da la vita sciurà sciöche granì nanter les mores da murin, che fesc düt y düc anfat. Ai perd dl düt süa personalité, ai devënta

n numer, che ne disc nia. De té jënt ne sa dl düt nia, che insciö l cör y l'anima perd plan, plan, dl düt dütés chëles beles y bones coses, che la patria i à dé cun ei söl iade pur l monn. Y sce ai vëgn zruch n dé, gonot vëgn-i zruch cun mans ötes, spo mëss-i indò da nü mët man a se lascé durturé só.

L'espresciun y l significat, che sta tla parora „patria” ciafa süa realisażun pranzipala y primaria tla čiasa dl

pere. Ailò suns nasciüs, chersciüs sö, ailò suns sta trač sö y metüis sön tru dla vita. Tla čiasa dl pere unse godü chèles prümes ligrézes, chi dis de baldeza sénza pinsir y fistidi de nostra prü-

La patria se é stada scincada da Chël Bel Di y ala é üna dles maius scincundes dla tera, che un ciafé. Purchël la patria dà y scinca tröp a sü fis, mo ala damana inč valch da nos. Mo deperpo che ala damana y preténd da nos, se paí-la indò zruch 1 dopl de či che nos fajun pur éla. Chi che fesc, laora y fistidiëia pur süa patria, laora pur la frabica de süa propria felizité. Al é sciöche tö laurass pro la costruziun de na bela gran dlijia, che düra pur tröc cént agn. Bele nüsc peresc da seculi incà l'à frabicada y fata bela pur

nosta furtüna y benedisciun. La patria cun düc sü bëgns, che nos gudun ségn, à pa costé de gran fadies, amur y fistidi a niüsc antenač. Nos gudun i früč de so laur. Mo nos méssun ségn mantignì, aumenté y ingrandi l'érpejun preziosa de nüsc vedli da zacan. Méssun laure y frabiché inant pro la dlijia dla patria, che nüsc mituns, che vëgn do da nos, pois ji it y vire in pesc tl post, aulà che nos abitân. Chi che vëgn do, dess n dé pudéi laldé y unoré degnaménter che che à frabiché tan bela y bona süa patria. Ai dess pudéi dì sciöche nos dijun: L monn é gran y bel, mo mia patria é la plö bela de düt. Purchël dijuns y čiantun:

S. U. P.

Bela é la patria y nüsc paisc,
dlunch al cil s'inalza i gran crëp grisc;
dal sorëdl da séra iluminà,
cöci, da füch, ch'ai pê düt indorà.
Patria mia, t'es n pic paraisc;
benedis da Di é nüsc paisc.

S. Angel Dapunt.

La gran strada dles DOLOMITES 1909–1969

Cun chësc ann complësc la gran strada dles Dolomites i sü 60 agn de vita; éla gnê infati ruvada y surandada al trafigo l'ann 1909.

Al n'se trata d'üna dles solites strades de colegamént tra n paisc y l'ater y ne respogn solamént ales finalites normales de n'arteria de comunicaziun pur 1 transito de personnes te diversces valades de pücia importanza; al ne n'é na strada comerzial, destinada pur 1 trasport de roba y de materiai de produziun local, mo al é veraménter na strada düt particolar. Či ch la desfaranziëia dales solites, é-l n'ater motivo, ch'à portè ala süa costruziun.

Val d'Ega

Ela é stada punsada pur passè tl cör dl bel païsc, ch' èla traversëia, acioché l passant posse odëi les süs belezes y se fermè a conscidré a so plajëi i miracoi dla natüra dles munts, conesciüdes sot l'nom de „DOLOMITES“ de na beleza unica al monn, gauja les süs intressantiscimes formes di crëp. Pizes curides da dlaciuns y näis eternes, torz altes y čiampanis spic ch mostra sö verscio l cil, recordan l'onipotëenza dl Creadù; frignuns, andri, valades y bosç, ch fô les prümes abitaziuns di salvans, dles ganes, bregostenes y spiriç dla sëlva, insciöch la legenda sa da cuntè. L liber, scrit da Carlo Felix Wolff: „Legendes dles Dolomites“, sa da cuntè faç intressanç de abitanç de regni bel da dì sparis, de resc y soldas, de stries y striuns, dla vita primitiva dl popolo di salvans pur gorne les forzes dla natüra y avëi insciö na esistëenza sigüida te chëla misera vita salvara.

L'om di prüimz secoli se temô la munt; ël cherdô, ch'èla foss stada creada dai spiriç dl mal a dann dla jënt. I famëis dles valades altes à pora dai demoni, dala näi, dales levines, dai temporai y dala füria dles eghes.

Les Dolomites, ch'é stlütes ite tra l'Isarco (Eisack), l'Adige (Etsch) y l Piave, é formades da n sistem de munts cun milesc de parëis, de frignuns, de sfësses, de giaruns, da n bosch de pizades dales plö stravagantes formes, da eghes frësches y blançes, da lec dai plö bi curusc, ch forma l plö bel païsc dla tera. Chilò se slerg-el fora les vërdes pastüres y da na munt al'atra cundüsc i jus tles boscaies sotstantes y tles strëntes valades jó al bas.

L païsc dles Dolomites fô nominé naota „Les muntes palies“ (stlaurides) y pur i prüimz abitanç fô-les n gran prigo y n gran spavënt. Tla fantasia de csta jënt sciampela fô-les animades de vita, ch s'imaginâ sura les neores l paraïsc y ti frignus scürz dla tera l'infer. Insciö populâ-i l regno dles muntes, di crëp y di bosç cun favoles de regni de princiçi y de rasc, de princiresses y de regines, de giganç y de zbergli, de cites supulides y de palac trasformà te crëp y te muntes.

Da canch' alpinisç, turisç y viandanç à albüi surpassè i confins dles Dolomites, fô-l gnü descrit y propagandè les mervöies y les belezes dl regno incantè

Dolomieu

Christomannos

di crëp y dles mунtes. Cun la descriziun dala viva usc de turisc y alpinisç y dla propaganda dl'Alpenverein, cresciò tres de plö l'intresc y la ligrëza pur 1 monn di crëp.

Bel dl 1817 rajonâ Kreil dles Dolomites sciöch n „Gigant de fer”, de „Colonies dla creaziun” y de „Corona de spines” dl’ Europa. L pionir dles Dolomites, Paul Grohmann, paragonâ les „Trai cimes de Lavaredo” a na „potënta copia de jomlins”. Da tröc alpinisç

düs plö beles valades dles Alpes é la val de Zermatt (Svizra) y la val de Landro tles Dolomites.

Les Dolomites é n muraliun dla natura, ch’incanta cun la süa forza magica y ch'a-n po ma capì cun les udëi y les vijité, deaché l'anima dl'vomo po ma les aprijé cun n sentimënt d'amiraziun tl'intimo dl so cör.

Cun chësta intenziun é-l spo ste costrui la gran strada dles Dolomites.

Chëstes mунtes, ch s'alza sö cun

Lech d'Ergobando (Karersee)

gnê-les nominades „L’empirio dles Dolomites”. Pur l’ideadù dla gran strada dles Dolomites, l dutur Christomanos, fô süs amades Dolomites „Giganç ch fajô trûz ales divinites”; atri rajonâ de „Catedrales gotiches” y de „Flames pietrificades” y Amthor fô ste l prüm a inalzé la Marmolada a „Regina dles Dolomites”.

Inče les valades dles Dolomites à albü i sü poeç. Lendenfeld sentenziâ: „Zënza tëma de me falè po-i dì, ch les

formes fantastiches, à albü l’nom „Dolomites” dal geolog (studié de pères-mineraï), ch pur prüm à capì la süa compozizioni.

L’ann 1789 passâ 1 ju dl Brenner n famojo naturalist, ch’ jê inant pur la val dl’ Isarco (Eisack) y dl’ Adige (Etsch) verscio sud. Chësc fô 1 jon scienzié Deodat de Dolomieu, nasciù l’ann 1750, de descendëenza di Dolomieu tl Delfinato (Francia).

(Reba m 1612) strada dles Dolomites

Sön so iade fôl accompagné da n so scolar, Fleurian de Bellevue. I duí geologi sâ tut dant de fa stüdi sön i minerali dla compojiziun dles muntés, olach'ei passâ. Tra chisc av-el ciafè pères da čiauc ch somiâ les solites, mo ch fô de n'atra compojiziun. Dolomieu à atira menè de chesc material a so amich Nicolas de Saussure a Ginevra, fi dl famojo geolog Benedicte, cun la preghiera de l'analisé chimicamenter. L'jon mineralog Nicolas à spo nominé l'mineral nü „dolomié”.

Cun 1 ji dl têmp, i pionirz dles muntés aztâ csta denominaziun nöia pur les munts stlaurides, ch dventâ spo d'uju general: „Dolomites”.

Cun la costruziun dla „Gran strada” à-l scomencè n movimënt de turisç verscio les Dolomits, ch'é sagn al sessantejimo ann de vita y ch consënt al viantant de gode panoramz de na beleza unica al monn.

L'idea dla realisaziun de n'opra tan costosa fô gnuða fora da duí famojo turisç dles Dolomites: dal bolzanin Albert Wachtler y dal dutur Teodoro

Christomannos, president dl Club Alpino da Maran.

L'ann 1895 fô stada portada a termo la strada dl pass de Costalungia, ch liâ Balsan cun Vigo de Fassa. Al se tratâ de prolongé la nöia strada pur la val de Fassa, 1 pass dl Pordù, la val de Fodom, 1 ju de Falzares inčina Cortina d'Ampaz; la gran arteria portâ insciö tles valades internes dl cör dles Dolomites.

L gran mirit dla realisaziun de chesc capolaur va a trëi tecnicì trentins: al'injinir Riccabona la strada dl pass de Čiaolunch (Campolongo) tra Corvara y Reba y da Reba ala Pli da Fodom; al'injinir Dal Lago fôl gnu afidé la strada da Moena-Čianacëi-pass Pordù-Reba; l'injinir Adami à 1 toch da Andrac-pass Falzares a Cortina d'Ampaz.

I laurz pur csta gran y importanta opa à duré 10 agn ala lungia; l'an 1909 pudô-la gni surandada al turismo, ch cun 1 ji dl têmp sâ svilupé in mai nira mai imaginada.

Les 3 pizes de Lavaredo

ties valades y ti paisc, é frequentades da tröc amadusc dla munt, pur ji ilò tla sajun čialda a se gode l bun frësch y tla sajun frëida a se dvertì cun l sport da d'inver.

Les Dolomites azetëia 1 viandard ch vëgn dal nord o dal sud, dal' est o dal' ovest cun na „gola” o „strënta” ch'an po confrontè a na „porta”. La val de Landro é la porta nord dles Dolomites, la val de Fassa chëla dl sud; la strënta y salvara gola dla val d'Ega dlungia Balsan é la porta de ocidént y da oriënt cundüsc tl monn di gigant dolomitici la strënta gola dla val dl Boite, dlungia

dolomitiches ch condüsc sura i jus, Pieve di Cadore.

La gran strada dles Dolomites é l'arteria prinzipal, ch passa pur l bel monn dles Dolomites, ch'ó fa odëi al passant y al'alpinist les gran mervöies de csta miracolosa natüra. Incö, les strades

Dala val Badia porta ala gran strada dles Dolomites la strada ch passa pur San Čiascian, la Valparora, Tresasc al pass de Falzares; na secunda va da Corvara pur l pass de Čiaolunch a Reba (km 10,8) y na terza da Calfosch pur Somamunt (ju de Gherdëna), pass de Sella y finësc tla gran strada, 5 km sura Čianacëi.

La „Gran strada dles Dolomites” à portè n gran ütl pur l turismo da isté y da inver; éla resta daverta düt l'ann al transito pur gragn y pici auti.

Gilbert disc te súa prezioja opra: „Les muntes Dolomitiches” ... Les Dolomites à lascè d'odlé (vigilé) sö na zona nia cunesciüda; éles ne n'é plö ma na speranza, mo apartëgn ségn al record de tröpes y beles scenes godüdes y de giornades passades in gran alegria.

Strada dles Dolomites da Andrac a Falzares

*70 agn dla müjiga
da San Ciascian
1927 - 1967*

Müjiga da S. Ciascian 1927

La vita düra y stentada dla popolaun dles valades altes y megres dla munt, fesc generalmënter gni ligrëza y contentëza. La fadia dl laur psoch y sfadius generëia la bona lüna y vöia al'alegria tl laaurant; purchësc ne n'él da se n'fa mervöia, sce jënt de paisc dla munt chir val dvertimënt, pur se passè in bona compagnia 1 tëmp dles sëres lunges dla sajun morta dl'inver. Chi à la süa ligrëza cun les chertes da cartè, chi cul cuntè stories y recordanzes da zacan pro n bun got de vin y nia piùc se dvertësc ad ascutè o a fa müjiga cun vigni sort de strumenç (magari inče cun condles sfoldes, fanes y quertli); tröc à ligrëza

cul čiantè: n bel coro de čiantarins fesc la urela cürta y mët ligrëza tl cör. „Ma la ria jënt ne conësc nia čianties”.

Cun chësta intenziun vëgn-el metü sö uniuns de čiantarins y de müjighes, inče te paisc picì y de piùcia importanza, scemiaché la fadia pur mët impé na te uniu cun l so mantenimënt dà gran laur, costimënt y nia piùc sacrifizi: ma la gran ligrëza y la abnegaziun po sodesfà y paié n te laur!

Tl tëmp dl do la gran vera, s'â punsè i jogn da S. Ciascian de s'arjigné n passatëmp ütl y dvertënt; la süa idea fô chëla de „mët sö la müjiga”. Do n gran rajonè ia y ca, cun l consai dl maester siur Giuani **Picolruaz (Ruazzi)**

Müjiga da S. Čiascian 1967

y dl jon Sepl d'Ianesc (Frenademez), ch fô l'anima dla creaziun dla müjiga, gnê-la fata fora, d s'abiné valgûgn jogn (ëi fô de 34), d se comprè i struménç y de scomencè söl scerio; mo al manciâ çiamò 1 maester de müjiga.

L'alton dl'ann 1927 ruvâ adarlerch siur Giuani Mahlknecht da Palma de Gherdëna, châ tut sö 1 laur d'insigné i nüs musicontri, naturalmënter vescio paiamënt; chësc fô ste 1 scomenciamënt dla banda da San Čiascian.

Do duì agn de istruziun, à la müjiga scomencè a sonè da sora sot la direziun dl maester de scola, inçina al scomenciamënt dla secunda vera mondial, olach'ëla à messè lascè de sonè.

L'ann 1947 gnê la müjiga metüda sö da nü, cun la maiù pert de musicontri nüs y valgûgn de vedli laprò. L dirigënt fô Sepl Frenademez y l presidënt so fre Vijo; do da d'ël spo à tut sö chësc laur Campidell Vijo, Tasser Giuani y pur cürt tämp Lüca Crazzolara.

Do la mort dl capobanda Sepl, la müjiga à lascè de sonè pur valgûgn agn, inçinaché dl'ann 1965 so fre Vijo à tut sö 1 laur dla mët indò adüm da nü. Cun gran intresc y ligrëza à respongnù diversci musicontri vedli y valgûgn de nüs gnê insignà jö laprò; da chësc ann inant funzionëia indò la müjiga sot 1 dirigënt siur Vijo Frenademez y 1 presidënt siur Sepl Pescolldeungg.

Insciö fô ruvada la müjiga cun gran laur, fadia y ligrëza ala festa di 40 agn de sùia creaziun, ch gnê fata al 1. d'otober 1967.

Te chëst'ocaijun fô-l gnuì dè fora ai sonadusc fedeli de 40 agn cuntrasëngs d'or ai signurz: Vijo Frenademez, Vijo Glira, Vijo Campidell, Vijo Ruriferia y Giuani Ruduferia; a Sepl Frenademez (Ianesc) n diplom cul cuntrasëgn d'arjënt, pur sëgn de reconoscimënt y de mirit, de s'avëi intrescè al mët sö la müjiga.

Augurun ala müjiga bun laur y gran paziënza, ch'ëla pois čiamò ralegrè tröc agn ala lungia cun süs beles melodies paejagn y foresç y ruvè inscio ala festa de „50” y plö agn...

N ringraziamënt de cör, ch'ëi s'l mirita, da amisc de müjiga.

Festa de 40 agn (1. 10. 1967)

Co ch'ala po ji a la vagè massa

Tles dlijies de nostra val gnê-l čiantè plö da di tratan la mëssa y pro les funziuns religiojes, ch gnê tignides cun solenité, čianties y salmi da düt

1 popolo adüm. Chël che čiantâ dant cun usc sterscia y tlera, scomenciat la čiantia y valgûgn bëgn intonà, secundâ; a-n dijô: „fa l'àier alt”; atri intonâ laprò la usc „bassa”; a-n dijô: „fa l poss”. Insciö vëgn-el dütaurela čiamò čiantè les beles čianties armoniojes da düta la jënt adüm de „Evviva la Croce” — „Lodiamo il Sacramento” y tan d'atres, ch'ë tl liber de preghieres y čianties, ch vëgn čiamò adorè al dé da incö, pur fa les funziuns plö beles tles nostes dlijies. Pur chësc modo de čiantè n'adorâ-n „notes”; al bastâ na bona orëdla, s'apaissené pro cun na usc acordada y tignì l ritmo, co ch'al gnê

Dlijia dla cüra da Burneck

dè dant dal „prüm-čiantarin”. Chësc modo sciampl de čiantè fô l čiantè „pairisc”, olach vignun, ch'â mpü de bona orëdla, pudò to pert al „čiantè dl popolo”.

Naturalmënter, tles dlijies dles cüres de gran importanza, insciöche Burneck o Pursenù, l čiantè gnê fat da cori cun čiantarins tecnicamënter preparà y istruis pur l čiantè a plö usc (polifonico). Chësc čiantè fô plö bel, plö delicat y plö ri y damanâ dal dirigënt dl coro preparaziun y abilité pur l'insignamënt y la preparaziun di čiantarins a conasc y a čiantè sön les „notes”, insciöch'inče le punsè da arjigné na persona ch saies da sonè i orghi, deaché l'orglist é tl coro veramënter l'anima y ch mass gonot to sö l laur dl dirigiënt pur i čiantarins.

L'ann 1880 gnê-l metii sö a Pursenù l'Assoziazïun de Santa Zezilia, la patrona dla musiga y dl čiantè, sot la direziun dl gran musigo Canonico Ignazio MITTERER. L scopo fô chël, de mët sö tles cüres dla diocesi da

da Pursenù l čiantè „zezilian” (polifonico), d'abandonè l čiantè „pairisc” y de milioré insciö la musiga de dlijia.

La priüma cüra tla nostra valada a to sö l'idea de scomencè col „čiantè nü” é stada naturalmënter chëla dl decanat de Mareo, ch'â spo servì d'ejemplo pur düttes les atres, üna indò l'atra.

Deach'al ne fô ilò degun orglist o persona adatada pur to sö chësc laur, sâ punsè l degan, siur Matio Declara, de chiri fora n müt jon da talënt, da bona orientè y da gran ligrëza y dl menè da n bun orglist, che l'insigness da sonè i orghi de dlijia. La lita fô tomada sön 1 pice Jepele da Frontù, che n bel dé se n' fô pié ia düt contënt y de bona vöia, cul poch söl spiné, a Burneck, accompagné dal caplan siur Dasser, ch ti l'à consigné al vedl orglist dla dlijia dla cüra da Burneck.

Y sagn lasciun-se cuntè berba Jepele tl so bel y simpatico rajonè mareo, co ch'ala ti fô jüda pro l bun vedl maester de musiga.

Cun ligrëza scomenciat: „Co ch'ala po ji a la vaighè massa”.

„Can ch'i ea čiamò n te möt, mâ siur ploan Declara metü fora da l'orghelist da Burneck a mparè da sonè l'orghe de dlijia. Signur ploan y signur capolan Dasser dijea ch'i â na bona oredla; albü les arà-i ben entrames döes valies. A ci che ai conescia, ch'i les â bones, ne capi nia: i minâ, ch'i les ess magari plü lunges co n'ater.

Siur orghelist da Burneck ea n berba empü vedl y de püces parores y i pröms dis ne n'à-i nia de bun da ste atent a sii insignamòn, inče porchèl ch'i ne capia nia čiamò cis le todesch, mo presc s'ara metü a ji bun. Iu â ligrëza da sonè y mio maester conescè-i co ea contont de so scolare ladin, scio-ben ch'el brunterâ čiamò vigni tant. Do valgunes edemes de „scora” âl metü man de me lascè sonè inče val ia/ie dala messa čiantada dai dis da laur te dlijia y ara jea der bun. Mo le maester me stea feter dagnora dlungia, me tirâ i registri co jea bun do söa idea y me proibia de n'en tra fora d'atri. Les domenies ne me lascè-al mai sonè y de chel me n'à-i feter a mal, čiodì ch'i ess

ben en iade oriü mostrè publicamontre
či ch'i sâ, inče propio por ti fa na ligreza a mio maester.

Mo finalmonter é-l gniü la bona ocajun! Al se maridâ le fioc da l'orghelist da Burnech y el instess ea menaniūcia. A cösta moda podê-i iu sonè la messa da noza y i me confortâ fora de mesüra. Mio maester ne n'à degün festide, ch'i ne la sonass nia ndertöra; el me racomanâ ma de ne sonè massa sterch y de ne tra d'atri registri, co chi ch'el tolea les domenies.

Por le momont solene, canche i nücgnea te dlijia cun söa bela compagnia, é-i iu pronto sö le trono da orghelista y lasciâ ciarà siües usc de festa. L'orghe sonâ bun, ch'al ea n plajei y iu la vaigâ de le lascè ji tres plü „de plen”; inče val register che mio maester ne se vaigâ nia les domenies, à-i tut ca a daidé fa la festa plü bela. Al me sâ mader rio, ch'i à presc messü scutè, ciodì ch'al ea comparì le preo a dè adüm i nüc; tant plü me confortâ-i por dopo: i ea čiamò massa jon por sei, che se confortè massa ne dess-en mai sön cösc monn, ch'ara va gonot döt atra-montr co ch'a-n mina.

Dlijia dl decanat de Mareo

Jepèle Frontull sen.

Le preo se n'gnea fora a di messa. I podei-se se ponsè, con či ligreza ch'i à atira lascè ji l'orghe: da gran festa sonâ-le, val vedl čiantadù me čiarâ cun respet y me dijea „bravo! bravo!” Mo la čiantia stea presc por s'oise! Deach'i m'odea sigü de mio fat y aratâ inč magari de sonè miù co mio vedl maester, l'à-i vaigada de tra fora čiamò dui registri, co dea ester de gran festa y che-ra é stada mia desgrazia. Chi registri ea döt stones, al ea desco sce dui čians laidrass pormez al'orghe! ... Cun gran spaont i à-i endò parè ete, mo por la spordöda y inč porchel ch'i ea picio de statöra, sun-se da fa chesc laur sli-soré jö de banch da l'orghe y tomè de peis jö söi pedai: inscio, do la vera de chi dui desgrazies registri, à-l dè ca n „tusc” de morveia!

Canch'i ea indò sön banch da l'orghe, scutâ-i ben chič chi čiantadus co m'à denant dè flé y corasc; mo les čiantarines ne lasciâ plö de ri. Y canch'al à metü man le Kyrie, n'è-res bones de ste no a tact, no a regola:

Kyrii... hi... hi... hi... I gnea gram cun che messa, ch'i m'à tan confortè da sonè! Por fortuna ê-l pa presc compari a fa ordine... le vedl siur orghe-list... Y deaché la desgrazia â scomencè coi dui registri ch'i ne n'ess nia messè tra fora, â-l inç el naota atira trat dui registri: i dui registri, co ne n'ea nia sö l'orghe, mo ön por pert de mio čé... Y cun chi dui registri m'à-l sonè n pice „intermezzo” sön „la scicaria mata dai jogn, ch'ó sei plö co i vedli”. Spo i â-l dè valgiunes vidlades ai čiantadus y à inç chi metüs a post.

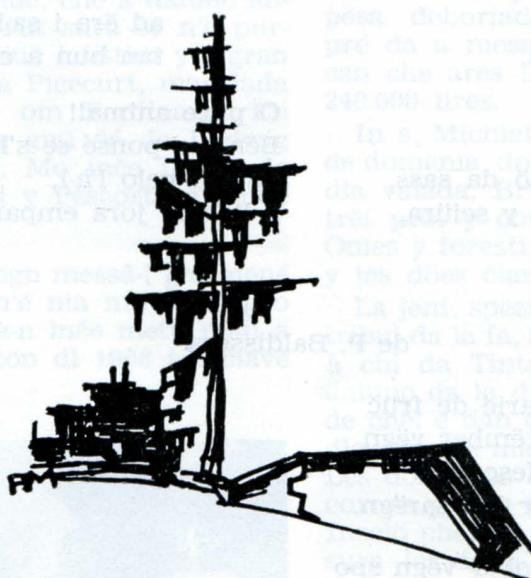
Por me é-le ste le pröm y l'ultimo iade, ch'i à sonè a Burnech messa da noza. Mo chël à-i laota capì, ch' mio maester à albü raujan cun la pordica ch'el m'à fat y ch'i jogn messass se lascè dì val dai vedli, co à plü esperianzes co ei y sa, ch'el é inç tla vita de

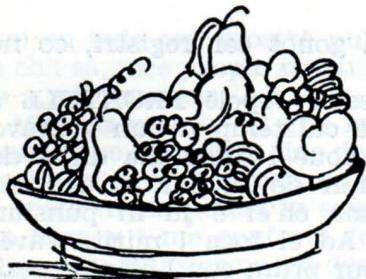
na persona gonot cer registri, co ne va nia bun.

Siur maester Jepèle FRONTULL é spo deventè cul tämp n bun y bravo orglist y à sonè i orghi dla dlijia de La Pli a unur de Di pur 40 agn ala lungia, incina ch'él é jü in punsiun l'ann 1923. Ad êl toca l mirit, d'avëi scomencè pur prüm cun l čiantè „zezilian y gregorian” a La Pli de Mareo y à inç daidé l mët sö t'atres cüres dla val.

Êl é l'autur de valgiunes compozizioniuns de müjiga, sciöche dles operetes ladines: „Le scioz da san Jann”, „Le čiastel dles stries” y de diversces atres čianties ladines.

Berba Jepèle morì l'ann 1930, mo l so record é čiamò diutaurela vi y durarà te süs operes d'educadù serio dia joventù, de bun musigo y de bravo componist.

U'auFón.

de Angelo Trebo

Sorëdl sën s'an va
y les ombries s'alza,
bi chič sö a l'alt s'an sta
i rüs dla dlacia y palsa.

se lascia jö al bass
y con les ares büra.

Čiamurc sön banč tan alč
dalunc le väiga atira;
chi sciampa y tira salč,
te n iade düč s'an tira.

Na anora morjel
te n lé s'araita sora,
ad éra i sa-l tan bel,
tan bun a cösta ora.

O püre animal!
Bén nia ponsé se s'l'à-ra,
apiada belo l'à-l,
a l'alt al jora empara.

de P. Baldissera

Čiarié de frūč
setember vēgn
y fesc 1 cil
dēr bel sarëgn.

Otober vëgn spo
cun gran vari
y cherda a scora
düč i scolari.

Novëmber é n mëis,
ch'à n pü la ria:
düt pê sëgn mort
incér él ia.

La capela da Tintal a Rina

Bel dandaia ê-l na picera capela a
Tintal it insom la vila, mo ara tomâ
adöm, spo l'à-n trata jó.

Intant s'à la jént punsé de fa sö na capela nòia. An à chirí fora l post plü adaté y ara é gniida fata bel a mez la vila, y inscio é-l düç, che à dalunc anfat da l'arjunje. Tut sura se n'à purdeménter y cun düç i fistidi y l gran taquin Hedwig da Piceurt, maridada Castlunger, y so om Ferdinand. En gran aiüt é-l inče gnu dé da Ludwig Sottas da Pecëi. Mo inče i atri da Tintal y da Pecëi y Pescosta à daidé de vigni vers.

Impríma sanbëgn messâ-l gni mené la müsa, mo al n'é nia ma resté pro chël. Tla finada à-n inče metü man a mené i brac, l'alton dl 1966 à-n čiavé

fora la fundamënta. L'aisciöda dl 1967
é-1 gönü fat sö i mürs y 1 têt y d'isté dl
1968 é-1 gönü fat da ite fora.

La capela é valgamia grana. Ara mösöra 6,50 pur 8,65 m. L stil é gnü modern y daite sta-n dér sauri.

Les döes piceres čiampanes, che pësa deboriada 93 chili, à-n cumpré da a mesa l'Italia sö y cun döt, can che ares è a post, à-n paié zirca 240.000 lires.

○ In s. Michiel, che é ste in chësc an de domënia, domisdé, é-l ste siur degan dla valada, Bruno Majoni, adüüm cun trëi proi y cotan de jënt da Rina y Onies y foresti, che à benedì la capela y les döes čiampanes.

La jént, spezialmënter chi che à contribuì da la fa, â na gran ligrëza. Insciö à chi da Tintal, che é oramai n'ora dalunc da la dlijia, datrai na mëssa y de chël é dan dal döt cuntënç jént vedla, che n'é nia plü bugn de ji a dlijia. Les domënies domisdé se disc jént la corona y inçé te zertes atres ocajiuns. Insciö chérd-i jö la benedisciuon de Di sura les families, sura l laur y dùt l'ater. I pici scolari, che à ciafé l'an 1967/68 na scora cun döes classes, pò insciö inçé val iade tó pert a na s mëssa.

A düč, chi che à dé valch pur la capela, dan dal döt a chi che é bele nominà, ti dijuns-e inče childò dér n bel dilan.

DUI SULDAS SCIÖCH' TOCA

Bustian y Lenze ê dui fanç. Ai n'ênia fraç, na gran buna urentè fajô che 1 laur jé tres inant sciöch'al aldî. Fora de chël ê-si inçé n pü de morvöia, mo 1 patrun, 1 paür, ê impò dér cuntënt impara.

Sc'ai ruvâ ite tl dér baiè, spo lasciâ-i ma de laurè, dea che al ti n'ê tan dassën, ai se metô un cuntra l'ater, ti dê cun les mans ia y ca, sö y jö dan i edli dl'ater y scraiâ a na moda, ch'an ess urü dì ch'ai foss sta surç sciöch' n parëi. Vignun bravâ či ch'al ê bun. Un cuntâ de sua gran forza, l'ater se laldâ ch'al ê tan scichè y â na te buna man da fa düt. Insciö scraiâ-i inçé na mes'ora alalungia, čina ch'ai s'arcurdâ de messëi indò laurè y de tó la mas-seria tla man.

N dé ê-l stè 1 paür ch'i â fat jì susc fora in prè a span cultûra. Dea ch'al i cunsciô dér bun, s'âl punse da ti jì dò danascusc, sënza ch'ai s'n'inteness. Al s'â ascugnii ia dò na sì dlungia na gran briiscia. Al s'â inçé tut cun vël so stlop da čiacia. An ne pudô mai savëi nia, al pudô ti capitè de stlupetè val tir.

Ai dui fanç ti n'ê-l dassën da laurè, y bel plan ruvâ-i tres plü y plü dlungia sì. Can ch'ai ê bel uramai dlungia, é-l Bustian che sta chit y disc:

— Töö, al me toma ite čez. Bel t'un te prè ê-n sta laota dala vera inciarcenà ite dai bosgnachi y ma cun düta forza ên-s čiamò sta bugn da sbruchè fora.

— No minti, Bustian, — disc Lenze — tö n t'ess mai stè te tiua vita jö in Bosnia.

— Ci mins-t pa tö? Sanbëgn chi sun stè, can ch'i ê cui suldas... te vera.

— Tö scé pro i suldas... te fana dala jüfa, veh! — scraia Lenze.

— Mines-t ch'i sun n te pür cripl sciöch' tö.

— Oh, mandl, i sun stè pro i Stand-schiützen. L cumandant â bëgn dit ch'iö ê 1 majer y 1 plü sciché de düc.

— Pah, pah, pro chi röia ma te stleč, l raspüic. La jënt sterscia y bela röia pro i dér suldas.

Pur se mustrè un a l'ater sciöch' vignun savô da dè i dërc cumandi, â-i metü man da marschieren dailò sön prè, ia y ca, sö y jö. Can ê-l un che cumanâ, can l'ater. Scraiuns tirâ-i, ch'al rundini ma ia y sö pur chi crëp. Bustian dijô, che Lenze fajô na chestel sciöch'al uress pugné valgûgn. Lenze dijô indò, che Bustian jé stare sciöch'al ess dlutì n palfir. Insciö se titulâ-i sö un cun l'ater. Chësc â durè plü che na mes'ora.

T'un iade disc Lenze: — Prô mo a udëi, sce te sas da manajè 1 stlop.

Bustian tò-l la furčia y savaia de avëi n stlop.

Tartan ê-si ruvâ bel dlungia la sì. Ia dò si ê 1 paür cul stlop čiariè. Al â bel trat sö 1 gial.

Lenze cumana: — Tè 1 stlop — Čiaria — Sö ala sciabla impara — Musüra — Stlupëta Füch!!

Te chël ê-l stè n tranì — spo n bot — y n füm da polver. L paür â stluptè cun so stlop da čiacia ia do vëi tl'aria.

— Ahi, ahi — scraia Bustian dlun trumuran y lascia tumè ia pur tera la furčia — chësta massëria è jüda ciarà!

— Sant'Antone — scraia Lenze tl
maiù spavënt y fesc dui vari zeruch,
te chël ciumpedé-l te na rëisc y toma
ia pur tera tan lunch ch'al ê.

— Oh, pür Lenze — scraia Bustian
— es t mort? T'á-i cupè. I ne savô mine
che chësta furcia è ciariada y ch'ara
foss jüda ciarà!

Spo salte-l či ch'al è bun verscio čiasa. Inče Lenze ê luvè sö y ti ê saltè dò a so cumpagn.

Ia dò la sì é l paür che s'brudurâ dal gran rì ia pur tera. Ara à duré zacotagn de menüč čina ch'al è stè bun d' luvè sö y s'un jì a čiasi senza gni udü.

I dui püri cosci â bëgn fat dui dër
de gragn edli y i čiarâ madér fit al
paur. Ai â lascè tumè i cazuïs sön mësa
y stè dailò sciöch' dui punjins moi.

La vöia de fa i suldas ti ê pasada pur dagnëra.

S. M.

I dui cosci ê tartan sta chič a mesa
l prè. Ai s'à čiarè y cunscidrè jö n pez
alalungia, spo ti â-i indò dè dassén cun
les mans ia y ca dan i nesc y è indò
jüs zeruch ulà ch'ai ê sta denant, â
cunsciderè jö avisa la furčia, l'erma
tan da tumëi, â scassè l cé sënza s'un
capi fora y â indò metti man d' laurè.

Da misdé ê-si spo jüs a čiasa cul
čé dér bas. Ai s'à sentè pro mësa y
scutâ bi chič.

Dò n pez disc 1 paur: — Vos dui, Bustian y Lenze, s'ais mo sfredi incö pro 1 laur? I möss bëgn s' proibi n iade pur dagnëra da fa prôs cun les ermes sön prè. Sce un vëgn spo cupè, n'é-l degügn ch'ó avëi la colpa y iö vëgn čiamò trat incerch.

Zacan can ch'al n'ê nia čiamò i auti y les ferates che cundejô l patiùc adalcherch, ê-l trogheri y trogheres che fiftidiâ che la jént de te pici paisc ite insom les valades ess les coeses plü de bujégn. Sön chësta sort de jént pudô-n se lascè. Ara scutâ y purtâ, sënza mai se desmentiè nia, l patiùc che chi dl paisc se apustâ. An pudô ti cunfidé düt.

La troghera d'Risa, Trinele â-ra inom, n'ê nia inscio. Düt ci che jént se lasciâ purtè da vëra o ch'ai dijô ch'ara dess fa pur vëi, ê atira düt l paisc che savô. La püra coscera n'ê buna de se tignì ite nia. Ar'â na müsa che ti jé düt l dé sciöch' n murin.

Pro vigni čiasa se tignô-ra sö cun so gratun da dös rodes y perdicâ: — A berba Tone mëss-i ti purtè 1/2 kg de tabach da snufé, chël vedl fajess pa mi a spënn atramenter chi tan de scioldi ch'al à, dess-l mo se fa val in bëgn. La patruna de Rü Fosch m'à dè smalz y üs, y iö dess ti purtè zücher, mo so om ne pô pa nia gni al savëi. Ca püra mëda d'Val di Barantli m'à perié che ti porti polveri pur i lumbrisc. A ca stlulturina d'Bosc da Ite mëss-i činamai ti purtè te patiùc da n bun tof..... y inscio jê-ra codi inant.

Sanbëgn ch'ara se ciafâ inçë müses da jént, al n'ê de chi che ti n dijô y čiantâ sö de vigni curù. Mo purchël dijô-ra ma impò sö pro vigni čiasa süs litanies.

Mo n iade ti ê-ra jüda dër mal. Ara s'â purtè prò inscio.

N dé ê-ra storta pro dala patruna d'Fop. Chësta â val da ti dè impara pur la patruna d'Rogn. La patruna

LA TROGHERA D'RISA

d'Rogn â n studént, y ségn ê-l a čiasa ch'al passâ les vacanzes da d'isté. La patruna d'Fop urô i fa n plajëi a chëra d'Rogn cul ti urtié a so studént n per de galic y n cest de chersces. Ara urô se la fa buna pro vëra, dea che l müt plü vedl d'Fop n'udô bel da n pez incà nia ingert süa fia. Ara sperâ ch'ai ruvass n iade adüm y pur chël fin ti urtiâ-ra les scincundes.

T'un n cest ara metü galic y n'ater ara impli de beles y gran chersces. Ar'â curi düt cun n papir de sëda y â stupè pro cun n cuertl y â tachè düt cun spogat. Ara ti â surandè spo i cestç cun chëstes parores: — I m' racumani, de n dì a degügn nia.

— Sambëgn — respogn Trinele — t' pòs stè sënza fistidi, i ne dijarà a degügn nia. Cun degüna tenaia me tira fora valgûn ci che i à ti cësc.

Dò ch'arâ liché fora süa copa dal cafè, ê-ra piada ia. Pro vigni čiasa, ulà ch'ara passâ dlungia ia, ne se desmentiâ-ra sanbëgn nia da incundè solene-mënter ci che la patruna d'Fop ti â dè da purtè ala patruna d'Rogn. Pro l paür d'Aunic s'â-ra tignì sö plü dì, dailò ciafâ-ra dagnëra n extra bun cafè duc. Dan čiasa ê-l i fanç, a chisc ti â-ra dit:

— La patruna d'Fop, ah, chëra è na derta furba, ara ti ürtia ala patruna d'Rogn 4 galic y n cest plëgn de chersces, ara urarà s'la fa buna pur via de so fi.

I fanç s'la riô dassén. Trinele â lascè l gratun dan čiasa y ê debota jüda te čiasadaflich. Apëna ch'ara s'n'ê stada, ê-l stè n fant, Lois â-l inom, un da matades, a chël i tumâ-res ite dütés, châ dit val danascusc ai atri fanç. Düt

messâ se la rì, spo â-i tut debota i dui cësč y ê jüs te stala. Dan da zacutagn de dis ê-l stè la giata châ fat i pici. 4 pici giač, bluderi y verc, durmi dailò te na cô de stran. I fanç â tut fora de cest i galic y â metü ite i 4 pici giač y â indò bel stupè prò. Spo â-i juté fora les chersces dal'ater cest y l'à implì čina sö insom de chegures de čiora. Sura ia â-i metü indò l papir de sëda y ciulè jö l cuertl. Spo â-i purtè i 2 cësč fora sön gratun y se n'ê trač. Trinele buiô tartan, sënza savëi de düt cant nia, so bun cafe y stlafâ cula patruna.

Dò na mes'ora â Trinele tut so gratun y ê piada ia. Dala picia marëna é-ra ruvada ite dal paur d'Rogn. Bel dalunc scrai-ra ala patruna:

— Incö te port-i pa val de bel.

— I n'a pö apustè nia — respogn la patruna.

— Al n'ê pa gnanca val d'apustè ne — disc Trinele — mo val de scinchè. La patruna d'Fop te salüda dér bel y t'ürtia 4 de bi galic grasc y n cést de chersces, al è pur l studënt, al dess se lascè düt savëi dér bun.

Trinele â purtè i cësč te čiasa, la patruna ti jê ite dò y se la riô bel da cuntënta. Ara s'â sentè jö y la patruna â atira tut ca i cësč pur udëi les beles scincundes. Ar'â na ota tut ca l cest plü lisir y dijô:

— Chilò sarà-l i galic laîte.

— Ei — disc Trinele — al è pa cater dér de bì galic.

La patruna â taiè ia l spagot y â daurit l cuertl — te chél tire-ra n salt zeruch, sciöch'ara foss gnuida morta da na bisca — te cést se musdâ-l ia y ca 4 pici giač y maurâ: Mi-mi-mi-mi!

Pur n pez n'ê-ra buna de gni cun nia, spo ara metü man:

— No — chësc è massa — chësc è tó pur l nes. Speta ma, chësta ò-i pa bëgn i rete.

Trinele s'â dè na dërta spurdüda y ê saltada sö a čiarè te cést, mo atira ê-ra indò turnada jö sön scagn, ê gnuida bela blančia y trumurâ sura düt l corp.

— Oh, či spavënt, či spavënt — scraia Trinele — sëgn ne m'un capësc-i plü fora!

— Iö ò pa bëgn ti la rete, a chi lotri a chi crutuns — scraia la patruna.

Trinele purvâ de se cunsulè se instësa y la patruna cul dì:

— Al é magari ma gnu fat ad'infal, dora mo sö l'ater cest.

La patruna tò-l l curtel, les mans i trumurâ, y taia ia l spagot y dora sö l cést y tò-l demez l papir de sëda ... y tira n scrai. L cést è plëgn de chegures de čiora, fosces y turones. Trinele ne sà plü co ite y co fora — ara bat les mans adium sura l čè y scraia:

— Ai, ai, a sëgn no ne m'un capësc-i plü fora. I ne sa sc'i sun strinada o či ch'al è! Ai, ai sciöch'ara va prò al dé da incö. I diji bëgn tres, ch'al mëss gni la fin dl monn! La patruna n'ê plü buna da s' tigni ite dal sënn, ara rotâ ma i dënz, les parores brudurâ ma adalerch sciöch' na gran ega:

— Ar'é fora! Ar'é finida! Chësta dudanza! Al me dà l bot! Či pande de lotri, de zingaintri! Aspetede ma vos de Fop! Mi müt dess čiamò ti čiarè a chëra, aè, i osc ti spachi! Y ca scimia dess s'la tò fora dl cé pur dagnëra, de ruvè n iade te nostra čiasa. La patruna de Fop, ca santocia, ti dess fabriché sö n cunvënt a súa bela fia che n'ê nia dami de vëra. Y a chél crutun d'un paup, a chél scinter, ò-i pa inče ti čianté sö les litanies sciöch'al alda. Ai dess ma vëi se mangé süs cheg...! Insciö â-ra scraié n pez alalungia. La püra Trinele batô ma tres les mans adium y cherdâ in aiüt düt i sanč.

La patruna â scutè n pez, spo ara indò metü man da nü:

— I ne me lasci nia tò pur l nes da chi, chësta ne dloti nia, i ò pa gion udëi. Čiamò incö va-i da Signoria, te büsc mëss ruvè dütta ca pande, 1 an, 2 agn te büsc, cost ci ch'al ois!

Mëda Trinele ê gnuida čiamò plü blančia dal spavënt y â metü man da pité.

Ara periâ: — Madér no da Signoria, madér no chël, i te prëi dër bel, no fa chël! Čiara, i te diji la virité. Al é zigü vëi, che la patruna d'Fop à metü i galüç y les chersces te chisc cësč, i à udu cun mi edli. Sciöch'al é ruvè la cô di giač y les chegures, chël ne sa-i nia, chël ne sa-i nia.

La patruna â sëgn capì sciöch' la cosa stê. La storia s'ê ota y sëgn êl stê la püra Trinele che s'â ciafè l tëmp adòs:

— Stlafa, alčia, vedla slučiada . . . a te te pudess-un te rubè l scagn, ulà che t'ess sentada lasura tò-l ca l cest cun les chegures y ti-l jota sura l cé jö, tò-l n ran y la para fora de čiasa.

Meda Trinele s'â tut la cosa tan a cör, ch'ara â dè sö čiamò in chël dé l mestir de troghera, pur ne ruvè no indò te de té stories tan spaventoses.

S. M.

Schiöch'an paia leri

Al vëgn dit che dan da ia ê la jënt plü cuntënta, ch'ara viô plü al bun assà, ch'ara se acuntentâ cul püch sënza avëi gran pretejes. Ara viô plü in pesc co al dé da incö. An jê tröp a vila, an s'la cuntâ y s'la riô y an fajô inče de vigni sort de matades. Inče l curat pudô se purmët da di val dal pergo che n' aldi nia dl düt pro la perdica, de fa na picia matada, sënza che inče l plü santocio ciafass l granf ales giames.

Tl païsc X. êl stê berba Tone d' Avara ch' â cupé l purcel pur Nadé y l' â tachè sö te majun. L dé dò urô-l spo l laure sö. Da duman adora êl jü te majun. Ci vëighel pa? Al ne vëiga plü degun purcel. Al n' ê nia plü. Un dai dëiç lunç s' l' â lascè gni impara.

Atira ê jü berba Tone dal curat y ti â cuntè ch' al ti ê gnü arubè so bel purcel. L curat ê dër n furbo. Al n' ê no ma bun da lì mëssa, confessè y perdiché, mo al capì inče sënza čiamò tröp. Al s' l' â n pü rita y spo dije-l:

— Sc' al s' é anfat da aspetè n per de edemes, spo ò-i pa bëgn gnì cul purcel. I cunësc-i mia buna jënt.

Berba Tone ê bëgn cuntënt inscio. La dumënia dò la perdica incunde-l siur curat:

— Cajö a mesa vos é-l n lere! I l' amunesci, pur l prüm iade, ch'al se convertësc y ch' al dà-i zeruch či ch' al s' â tut — scenò l scra-i jö n ater iade pur inom.

Lajö te na proca ê-l sentè Jancanzio dala Möra. Al ê n chestian che n' â mai propi strambè val te sua vita, mo an ne pudô gnanca dì, ch' al ess fat val de bëgn. Al â spizuré les urëdles y punsâ:

— Oh, siur curat, perdica y incunda ma tö, n te sas pa nia de plü che l tét dl pergo. Iö ne va pa te celura ne. Sce ara vëgn a chères, iö dijarà ch' i ne sa nia y mintiarà jö düt. L purcel é pa bëgn al sigü, degün ne ruvarà mai laprò, chël garantësc-i! L' edema ê passada y l purcel n' ê nia gnü a lüm.

La secunda dumënia incunde-l siur curat indò le medemo. Mo deban! L'purcel n' è nia plù y bun!

La terza dumënia vâ-l söl pergo y mët man:

— Cari düc vos ch' m' ascutéis, vos savéis ch' i à amoni un bel dui iadi y l' á invié a fa penitëenza. Al è stè düt pur nia. Cun chëstes parores â-l tut fora dla mania na pera y la mustrâ jö: Che vignun de vos poi-s udëi cun sù edli che ch' é l lere, ó-i ségn ti sciuré jö ados söl cé chësta pera.

Al alza l brac y savaia de sciuré jö la pera.

Te chël é-l Jancanzio che se cüfa debota jö sot proca ite sciöch' n leo te na brüscia. Düc chi de lungia â

metü man de rì y de ciscidé un cun l' ater.

Can che Jancanzio â indò čiarè sö, udô-l sciöch' siur curat se metô dlun rion sua pera te tascia y sciöch' düc ti čiarâ düt feter.

— Ostro futü — ségn m' à-i imbaní!

Tartan düta la mëssa â-l suié sciöch' n galuc te fana da pratè. Do mëssa é-l gnü stracè fora sön plaza, ulà ch' al â messè cunfessè ite so malfat y spo dedò purtè adalerch l purcel . . .

Can ch' al è gnü fora de büsc, â-l dit:

— Siur curat é n fin, al capësc de plù ch' an ne minass!

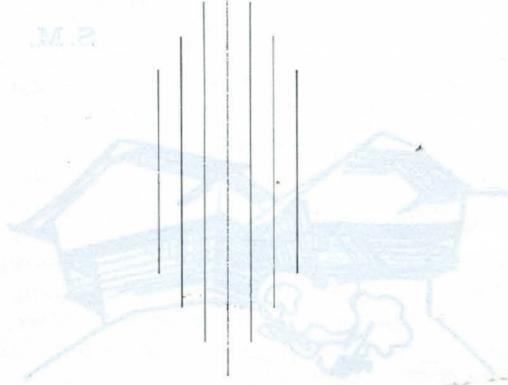
S. M.

L'acunsiadù y butighir siur Pinfli è bel scialdi ti agn y al s'à punsè de se gode in pesc l rest de sua vita. Al à laurè y fistidié pur i sù düta la vita y ségn urô-l ji in punsiun. Al à afité ia sua butëga y è jü fora dlungia la cité te cuartir. Al è dër cuntént cun la nöia y bela abitaziun, ch'è da inciarà dala vera y sciusciür dla cité. L cuartir nü à ma un n defet. Al è madér n pü dalunc' dal'ustaria, ulà ch'al è ausé da ji y se ciafè cun sù cumpagns a la cuntè y a se bër in bela cumpagnia so chert o dui de vin. Plü che na mes'ora adurâ-l da ji y gnì. A na cert'ora messâ-l taié ia y ji a čiasa, dea che sua fomena Eulalia ne cunsciò degun perdon, dales 10 messâ-l ester a čiasa, al ne juvânia, l cumando è chësc. Bel tla prüma edema ti è-ra jüda dër mal.

La terza sëra dò ch'al à mudé jö cuartir è siur Pinfli sentè do mësa te ustaria adüm cun sù cumpagns. Al à tan da cuntè: de so cuartir nü, tan bel ch'al è da vire in punsiun, sénza fistidi y pinsirz, al à sua bela pesc.

Dal tröp baié â-l ciafè na gran sëi y à buiü zacotan de goti sura sua mesüra fora, purchël ne se n'âl gnanca anadè ne, che l zagher dl'ora à passè ia les

Ci ch'al po inscio suze de nöt

10. Can che düč ê luvà sö pur jì a čiasa, ê-l bele les dodesc. Siur Pinfli â bëgn l čé pesoch. Sü bugn cumpagns y vijins se n'ê scufinà debota te süs čiases dailò dlungia. A degügn ni foss-l tumè ite, sciöch' d'atri iadi, de ti dè na man o dl'acumpagné a čiasa. T'un iade ê-l bel su te strada, te scurënta nöt.

— Corpo de baco, dla lüna, dl surëdl y dles stères, u-u-ulà sun-si pa sëgn. A čiasa, a čia-čia-čiasa atira, sce no bëgn mia buna y ca-ca-cara Eulalia! — dijô-l a se instëss.

Dò n pez ch'al ê truturè ia y ca pur strada, al s'l'adurâ scialdi düta, ê-l ruvë dan süa butëga, ulà ch'al stè denant da čiasa. Mo dailò n'âl plü nia da chirì, al messâ jì inant, fora dla cité. T'un iade minâl ch'al s'é-ss inrabié. Te chël vëighe-l l čiampanì dl cunvënt di capuzineri. Al jê bëgn impò tla dërtä direziuni.

— Ma cu-cu-curagio, Pinfli, ma inant, dlungia l cunvënt di ca-ca-capu-capuzineri ia, spo tres a derta fora, tres dò l ne-ne-nes.

Sëgn ê-l ruvë te süa strada, tla Strada dai Pazuns.

— Cu-cu-curagio, sëgn sun-si prësc a cuzo.

Na lignura de čiases, dütes anfat, üna sciöch' l'atra, ma les numeres n'ênia anfat. Mo ch' ê pa bugn de les li da ca scurité. Inče sce siur Pinfli foss stè bun da lì les numeres, al foss impò stè pur nia, dea ch'al ti ê jü fora dl čé la numera de süa čiasa. Al ne se l'arcurdâ nia plü. Al jê inant, mo süa čiasa n'êl bun da udëi.

— Ta-ta-tan lungia ê-ra pa insnöt chësta strada? Ara ne se röia nia plü!

T'un iade ti pè-l d'ester dan čiasa. Al tò-l fora la tlé y prò de la mët ite te büsc.

— Scia-scia-sciacoroto!!

Süa porta de čiasa â n büsc dla tlé gran sciöch' na bočia de furnel.

— Te chisc mo-mo-mostri de büsc dla tlé modernz ne pò gnanca ite na odla ne, spo pa na tlé.

Chësta ne pudò nia ester süa čiasa,dea che la tlé ne paisnâ nia ite. Spò jé-l indò inant dlun grufuran y baian da su. T'un iade vëighe-l zacai. Al é la guardia de nöt.

— Bun domisdé — scraia siur Pinfli — bun domisdé, savëis da me dì ulà ch'al sta da čiasa l'acunsiadù y butighir siur Pin-Pin-Pinfli?

— Hahaha — rì la gardia — sëis pò vos instëss l siur Pinfli.

Chël ne s'inval a vos nia, i ne s'ània damanè che ch' i sun, mo ulà ch' iö sta da čiasa.

— Te chësta chilò abitëis-e, siur Pinfli, al é la Strada dai Pazuns.

— Chël sa-i bëgn či iö, siur vi-vijetura, siur vi-vi-vijin, mo la numera de čiasa ne sa-i nia plü.

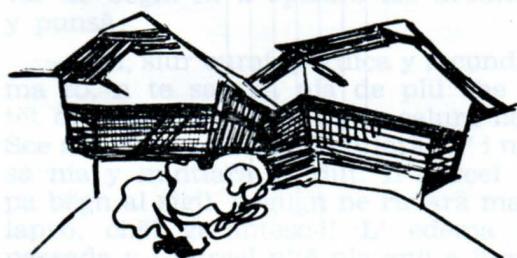
Te chël se dore-l sö n vider tla čiasa dailò dlungia y na usc scraia:

— Vi ma sö tö, vedl mat! La numera de čiasa te dij-i pa bëgn iö! La guardia ti â dè la man y dò ch'al ti â daurit la porta, dijô-ra dlun rion:

— La mëda cassö, s'à bëgn cunsciü pur so om. Oh, či usc ch'ara à, sciöch' na zircular. I s'augüri dër na buna nöt, palsede bun!

In ca nöt ê-l spo stè süa cara Eulalia che ti â mazè ite la numera de čiasa a na moda, ch'al ne se l'â mai plü desmentiada, pur düta süa vita nia plü.

S. M.

L'IMPER.

La nagola a mez invern

de Angelo Trebo

De fora nia ater pò-n odëi,
co dñacia sora döt y nëi!
Te stöa é-l sön en balcun
na nagola co tofa bun.

O nagola, coraji as-te!
Adora to odur se das-te.
Porci pa belo das-te fora?
Dles flus čiamó bën es-te sora.

Sauri t'al popo töes sorus
s'la dorm sëgn desco d'atres flus.
Soperbia y coriosité
sarà-l sogüi, co t'à endespré.

Mo guai, sce frëid te pò damprò,
La mort sarà töa lita spo!

D. 66

Trëi iadi Nadé

de Morlang Angel

Bien é-1 jumpe le vigne gracie, la
Serrada dal róto, et
mud sioz co slogan an
— Du cu-cattagio, segn sun-sa pria
a cuso. Ieta-sa il. co slogan O

Nosc paisc é tan bel, al é n paraisc
danter düc i paisc dal monn. Al é,
desco le creadù de vigna cosa ess lascé
nostes mutns i valades y bosc y plans
y fop y coi y riis y lés a n n'ultima da
cherié, can che al á belo nu da formé
les creatöres dötes, čiodì che döta
cösta nostra natöra i é tan garatada.

Sce nostra jont foss ma bona da odëi
ete y conscidré döt le bel de nosc paisc.

Al é anfat, sc'al é bel o bor tomp,
dagnora é nosc paisc le plü bel. Vigne
sarjun i dà sös tontöra y sös saù. Da
d'aisciöda pö-l n urt, co florësc da pë
čina sön ensom te vigna curù; d'isté
na munt pléna de or y d'arjont, co vëgn
luminada dal sorëdl; da d'alton é-l

Lindolschnitt

— Chel mo benn si lo châr vivi-
viatura — La numeru
de classa

— Te chel se doceis su n'vener tie classa
diuò change y na mei scritta.
— Vi eng su es, wedi inou! La numeru
de classa se châr ne benn iò! La guardis
se a vê, se vê y dô enai ti à daurit
se a vê, mayen diun ron!

— Te chela cassé, sà bëgn cunscié
endò diuò duc i curusc, co la entonsc y
d'invern é-l desche na deca de cristai
y de stères la curiss ete y la stopass.
Al é vëi, che a vigna čiamurc i sa plü
bel so banch a mez en crêp, a vigna
variö sös coa sös a mez le sass, a vigna
vicel sös rama y al chefer l'ombria sot
les bodisches, mo nosc bel paisc
vëgn laldé da diuò chi co le conësc.

Da odëi en té paisc, da ester nasciüs
laete y da podëi vire te n té paraisc,
mëssass diuò čianté dla ligrëza. Al é
vëi, tan bel é-l te nüsc paisc, mo vigna
or tal paltan ne lomina nia plü y vigna
flu da stöp n'à nia plü so curù.

Ensciö é-l inçé le cör de jont co san-
gonëia y i edli co lagremëia, can che
crusc y desgrazies y mort y mal pësa,
desco n čiarü fosch y scür, sora le
paisc y sös jont.

Bel da n pez encà coâ-l sënn y descordia tal gran monn. Düt capis, ch'al ea le sonn de vera y le tof de solper te l'aier y ch'ara messâ da n momont a l'ater s'empie y verde.

La jont gnea tres plü y plü malcontonta, sciobögn ch'an vièa endò nia maiamontter. On proâ da tichené l'ater, ön dea dant l'ater y la jont ne se vijina nia plü. Ci co còjea tal picio paisc, manaciâ da rumper fora y borjé tal gran monn. Al parea che düt la sontiss.

Mo da n per de edemes encà ê-l gnü chit y jont minâ endò, che döt se foss archité ia y i gran čes se gness endò. Mo ester ê-l bën ma le chit dan la tempesta. Cösc chit â-l čiamó orü ester por i dé tomp a niusc paurs da se mëter ete chël tan de nüz, ch'ai s'à davagné con dötes chës bries y fadies y con le soius dla frunt.

Le sant al cerf â dit danperfora n bor alton por le paur.

N dé do marëna, can che an daurìa le radio por aldi les notizies plü nees, stê-l sö le fle a düt chi co scutâ pro. Öna na nazion encündâ la vera a l'atra y la morona dles naziuns, co tacâ tan pa öna, co pa l'atra, ea grana. Le gran fü de na vera mondiala s'ea empié. Divisiuns y regimonç de soldas gnêl mené con gran flötena sólo front. Vigne dé gnea le sënn plü y plü tizé y le monn, co ne sâ nia plü či che al se dijea, scraiá: „I orun la vera“. Da di plü avisa, ês-era ensciö: la maiù pert dla jont â lascé da punsé con so ciорvel y ai i mettea ma plü sö a dui o a trëi čiauns y desche chi sonâ, ensciö gnêl balé.

Schires de jogn y omi te sù plü bi agn gnea cherdés demez da čiasa a fa vera cuntra d'atri jogn y omi, che âi n'à mai udi, che ai ne conescea gnanca y ne i â gnanca mai stort n čiavëi. Le sënn fesc dla jont i plü ri tiers.

Oramai te vigne čiasa rogherê-l trepes lagremes de peri y de omes, de fomenes y de jones y de tan de mituns, co messâ čiaré do a sôa jont, co s'an jea da porta fora y ne sâ nia, sce ai roâ čiamó zuruch. La vera â destaché i lians plü bì y plü stersc y plü sanç.

Ci orë-n pa fa, ater co se mëter tla orienté de chël co â lascé sozeder döta chë desgrazia, magari inče desco fra-

scia por la jont, co se mostrâ tres plü desliada.

A s. Gherino, chël picio paisc a pè de Roalungia, olà ch'an vöiga tan bel i parëis tan érç dles Odles, olà che le čiampanin de chë bela picia dlijia é tan spizé, ch'al i fesc concurenz a vigné piz dles Dolomites, olà ch'al à inče motü man a i sei bel ai frostis y ai vögn vign'an de plü; olà che i paurs tignia empò čiamó dér adöm y â sôes beles üsanze da zacan, co plajea san-bögñ inče ai turisté, co gnea da les ciütés adalerch a s. Gherino.

Inče a s. Gherino ê-l gnü la ria löna y la jont, jea encérch con le če sot. Oramai vigné čiasa n'à mossü lascé ji demez ön o dui o inče de plü y vigné edema n'êl d'atri, co la ciafâ da ji te vera.

Dlungia la dlijia a man ciampa, ê-l na bela gran čiasa blančia coi lisciós deponç, la čiasa da l'Ostì de Dlijia, desch'an i dijea.

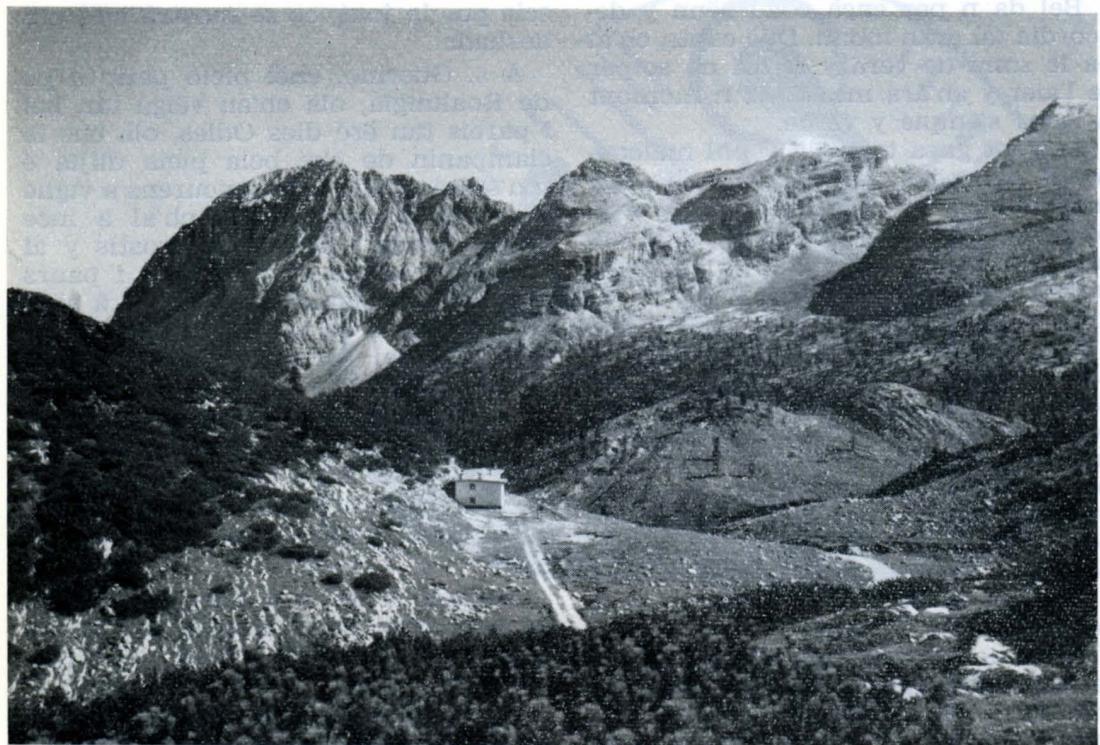
L'ostì, le patrun, ea čiamó jon, püch sora i caranta, n bel chestian, plén de forza y de orienté, dér de valüta te sôa familia y te fraziun, olà che sôa parora â pëis. Al â ennom Tone y düt l'â ienn y al gnea respeté da döt le paisc y inče fora decà.

Sc'al â val, co i fajea ligrëza, i an conescén atira sora y al ea bun da devertì na mësa de jont y s'la rì con na té saù, che düt co l'aldia, messâ s'la rì empara.

Sc'al ea val co i drucâ o i pesâ, spo s'al tigni-l tan toch y tan adascusc y tan daete, che degiogn, gnanca sôa bona fomena, la Tarina, ne gnea a le sei. La ligrëza i lasciâ-l tó pert ai atri, mo le mé se tigni-l a êl enstëss. Baié baiâ-l zonza plüler püch.

Sôa statöra ea sólo pert alta, al â i čiavëis luminusc desco na stopa y i edli grisc. So ennom ea Tone.

La ostira, Tarina, i oreá tres čiamó n bun mat a so Tone y ar'ess dé sôa vita por êl. Tarina ea inče plülera na gran porsona, bel stampada y bel iestida y con de beles trëces, co tirâ plülera tal scûr. Ai â dui mituns, Berto dé dodësc agn, co stüdiâ, Carlo de cater agn y na Monica de set agn. La möta-

Fanes

s'astelâ belo dér da grana y daidâ te stöa les domëgnes, can ch'al ea trepa jont.

Al é vëi, la ostira â na belëza de n corp, ch'an n'odea piüces de tares, mo čiamó plü l'enfornia la belëza de so caracter. Le bun ch'ara i orea a so om y ai mituns, podea düc amiré con sü edli, chi co roâ te chë čiasa. Nia con papelé y dé do döt cant tirâ-ra sö sü mituns, mo cun ordine te familia. Inče i atri te čiasa l'à ienn, porciòdi che ara mostrâ a düc bunté, mo empò se tignî-ra chël sciodo, co i sta bën sora a düc. Trep gnê-ra laldada la ostira Tarina, mo ön en fal â-ra mefo inče y chël ea, ch'ara sâ, tan bela, che ara ea y por gauja de chël defet â-ra mefo mossü s'an döré de plü.

Jep, le pere dal'ostì, n bun òs de n vedl, â lauré trep te sôa vita y sëgn se liê-l mefo čiamó n piü la plata, scutâ les novités dal monn y čiacolâ n piü con chi co gnea a l'osteria y daidâ aboč carté.

Trec, trec agn aldìa inče pa la familia da l'Osti de Dlijia chël Tio, le prodadù, co jea zot, can püch, can trep. Sc'an le damanâ, can che al ea gñü zot, spo respognê-l: „Tan dio, che iu mo recordi, sunse dagnora ste zot”. Mo Jep, le vedl ostì, sâ avisa, che Tio s'â enzotì la ota, ch'al ea en té craut, da ji a cosi ia dal ijin y ch'al ea gñü abiné y ch'al â mossü miicé y sciampé sora chë majira fora. Danlò s'â-l rot chë iama y le medo n'é nia ste bun da i la cuncé ete desch'äl alda y enscio é-l mefo resté da defet. Mo porchël fajê-l pa bén empò so laur da prodadù. Al n'à mefo nia ienn y sc'an le damanâ, desch'ar'ea anfat. A la jont ne i orê-l nia dér bun, mo ai tiers bén. Al dijea pa gonot: „I tiers é mius co jont; ai n'é nia tan falc y ai se lascia gorné plü sauri y ciorvel à-i gonot ma cotan de plü”.

Tio n'à nia döt le tort, sc'al dijea enscio. Coi tiers â-l trep da fa y porchël i conescê-l y al i orea bun y an disc, che düc chi co i ó bun ai tiers, é inče bogn con jont. Al ea belo dio

anlò pa chèl patrun y ai l'â ienn. Le patrun jon, se recordâ-l, co jorâ čiamó coi moscheruns y con berba Jep â-l inče fat vera, mo al â bén mossü perde; al ea mefo empò de zacotan d'agn plü jon. Sce an i tirâ dant chèl, n'â-l nia ienn y sc'al le damanâ, desch'ar'ea jüda da fa vera con le patrun, spo dijê-l: „Can ê-l ël soraia, can ê-i iu sotete”. Plü avisa ne n'ess-el podü la dì. Al se sontia pa chè familia, desch'al foss bén dër trepa parontela laprò. Sc'ara i jea bun a chi da l'Ostì de Dlijia, spo i jê-ra inče bun a ël y al čiantâ y cigâ, y zonza â-l la ria löna y al baiâ su o coi tiers y tan da d'alt, che an l'aldia dan iusc de stala.

L'ostì de Dlijia â inče čiamó na fanela, co respognea a l'ennom Sefl y co laurâ y scintrâ, mo ea inče trep matrîna.

Cösta ea la jont dal'Ostì de Dlijia a S. Gherino — le paisc à pordërt ennom atramонter — a chèl tomp dla secunda gran vera. Y sëgn orunse aldi y odëi, ci ch'al n'é ste de cösta jont y de so paisc.

* * *

Dio alalungia dörâ-ra belo la vera y ara se ea deslariada fora sora mez le monn. A valga moda s'an sontia döt le monn.

A S. Gherino y tal paisc dlungia, a Nantervals, sonti-n inče belo i frûc anti dla secunda gran vera, co ea gniuda trep denant co che les sanisc dla próma gran vera ess podü vari pro y desfanté ia.

I jogn tla plü bela flu ea i próms da gni cherdés. Vigne dé da nö aldi-n, che chèl y chèl ater â mossü ji tot. Tal paisc y tles čiases gnê-l tres plü chit. Segres y devertimonč stea fora y les dlijies mettea man da s'empli.

Ar'ë mefo enscio, che can chè ara va bun, mina la jont, ci ch'ai sie y ai se desmončia chèl lasö. Mo can ch'ai sont la frascia, métt-ai man da čiaré sôpert. Magari ó-l ester vigne tan na té scoria da por fa dé ota la jont, co sta por s'abissé sön trus nia dérç.

Can te ôn en paisc, can te n'nater roâ-l inče belo defata la notizia de to-

més te vera. Desco les fëies toma da d'alton dai lëns, ensciö tomâ i soldas te vera y so sanch bagnâ la tera, co i à dé da vire.

Al ea gniu l'alton, frëid y crôde y mol y scûr. Döt parea alton.

En san Mocherà da sëra à-l fat jö la nëi, en jenëdl de nëi, y à stopé vals y munts, paltan y dlaces, mo n'ea nia bona da curi pro les lagremes, co roghe-reá tres plü trepes a s. Gherino y altró.

I jogn à feter diic mossü ji tot y belo val patrun l'â ciafada.

Prësc ê-l ste Nadé dan man. Le tomp passâ snel y empò parê-l, ch'al stess chit y la vera ne se roass mai.

N vëia de Nadé da sëra ê-l trep da fa. Enlò da l'Ostì de Dlijia â düc so laur, gragn y picci; les ères te čiase y i ëi te majun y te stala, o ch'al ea d'arjignü ca val jö pur čianea.

Trepes de beles üsanze vëgn lasciades da na pert a tomp de vera, mo la bela üsanza da mëter sö la cripele, chëra ess-on inče sëgn albü mančia. Porchël punsâ-n endò a les munts, ai lëns, a la stala y sanbën inče ai mandli dla cripele, co ea tan bel motüs ia te na lada sön chè scafa te chè picia čiamena. Y sce i vedli s'ess inče prësc desmončé, i mituns se recordâ dër de sogü.

Inče berba Jep, le vedli ostì, punsâ a la cripele. Te trepes coses se somëi-ai i vedli y i mituns. Döt gobo vëgn-el berba Jep te stöa. Al ea vëia de Nadé da sëra. I atri ea čiamó düc fora por chës marëmes con le laur. Èl â bén inče fratiné döt le dé n pü de val, mo sëgn orë-l gni te stöa a trà n pü le fle y palsé. Bel plan, plan, slü-el ia l'üsc de stöa, se tol l'ega santa, desch'al ea ste aüsé da picio ensö, enpëia la löm y va ia da l'ora a la trà sö.

Deperpo ch'al alza i pëisc de chè bela ora da zacan, l'ald-on dijënn: „Cösc é čiamó mio laur ël, trà sö l'ora y lì la plata y n pü tigni sö jont”.

Jep â tres la pipa tla bočia y al fómâ tres, can a frëid, can a čiald. Chè usc, co gnea dlungia le bochin dla pipa y danter chi donz sločes fora, parea stančia y dla ria löna.

Roé da trà sö l'ora, se sont-el jö do mësa, tol la plata jö de na bročia de

parëi y platernëia laete bel plan, čina ch'al é val de morvëia, co le mëtt da ciaré plü avisa, spo ciügn-el le če y disc: „Na, na, chéra dal tabach ne mo ciafi sö iu. Ai disc, ch'an ciafa ma plü le tabach con chertes ... spo messarâ-n ma lascé da förmé, čiamó te chisc vedli dis ... Čiacoles de jont, ai cunta y baia y mont ...”

Do da n pez spizorëi-el endò i edli y al li: „Chi de vint čina carantycin agn vëgn cherdés etc ...”

Al alza le če y mina: „Sc'al n'é madér no inče chël Tone, co mëss ji ... chël foss bën n spaont”.

Al n'à apëna pordiüt da dì chël, che al salta adalerch Carlo y Monica, chi dui mëndri de Tone y con na dërta ligreza scrai-ai, ön plü co l'ater: „Nene, nene, i podun pa ji con le pere”. Entrami dui i salt-ai ia sön le gremo al nene, ch'al se dà ma na dërta spordiüda y lascia tomé la plata.

„Lascia mo odëi, sc'i mo rosedëis”, dij-el spo le berba. Mo empò êl curius. olà che so möt à ji, ch'al ó inče se to i mituns con ël.

„Olà va-l pa le pere?”, daman-el.

Carlo scraia ma endò, desche le nene foss bën surd dassën: „Nene, i podun ji con le pere. Al à dit”.

„Olà val pa?”

Monica: „Po, te vera va-l, spo pudunse ji empara”.

Sëgn bastâ-l a berba Jep, sëgn sa-l assà. Či ch'al s'à belo dio debitë, al ea gnii. Le berba scuta bel chit y ciafa la ria löna. Al ponsa: „Püri mituns, sc'i sessess, či che la vera é y či che ara porta a la jont”!

Tratan che Jep à da fa con sü ponders — al ea belo gnu la sëra — roâ-l inče Tio, le prodadù te stöa, con le pazun dal lat. Can ch'al ea a mesa stöa, se n'anadâ-l, ch'al n'ea nia t'al dër post; al messâ pö ji te čiasadafü con le lat y no te stöa. Al minâ bën enstëss: „Olà va-i pa sëgn con cösc lat? Da n per de dis encà sunse döt feter casö sot le tét, döt ciurn, desche la majin casö ne lauress nia plü o desche döt jess a pe zot. Zonza mo sâ pa le mangé le plü bel laur da paur, mo sëgn ne mo va-l gnanca plü chël no. Nia n'à plü cis sau. Al é desch'i ess en podrun dant”.

Chë picia Monica mëss feter s'la rì sëgn y disc: Berba Tio, èise os dloti chël gran podrun ia sot chë liacia, ch'al n'é nia plü?“ Mo con la ria löna respogn Tio: „Püra picia Monica, l'ess-i pö dloti, ch'i n'ess nia bria da odëi döt či co à da gni”.

Jep proa bën n pü da le consolé, mo al le mët ma čiamó de plü da baié.

„Ah, ah”, disc döt dla ria löna Tio, „iu la vëighi scöra y Tone, le patrun, inče. Al n'à pa feter assà. Endant êl caia en stala ert sö por na čiané, ch'al bradlâ desco en té viadù. — Püre Tone, mëss inče ji te vera. Ara i druca feter dassën. — Messëi lascé söa bona fomena, chisc pici mituns, le lü, le laur ...”

Tio n'é gnanca plü bun da se tignì les lagremes, al se tersc ia i edli con la magna, se tol le pazun y s'an va dlun siüstënn da iisc fora.

Jep resta enlò te stöa su con chi dui mituns y al mët man da sonti döt le pëis de či co à da gni. Coi edli co čiara dalunc, sta-l danlò do mësa sonté zona dì na parora.

A chi dui mituns i sa döt tan de morvëia.

A rumper cösc chit posoch rö-el adalerch chël sciaceradù Sciomun, co ne se dea gnanca na dërta pesc en vëia de Nadé. I sciacheri é mefo na té sort de jont, co n'à degüna pesc, co roda da n païsc a l'ater, da na stala a l'atra y i plü bi dis por ëi é i marçes. Sciomun sâ inče da cunté, ch'al dea roé n fant nö enlò da l'Osti de Dlijia, ön dal païsc ijin, co à enom Domëne de Majira.

Jep dauria edli y bočia a aldi cöstes novités. Encomà ê-ra sogüda, che Tone l'à ciafada da ji. Al damanâ, che che chël Domëne ea, mo Sciomun n'orea nia dër fora con le lingaz. Al minâ ma: „Iu ne mo enteressëi pordërt nia tan de jont, mo plü de tiers, či videl, che chël à, o či manz, che l'ater nodrësc, o tan che chël bo à pesé. Iu sa mefo, che Domëne è dal Majira da Nantervals. Söa oma à na té picia berčia, ch'an i disc Majira, y val rödenes por podëi tignì n per de čiôres. Le pere de Domëne ea maridé pro. Da olà che al ea adalerch, ne sâ degügn. Val mënsc borjâ-l la poiata y l'ater tomp n'ël nia

da odëi". Jont s'al tomea feter con sü edli fosc sot a n cipl de cëies scöres. Cösc, sanbën, ne dijë-l nia, mo düc le cuntâ a Nantervals.

Domëne ea inçé dër n bel, gran, bel formé y al à manieres dër morjeles, mo či ch'al fajea le plü eniert, ea le lauré, y de chël tirâ-l do so pere. Dlunch čiarâ-l da se trà sotfora, olà ch'al costâ n pü de fadia y al aldia pa chë sort de jont, co sa da porté ega sön döes sciabiles, co sa da ester lizi y falc, da se broderé y se storje, pa chë sort de jont, ch'ara i va n pez alalungia avisa desch'ai ó, pa chë jont, co sa dlunch le dër tru por s'la arjigné comot.

Döt kösc sâ chël sciacher, mo tan furbo è-l pa bën da ne s'la sdrané con degügn y porchël se punsâ-l: „Scuta, čina che t'es bun; miù co baié de massa, é inçé baié massa püch”.

Sciomun n'e nà pa apëna roé da se fa chisc ponsiers, ch'al gnea da üsc ete degün ater co Domëne enstëss. Al à čiamó pordüt da i di te na orëdla a Jep: „Can ch'an cherda le müsc, spo è-l fora dan üsc”. Al loâ sö y dijea da

d'alt: „Jep, dà-mo n'anziana, mo na sterscia, spo m'an vai”.

Berba Jep jea spo a i dô cösta ega de vita d'anziana y dlun tremorënn gnê-l adalerch empara, tartan che Domëne vëgn ete, se despëia le mantel y le čiapel y i taca sö do üsc.

Sciomun à ciafé prescia. Al paia y con en „bun Nadé” se n'é-l da üsc fora. Domëne se sonta jö pa n n'atra mësa, se mëna ete i čiaveis, ch'al porta plü lunç co la jont dal paisc y se comana n chert de vin.

Jep da l'Osti de Dlijia é por s'an ji fora, mo sön üsc dij-el čiamó: „I va pa a cherdé val éra, i sun empazé da porté sö vin; al ne mo sta nia chit de goto”.

Domëne resta su te stöa y dea ch'al ne comparësc degügn por n momont, mët-el man da tlocheré coi dëiç sön mësa y do da n pez mët-el man da baié su y disc: „Te cösta ostaria sunse ste denant, al é belo zacotan d'agn ca. La ota mo sâ-ra atramонter. Sëgn mo pö-l, ch'al sie na gran orčena. — N èl da lasce-mo n pesc chël Tone. Da fa l'osti

n'à-l degüina ligrëza. Ara i plesc de plü da fa le paür. Chël à-i belo conesciù la ota, ch'i sun stes deboriada te ciuté a fa chël curs. — La ota s'anse emparé da conëscer y i àn inçé emparé da conëscer, tla finada, la medema jona". Do cöstes parores fesc Domëne na pau-sa scialdi lungia. Al ponsa do, desche ara ea stada lo ota y siù edli mettea man da luminé. Spo bai-el endò en-nant su: „Co ch'ara pò ensciö ji sön le monn. Tone ne sâ nia, che iu i orea inçé bun a Tarina y iu ne sâ nia, che él i orea bun".

Al ciügna le če dassën ia y ca, mo spo dij-el ennent: „Che sa, sc'an s'ess entopé da damané val slafa, chëra l'ess magari salpi. Ar'é mefo ensciö... nia val d'extra o val da nö! Che co čiara pro pa l carté, vëga dötes les chertes, mo che co chërtä, vëga ma les söes...! Tarina enstëssa ne sâ magari gnanca, che iu i orea bun, almanco nia, ch'i i orea tan bun... ch'i ne m'l'à al dé da encö nia desmončiada!"

Al ne röa nia da dì cöstes parores, ch'an alda n dér romù fora dan porta y defata refl-el adalerch na desëna de jogn dlun čiantënn y dlun scraiënn. Vignön â na té picia cufer o zonza čiamó val poch tles mans. Ai vëgn ete y s'arcuncia sö encér pudl ia.

Chi ea bén inçé stes bogn da fa gni adalerch la fancela. Al ea döt jogn da s. Gherino, co messâ čiamó en chë séra s'an ji pa i soldas. Ön ea Vijo, l'ater Robert, n terzo Franzl y co ch'ai à mefo zonza čiamó düc ennom.

Inçé Domëne â ensciö sciafié da se comané val da bëre. Sefl, la fancela, i čiarâ da pè čina sö ensom, desch'al foss empormó tomé jö dal ci.

Düc chi ëi parea d'avëi dér la bona lôna y ai se divertia dér da d'alt, mo an conescea mefo ampò bel atira, che döt ea ma en té fa sforzé, che plü ienn ess-ai bradlé.

Ön, co â ennom Franzl, i čiarâ döt stort a Domëne vëgn-el ca y le damana: „Tö, de che es-te pa tö pordërt?"

Domëne, feter n pü dessené, re-spogn: „Chël ne mëss-te nia sei tö. Iu ne t'à gnanca damané te".

Sön chëra ne vëgn-el ca en n'ater ca pormez, Robert, y disc scialdi da d'alt: „Franzl, ne le conësc-te nia? Iu bén. Al é chël Majira da Nantervals, chël gran sciché, co é rodé jö mez le monn... ciodì ch'al n'o nia lauré. Al oress ma fa le gran scior con les fadies dai atri. Mo i foss ma čiamó corius, ci čiajó ch'al à fat tl'America".

Döta l'atenziun dai atri s'ea inçé ota sön chisc trëi y chël ch'ai cherdâ Vijo, spraizâ les iames döt da brau y minâ: „Al mo vëgn enmont, ch'al à ma endò mossiù gni tlo a s. Gherino a se chirì le pan sëch y a tofë chitli".

Cösta ea sëgn sanbën massa na ster-scia por Domëne. Al se lascia sö y al dà ca en dér stritamont, čina ch'al vëgn ete la ostira a mëter na fin a chël scraiamont. Ön sâ plü co l'ater da les dì, mo de Domëne n'à-n bén aldi de vigne curù. Al ea pa bén chë porsona, co fajea döt plü ienn co lauré y co proâ da se trà endò dlunch olà ch'al sciafiâ. Inçé sëgn é-l čiamó a čiasa, olà che la maiù pert dai jogn l'à belo cia-fada da ji sot les ermes. Zacó ch'al ea bun da s'astelé, al ea lize y entort desco n pesc y sliziâ fora por vigne büsc. Inçé te söa vita sentimentalà i gné-l baié do de vigne sort. Por döt cösc n'ea so ennom nia le miù.

Fortuna, ch'al ea gni adalerch la ostira, zonza foss-ai inçé magari čiamó gnüs a se dé. Ensciö s'à-i boü fora, ci ch'ai â čiamó te siù goti, y dlun scraiënn. se n'ë-i spo trač da üsc fora.

Ön de chi jogn, al ea Robert, dà čiamó ota y scraia da üsc ete: „Te cin agn... o scenó ia n l'ater monn".

„Te cin agn, o scenó ia n l'ater monn", i disc do Tarina y ara mëss se sonté; ara n'é nia plü bona da ste n pè, les iames i tremorâ, ciodì ch'ara messâ punsé a so Tone, co messâ inçé čiamó en chë séra demez.

La fancela aldi-n süstënn ia do pudl pa n té goto, ch'ara laâ jö.

Domëne ea tan dessené, ch'al n'ea gnanca plü bun da parti parora. Empormó do da n pez se fej-el ca dlungia la ostira y disc: „Sëgn sunse tlo. Con Tone à-i belo sciaccaré. I oress baié em-para. Olà é-l pa?"

Tarina čiara sö y döes de gran lagremes lomina te sü edli. Ara lea sö y deperpo ch'ara va fora de stöa, dij-era: „I va bën a t'al dô”.

Con la patrona s'an jea inče la fanela y Domëne restâ endò su.

Al i vëgn endò dan i edli söa vita da cotan d'agn encá y i punsiers co i jea por le če y ch'al mostrâ inče da d'alt, ch'an i ess podü i aldi, ea chisc: „Ara n'é nia plü borta co la ota, la Tarina; de val vers čiamó plü bela... Le bun che iu i à orü a cösta porsona, chël sa-i ma iu... mo sanbën, ciafada l'à cösc gran osti... spo mo sunse desse-né. I à vonü mio lü y i sun jü por le monn — finamai tl'America sunse roé — y i n'à conesciü d'atres...”

Do cöstes parores čiarâl con l'edl fit te n piz y spo se sferiâl jö le müs, desch'al oress paré demez na téra d'a-ragn, co i stess en meztrù, o desch'al oress paré ia n rio punsier. Spo pun-sâl ennant de söa vita passada:

„I oreá emparé da gni rich zonza tan stracé y scintré, desch'ai fesc tlo en-cérch. Mio pere fajea inče enscio y al é vit čina ch'al é mort... Oramai é-l gñü mia secunda natöra, mia profesiun, orëi vire zonza lauré trep, goder le monn con furbaries, chël à-i emparé da rodé le monn... y sëgn sunse endò roé tles ijinanzes de mia próma che-stiana, a chëra ch'i à orü le plü bun... Da mo fa lëde dai soldas y dla vera, na ota entant, chëra m'é inče garatada! N té picio mé al cör n'é nia da fa gni... y vari se lasc-el ma con öna na sort de medejines! — Al mo sa propio, ch'i mo sunse entopé tles dërtes... y sëgn vë-gni čiamó pro da fa le fant de mia che-stiana... y n bel dé magari inč l'om y... le patrun. La vera é n mal, mo vigne mal é bun por val”.

Da chisc bopsis, ch'al se dijea da d'alt, desch'al ne bastass nia ma da se bunsé, podê-n odëi, che Domëne tal gran monn n'àl odü massa trepes, ch'al foss ste bun d'les porté con söes forzes dal caracter, ch'al à ciafá da čiasa enfora y spezialmonter da so pere.

Ar'é mefo enscio, che, can che al fala la fundamonta pa na čiasa, spo se storj-era defata.

Les intenziuns co le menâ tlo adalerch, ea döt d'atres, co chères da daidé fora la familia dal'Osti de Dlijia, co messâ lascé ji le patrun te vera.

Mo chi punsiers, che Domëne à afidé ai parëis de chë stöa, ê-l inče ste zacai do chi parëis co à aldi, y chël ea Tio, le prodadù, co orea gni te stöa, mo can ch'al aldia baiënn, ê-l ste fora dan üsc a scuté pro. Dea ch'al ea n pü surd, ne n'à-l proprio entenü döt bel avisa, mo ci ch'al à capì, chël s'à-l motü do les orëdles.

La séra de vëia de Nadé s'ea belo fata trep tardia.

Le pröm co roâ sëgn adalerch, ea le prodadù, Tio. Apëna ch'al ea te stöa sonté jö do mësa, gné-l la troghera Mena da üsc ete. Tio à dagnora albü da certié con Mena y sëgn mefo inče emdò: „Che vëgn-el pa čiamó ensnet dlun brunterënn adalerch? Te na ostarria n'à-n propio mai na dërta pesc! — Ah po, al é Mena”.

Mena robechëia zuruch: „Ci t'an val-el pa a te, ha?”

Tio: Damané podarà-n bën, o mëssi fa domanda sön cherta bolada?”

Mena: „Ah, sanbën, a l'ostaria pò ma ji i ëi, catö? Da doman čina da sëra terd sta-i huchenés y ciücia pa chës angostares y pa chi goti, čina ch'ai vëgn checi y bröms y toma sot mësa jö y can ch'ai va alaleria, cian-cant-ai ia y ca, ch'ai s'adora döt le tru, por ejempio”.

Tio coiona ma: „Ora pro nobis, por ejempio”.

Mena se dessëna čiamó de plü: „Con vint agn m'as-te belo coiené y sëgn oress-te čiamó....”

Tio debota lasora: „La Mena, ha? Danlò n'as-te pa rio”.

Mena: „Ora pro nobis, picio Tio”.

Tio: „Sce les ères, cater iadi al dé, pa visti o frogheré, fesc iudize univer-sal sora döt le paisc y sanbën empröma sora i ëi, y condanëia düc a l'onfer y se mët enstësses sora Chël Bel Dio, spo é chëra sanbën na bona opera, catö, Mena, por ejempio?”

Mena ne sa plü feter, ci respogne. Ara scraia ma: „Na té ria porsona, n té loter y lotrun. Tla corona diji bën dagnora iolan a s. Antone, ch'i ne t'à nia ciafá, por ejempio”.

Tio i disc a Domëne te na orëdla, mo empò che Mena àldi: „Mo sc'i fajess inče ma n piü la grigna da rì, gness-era čiamó al dé da encö ciurna, sciöbën che ara à ma plü n dont su de mostra tla bočia”.

Mena: „Che? Iu? — Mo sc'i ne foss madér no gnuida tlo adalerch ensnet. Mo i messâ čiamó i porté cösta trëcia de tabach a Tarina da i dé a Tone, ch'al mëss čiamó ensnet s'an ji demez”.

Domëne messâ se tignì l'onter a aldì chi dui, co se baiâ ete.

Mena i čiarâ bën bindecé con edli da fü a Domëne, mo dit ne i à-ra nia. Gni gnea pa bën empò döta la jont dal paisc čiamó en chë sëra a le sei, či fant che l'ostì à ciafá. Sanbën, sc'al gnea fora val baié, éra n'à pa nët degüna colpa, éra n'à pa dit a nët degügn nia!

I laurs ea n piü fač ia y la jont de čiasa se tirâ plan, plan, düc te stöa a fa vëia de Nadé. Sanbën, desch'ara stea, ne podêl gni sö degüna ligrëza, mo an se sforzâ mefo empò da punsé al bel da Nadé, piü co ater por i mituns.

Tone, l'ostì, s'à proé döt le dé, desch'al sontiss l'ultimo dé de sôa vita. Al ea l'ultimo da gni te stöa. An i conescea sora, ch'al à val de posoch, co i drucâ.

Can ch'al vëga ete Domëne, i va-l ia pormez, le salüda, i toca la man y le préia, ch'al stai danlò a fa le fant y a fistidié dla čiasa y dla jont. Tone à püces parores; ares ne i gnea nia dër sö, al punsâ massa, ch'al messâ defata tó comié da sôa jont, y che èl pa co sâ, sc'al la odea čiamó. Tres à-l dan sii edli sôa Tarina, sii mituns, so vedl pere y inče l'atra jont te čiasa; a düc i orêl bun. Döt cösc messâ-l sëgn lascé, magari por trec agn, magari por dagnora. Deperpo ch'al baiâ coi atri, à-l i ponsiers a cösc.

Domëne ea döt atramонter. Por èl à-l motü man la segra y le bel, desche al se punsâ ete ensom le cör.

Desch'ara é pö sön cösc monn! Ön s'la rì y l'ater bradla. Deperpo ch'al dà sorëdl t'ön en post, plö-el t'al'ater. T'ön en paisc vëgn-el sopolì zacai, te l'ater vëgn-el fat noza.

Zonza tan de stories vëgn-el arjigné ca da ji a cëna. Pa mësa é-l chit. Chi mituns oreß datrač rumper cösc chit y mët man da baié y damané, mo i gragn i fesc scuté. Al i pësa y al ne i an dleta nia.

Do cëna é-l Tone enstëss, co disc, ch'ai dess méter sö chë picia cripele, no chë grana, mo chë picera, co ne dà nia gran laur.

Chi mituns à ciafá iames y te n kört tomp é-l döt adöm. Dan la cripele vëgn-el empié na čiandëra y les atres löms vëgn destödates.

Tone y Tarina va te stangode, Tone a s'arjigné por s'an ji y Tarina por i chirì adöm val püch, ch'al adorâ, te na cufer. Chëlea en rio laur por Tarina. Tartàn che ara arcunciâ ia chës tan de coses te chë picia cufer, i rogheré-l jö les lagremes y bagnâ chël patiùc de so Tone. Gnanca na parora ne n'ë-ra bona da pronunzié, y ar'ess pa albü tan trep da dì, mo dal gran encorsiomun ea la usc slüta.

Can che ara à albü arcuncé ia döt cant, spo mettè-ra čiamó soraia na spaternöra, na medaia y na fotografia de éra enstëssa. Deperpo ch'ara slüjea, i parêl, che le cör se rompiss endalater.

Tone à inče roé da se iesti n miù quant. Spo se čiamó fit t'ai edli y se tignia n pez toch. N momont tan cröde, n'ess-ai nia miné la ota, ch'al i gness dant tla vita.

Fora en stöa aldi-n, che i mituns ea gnüs de bona vëia, mo can che Tone y Tarina ea gnüs fora, è-l te n iade gnü n gran chit. Dlun se tignin tla man gnë-i ca dan la cripele y s'enjlenâ jö. Düc i atri i čiarâ y i fajea do.

Spo è-l Tone, con usc tromoronta, co mettea man da čianté: „Stille Nacht, heilige Nacht...”, dötes les strofes, desch'al ea da vedlamonter encà dagnora gnü fat te chë stöa y desch'al aldia da gni fat.

Düc te chë stöa à čianté empara, desch'ai à salpiü y podü. Te chi momonc è-l ma Nadé co cuntâ, y döt l'ater messâ ste t'ombria, döt l'ater n'à nia plü chë emportanza.

Can che la čiančia é stada roada, es-ai düc loés sö y Tone s'à tut la cufer

te öna na man y Tarina tl'atra, spo-val ia da iusc de stöa y se tol l'ega santa.

Tarina mët man da bradlé dassën. Chël picio Carlo i čiara sägn fit a so pere, spo i salt-el ados, s'al tën toch y disc: „Pere, pò-i gni con os?”

Inče Monica salta adalerch y dama-na: „Pó-i inče iu gni? Pere, lasce-mo inče me gni!”

Berto, co ea belo n piü plü gran, co so fre Carlo y söa só Monica, a odëi söa oma, co bradla, lascia inče tomé

jö y al disc: „Pere, spo vëgni ad encuntra, can ch'i gnéis endò, caós?”

Tone n'ea nia plü bun da respogne atira sön chës parores de chël picio Carlo, mo al va ia da iusc, tol l'ega santa y benedësc sü mituns, spo i toch-el la man a diüč. A Domëne i dá-l les ultimes racomandaziuns.

Madër öna na cosa i sa de morvëïa, che Domëne, chël fant nö, à tan la bona löna.

Tone se tol čiamó n iade l'ega santa, spo s'an va-l, en vëia de Nadé, te vera, y lascia söa čiasa y söa jont. N péis

de gran lagremes, mo al ó empò mostré, ch'al sa de plü co chi pici fredësc, y disc: „Pu, či minëis-e pa? Lé pere va pö pa i soldas te vera. De té pici mituns ne pö mino ji te vera. Nos mëssun pö ste pa la oma. Le pere vëgn pa bën endò zuruch”.

Tres čiamó i čiara Carlo fit a so pere, mo döes de té gran lagremes i broder-el da sü bi edli bröms fora y

tan gran i drucâ dant, ch'al ne n'ea plü bun da dì parora. Tarina jea con é! čina fora dan porta. Danlò se dë-i čiamó n iade la man y ara i čiarâ do a so Tone, čina ch'ara podea odëi l'ombria plü debla tal lominus dla löna, co lominâ la nëi.

Te stöa dijea berba Jep: „Le pröm iade, che mi edli mëss odëi n tå bor Nadé”.

II.

Ön en an endò l'ater ea passé, do l'invern gnê-l l'aisciöda, l'isté, l'alton y endò l'invern y ensciö n n'an sól'ater. La vera ea gnuïda tres plü crödia y s'ea deslariada fora tres de plü, čina che la maiù pert dal monn messâ s'an sonti.

Da dé a dé gnê-l somené n maiù spaont t'al monn. Le sciüssciüre y i splundrums dles bombes mettea da tremoré la jont vigne dé de plü. Ciütés entieres gnea mazades adöm y an fajeja majires d'enfora. Families gnê-l desdrüt. La mort con söa falc ne pordüea nia plü da roé do a so laur.

Oramai te vigne familia de s. Gherino y de Nantervals n'èl almanco ön en tomé, mo plü gonot inče dui y de plü.

Bén vignön se damanâ: „Tan dio döra pa čiamó cösc copé jont y cösta vera tan crödia”? Mo degügn ne s'anfidâ plü da dé resposta. An pordea feter la speranza.

Tla čiasa dal'Osti de Dlijia èl gnuï chit.

Berba Jep à inče slüt i edli por dagnora belo dan dui agn. La ota à inče Tone, l'ostì, čiamó scrit dla prijonia, l'ultimo iade y da chël n'à-n plü aldi nia de èl. Či co tignia čiamó sö Tarina, la ostira, ea söa fede bén fondata.

Berto, le möt plü vedl, tan jon ch'al ea, à-l empò mossü inče èl belo ji te vera y al ea inče belo n per de mënsç, ch'al ne scriea nia plü.

Ön en péis sól'ater manaciâ datrač da druché ia por tera la bona ostira, co ea restada a čiasa sora con chël picio Carlo y con Monica, con le prodadù Tio y la fancela Seff, chi dui jonč, co i mantignia la fedelté a la familia dal'ostì de Dlijia.

Inče al fant Domëne ne i à-l plü joé degüna furberia; inče a èl i à-ra toché da ji te vera, defata do ch'al ea mort Jep y an n'à defata plü nia de èl.

Al n'ea nia da s'an fa de morvëia, sce düč rodâ encérch con le če sot y la ria löna. Vigne iade ch'al roâ posta, èl da se sperde.

Dalunc, dalunc, a mez na planüda de nëi, dlungia na té picia ciüté con čiases

basses y lunges, co somiâ plü baraches dai soldas, co čiases por families, è-i veramonter en n'atra picia ciüté de baraches por i prijoniers. Te öna de chës baraches èl belo plü de trëi agn Tone, l'ostì de Dlijia.

Sot al medemo tét, inče belo oramai dui agn, è-l Domëne. Defata do, ch'al ea gnuï cherdé sot y roé te vera, èl gnuï pie.

Le próm tomp dla prijonia èl ste te n n'ater paisc, cotan dalunc da chël, y sëgn èl belo prësc dui agn con Tone. Almanco dui dal medemo paisc, pò-n di, co ea roés adöm tan dalunc da čiasa, mo chi amisc, che ai ea la-ota, ch'ai jea čiamó deboriada a scora, n'è-i nia plü. A Tone i gnê-l enmont, che Domëne sciampass con la odlada y ne foss nia plü bun da i čiaré t'ai edli y desch'al foss inče zonza trep spau. Porchël i gnê-l enmont a Tone, che chi atri camerač de prijonia foss plü da i confidé y plü da orëi bun. Porchël èl inče plü gonot con chi. Domëne odë-n scialdi su o con prijoniers d'atres baraches.

Vigne baraca à dodësc čiameres y te vigne čiamera gnê-l motü na desëna de prijoniers.

La vita dla prijonia n'ea sabën nia val de bun. Zacotàn de ores al dé gnê-l lauré, la čiané ea a l'alt y sleta, le guant scarzé y le tomp fréid, töme y da ont y vigne séra è-i düč tan stari, ch'ai n'ea apëna plü bogn da se derzé söla pricia.

Vigne dé ne roâ-l de nös, de jogn o plü de vedli, de feris o inče gonot de püri, mo düč canč dër con la ria löna.

Nadé ea endò dan porta y por la vëia de Nadé è-l la üisanza, o l'encorsiomun, co abinâ adöm te na čiamena, na desëna o inče döes de chi püri prijoniers, por fa Nadé.

Al ea dagnora chéra l'ora, che chi püri soldas punsâ le plü a čiasa y a söa jont, al ea de sogü les ores plü de doreja.

Agn alalungia ne n'à Tone plü ciafé degüna posta y degüna notizia da čiasa. Tan gonot ch'al à inče scrit, la resposta à tres čiamó da gni. I festidi por söa jont da čiasa i drucâ tres de plü. L'ultimo iade à-l aldì val de söa jont, can ch'al ea roé danlò Domëne, mo či ch'al

n'ea de do con sōa jont y sōa čiasa, ne n'à-l plü degüna idea. Porchël ne sa-l sanbën gnanca, che Berto, so möt plü vedl, ea inče gnü cherdé sot y ch'al ea defata inče gnü pié. Magari é-l miù enciö por él.

En vëia de Nadé é-l loé con en gran mé de če y döt le corp y fajea mé y al à n frëid ados, desch'al i jerass tres fora y desch'al n'ess nia endoss. Al à ma dlotì ete y jö chël tan de café, co parea n piú d'ega rossa, mo al n'ea nia ste bun da se scialdë. Spo é-l jü al laur coi atri. Les iames i tremorâ y i jenëdli ne i tignia nia plü, čina ch'al ea tomé adòm.

Spo l'à-i porté demez dal laur y te baraca y l'à curì pro con na deca y l'à lascé su.

Empormó do da cotan de pez é-l gnü na guardia con en tee dér čiald y can che Tone à boü chël, i gnê-l enmont, che al roseriss.

Domisdé dora é-l gnü fora le sorëdl y atira do finestra, olà che Tone à sōa pricia, i gnê-l finamai enmont da sonti le čiald dal sorëdl, tan che al s'ea endormedi.

Te chël tomp che Tone dormia, é-l sozedü val de morvëia. Al vëgn adalerch na guardia dla baraca y do ea él n jon con n gran poch sólo spiné.

Apëna che la guardia é daete, dij-el a chël jon: „Cösta é la čiamena y la baraca destinada inče a te! Tlo lasc-te jö to poch y spo vas-te ia dal comando a té val deca y a te lascé de i regolamonč”.

Con cöstes parores s'oij-el y chitamontier, desch'al ea gnü, s'an jê-l endò.

Chël jon se despëia chël gran poch, ch'al portâ sólo spiné. Al ea, desch'al lasciass jö n gran pëis. Spo se sont-el lasora y čiara encérch. Sanbën, ch'al vëga Tone y al disc a se enstéss: „Che é mo cösc püre vedl tlo sön cösta pricia, co miess inče mené cösta vita da čian? Magari é-l da morì y i ne podarà mai le damané, che ch'al é. Al à inče n té numer por medaia .. 4411 ..”

Chël jon n'ea degün ater co Berto, le fi plü vedl de Tone, co ea roé te vera püč mënsc denant y ea defata gnü pié y roé por cajo tla medema baraca y tla medema čiamena de so

pere. Al n'à nia conesciü so pere, co ea desmagri jö y gnü cotan grisc ségn da plü de cater agn encà. Döt ci ch'al à mossü ste fora, i à fat de gran sanisc sön le müs a Tone, co se n'ea jü da čiasa demez tan plëgn de forza y de vita.

Gnanca t'al som ne i foss-el tomé ete a Berto de roé pa so pere. Dui agn n'à-n plü aldi nia de él y al minâ, che le pere foss envalgó mort y sopeli tla tera foresta dla Sibiria. Y ségn, ch'al ea tlo su con cösc püre coscio da morì dlungia él, i gnê-l enmont, ch'al ess inče él mossü ji do a so pere. Da fa chisc ponsiers, i gnê-l na tristëza tan grana, ch'al mettea man da bradlé desco n té viadù. Ci oré-n pa fa? Al ea pö oramai čiamó n möt.

Sön chëra é-l Tone, co s'endespra y čiara ca y vëga na porsona. Čiamó mez endormedi, minâ-l, che chël prijoner nö foss dér jon.

Berto se n'anadà, che chël ater ea munter. Al se doda da gni odëi bradlén, lea sö, lascia so poch y s'an va. Al messâ pö ji a se prejenté al comando.

Tone se sont nia mal, lea inče sö y se iest, mo can che al ea en pè, i tremorâ-l empò les iames y spo se sont-el inče sön chël poch de so möt.

Le sorëdl ea fluri y al mettea man da gni plan, plan, scûr. Na gran tristëza i gnê-l a Tone. Al mettea les mans sö al müs y se dijea: „Endò n iade vëia de Nadé, do da chël iade, ch'i à mossü lascé mia čiasa y mia jont. Tan dalunc ch'i sun roé. Tan dio ch'i n'à plü aldi nia de mia jont... sta da odëi, sce cösc sarà mio ultimo Nadé! Plü de sogü bën. — La speranza da ji a čiasa desmarësc. I m'la vëghi feter. — Tlo te cösta planüda frëida y scôra sunse tralascés y abandonés... Canta iu, ch'i ne sun nia plü jon, mo chël püre jon, co ea endant tlo y co à cösc poch, olà che iu sun sonté lasora! Olà mai vëgn-el adalerch? magari ve vëgni mai a le sei ...”

Can che al se fajea chisc ponsiers, vëgn-el süi compagns dal laur adalerch. Al ea belo feter gnü scûr y te čiamena n'odë-n plü feter nia.

Ai s'an fesc de morvëia, che Tone danlò sonté y ön le damana: „Ooh, es-te belo vari?”

Tone ó loé sö, mo ségn conésc-el empormó, tan püre ch'al é. Les iames ne le porta nia plü; al mëss endò se somté. Al ciügna le če y disc: „Con me va-ra jöpert”.

Chël ater, co â ennom André, ó i fa coraji y mina: „Po, no, no, Tone, no t'la odëi! An à aldi, che i pröms co é roés tlo adalerch, vëgn menés a čiasa. Sta ma n pü sö!”

A Tone, a aldi chë parora čiasa, i dàl n scass y al čiara sö, desco n salvadrin ferì, co čiara do val tru da s'an sciampé.

Mo empò min-el: „Ch'ara ne podess pa ester ... endant n'é-l roé adalerch en nö, dër n jon ... i sun sonté sön so poch. I ne sa nia, olà ch'al é ségn ...”

Tone ciafa endò chël scassarot, spo ciügn-el le če y disc: „Mo por me sarà-ra pa bën fata. I ne tigniss mino plü fora le iade ... I à feter pordü la speranza. Che sarà-l pa čiamó sön kösc monn, co ponça a nos?”

Tone n'é nia plü bun da ste sonté. Al toma ia. Atira ne vëgn-el trëi o cater de siù compagns ca pormez y l'alza sö y te söa pricia y le cür pro con na deca.

Domène n'ea nia danlò. Deguign ne sâ, olà ch'al ea. Gonot jé-l d'atri trus co i atri compagns. Tone à čiamó aldi, che zacai dijea: „I arjignun ca le lén da Nadé”, spo à-l pordü la conoscionza.

Ensciö es-era inče stada. Ön de chi compagns sâ taié n té picio lén da ji söle laur y s'lâ porté a čiasa, sanbën adascusc.

Vign'an gnê-l fat n pü de festa da Nadé. Inče sce chi püri prijoniers ne sâ gonot nia, te či dé da l'edema ch'ai ea; la vëia de Nadé, chëra se recordâ-i dër de sogü.

Al comparësc defata na guardia a cherdé da ji a cëna. Kösc sozedea inče ma en vëia de Nadé.

Ön endò l'ater tol söa ola y s'an va. Ma Tone ea resté su sön söa pricia.

Ara ne dörâ dio, ch'ai gnea endò zuruch. Chël tan de jopa da ferrat, ensciö i dijé-i a la jopa da capüc, s'à-i preßc albü slaté fora.

Le pröm co roâ endò te čiamena, empiâ na čiandëra, čiodì che d'atres löms n'ê-l nia. En n'ultima roâ-l inče Domène adalerch. Ön y l'ater â inče val picio poch te tascia. Ön â val de té pices čiandëres, l'ater s'â ciafé enzai de té pici pans duc, n terzo â finamai val de té pici pom bì checi.

Döt solenemonter gnê-i adalerch, zonza partì parora, desco te na prozesciun.

Can ch'ai s'ea abinés te čiamena, ê-l vignön, co sâ či laur fa. Dui bancorins gnê-l sbürlé adöm y curis con na té picia deca da corusc. Te n té rio tapo forâ ön n büsc con na té sleta foradura, ch'ai s'â ma enstësc zumpré adöm, y te chël büsc fičiâ-i spo chël picio lén d'aidin. Al gnea spo enforñi con chës püches čiandëres, chi tan de pom y val pans. Can che kösc laur é ste roé, ess-on mossü odëi chi jonç. Desco de té mituns da scora, bel avisa ensciö, fajé-i. Ai se mettea sö encér chël lén da Nadé ia, bel chitamonter, y sù edli lominâ.

André empiâ spo les čiandëres dal lén da Nadé y jea endò, zonza di na parora, te so post.

Te chë čiamena ê-l spo gnü n chit, che an aldia ma plü le fle de ön o l'ater de chi eï y spezialmonter de Tone, co süstâ dassén sön söa pricia.

Al ea momonč chi, olà che a chë desëna de eï i jé-l tan de ponsiers fora por le če y por düc sarà-l ste i medemi: la čiasa, söa jont y Nadé, trëi coses, co alda adöm por dé la dërta ligrëza.

Can a ön, can a l'ater, odë-n i edli moi.

Te chël gran chit ê-l endò Tone, co vëgn pa él enstëss. Al čiara encérch y vëga le lén da Nadé empié y jont encëria. Ai se sont a čiasa y con usc debla mët-el man da čianté: „Stille Nacht, heilige Nacht...” y düc i atri eï le dëida čianté ennant, desch'ara ess mossü ester ensciö.

Con les lagremes ai edli röâ-i a la terza strofa dla bela čiančia da Nadé. Apëna ch'ai â albü roé, scuta-i chiž, čiodì ch'ai alda Tone, co disc: „Can chi roëis a čiasa, salüdë-mo mia jont ... mia Tarina ... por me sarà kösc l'ultimo Nadé...” Can che al â albü dit kösc, à-l endò pordü la conosczenza. I

atri compagns i jea ia dlungia y a odéi Tone, co ciarâ fora desco la mort, se spordê-i y André disc: „I mëssun ji a cherdé aiüt. Tone mëss atira te infermeria. Al é gran ora ... al é a les ultimes”.

Con cõstes parores va-l demez y do da cõrt tomp vëgn-el zuruch con na guardia.

Sëgn é-l Domëne, co se fesc enant y disc: Iu sun so compaejan, i dëidi iu”.

Ai le lascia fa. Domëne dëida la guardia a porté demez Tone. Can ch'ai é fora de baraca, é-l Domëne, co portâ ia de do, co i tol la medaia de banda con le numer dla prijonia a Tone dal col y i s'la mët te gaiofa y spo i tach-el la söa. Al n'à apëna roé da fa chël, ch'ai encunta t'al scûr dla net na persona, che Domëne concescea atira. Al ea Berto, co gnea zuruch dal comando. Domëne se spedt tan dassén, ch'al ess prësc lascé tomé la pricia con Tone, mo al fesc, desch'al i foss foresto.

Tone é roé te spitol con les puntes da entrames les perts a con gran borjù.

Domëne se n'é spo endò gnü zuruch y apëna che düc i atri compagns, ater co Tone, ea endò düc adöm te čiamëna, rö-el adalerch n offizier con n papier tla man. Can che al é sön üsc, destén-el fora so papier y lì dant: „Chi omi, co à chisc numeri, pò mëter adöm so patûc y s'arjigné por le iade a čiasa. Čiamó ensnet s'an va la ferata”. Y spo lì-el jö i numeri y danter chisc é inče le numer de Tone, co n'ea sëgn nia plü encér le col de Tone, mo te gaiofa de Domëne. I prijoniers ne gnea nia cherdés sö por so ennom, mo con le numer, che vignön à ciafá.

Fortünés y coi edli contonç y lumnusc, chi co ea gnüs nominés, mo con le če bas y dla ria löna chi co n'à nia aldi so numer.

Danter i fortünés foss-el' inče ste Tone, mo al ea te spitol y so numer portâ sëgn chël co s'â en iade declaré so miù amich, Domëne, co ea gnü so maiù traditur, Domëne, l'ultimo fant dal'Osti de Dlijia. Ensciö é-l le lere, co podea pochené adöm y s'an ji a čiasa y le patrun, co ea le secundo iade condané da ste t'al foresto.

Can che chi fortünés lasciâ, do püch tomp, la baraca dla prijonia, n'é-l ön, sonté sön so poch, co bradlâ y dijea: „Ci bor Nadé! Sc'i podess almanco ester con le pere. Mo sce le pere pô čiamó ester en vita y gni a čiasa y iu n iade ester a čiasa con él, spo ói sëgn empormëter a chël lassö da mo consagré a él”.

Chël co baiâ ensciö, ea Berto, le fi plü vedl dal'Osti de Dlijia da s. Gherino, co ea roé te baraca, can che i atri se n'ea sön tru da ji a čiasa.

III.

Tan crödia che la vera é! Ne jess-era veramонter nia da fa a manco, da se gni, da la fa fora a bones, da les proé dötes, denant co se mostré i donz y condüje tan de mal al monn?

Tan de mal, tan de lagremes, tan de mé, tan de desdrütes, tan de desgrazies! Döt por gauja dal senn y sanbën dla roba de cösc monn, che chël lassö à cherié por düc y no ma por valch. Mo či é-l pa de davagné con la vera? Nia de davagné, mo tan trep de pordü. Sc'an somëna formont, crësc-el sö formont y sc'an somëna senn, crësc-el senn y dal senn madorësc-el la vera.

Endò é-l passé mëns y no ma chël, mo plü de n n'an y mez é-l passé da can che al ea gnü finalmonter la pesc. Tan de jogn y omi maridés n'à nia plü podü roé a čiasa, mo dormia tla tera fréida dal foresto, dalunc, dalunc da čiasa.

Enlò da l'Osti de Dlijia a S. Gherino é-l tres čiamó dér chit.

Domëne ea belo n n'an y mez a čiasa. Da önesc mëns encà ea inče belo Berto a čiasa, chël ó di, al stüdiâ tla ciuté. Al à bën aldi, che so pere foss ste tla medema baraca, co él, mo odü n'à mai nia de él. Do che Tone ea rovegnü da söa lungia maratia, l'à-i porté te n n'atra ciuté dalunc da chéra.

Domëne n'anunziâ mai nia, gnanca na parora, de Tone. De chël é-l de plü, co s'an fajea de morvëia.

Tarina laurâ y scintrâ, mo ara jea encérch dér chitamonter y desch'ara punsass tres a valch.

Le tomp passâ da n mëns a l'ater y al parea, ch'al variss endò trepes ferides. Tres de manco cuntâ-n dla vera y tres de manco dai tomés y de chi co n'ea nia plü gnüs. La jont mettea endò man da fa sö, či co ea gnü trat jö, bel avisa desco les cargares, co fesc endò sö so gröm, can che le pe dal rio famëi l'à desfat. Le monn se roda. Al pö, ch'ara sie ensciö arjignada ia.

Mo dan Nadé, al ea le sesto do che Tone à mossü ji te vera, é-l endò jont co cuntâ, ch'al dea roé adalerch prijoniers y cösta notizia gnea portada t'al paisc dal sciacaradù Sciomun. Na séra, al ea dan s. Tomesc, y chi dal'Osti de Dlijia ea te čiasadafü y se dea jö con le laur dla čern de chi dui porci, ch'ai à tut ia. En chë séra é-l ma Tio, le prodadù, te stöa do na mësa, ch'al s'la fömâ y lièa fora dla pratiga nea, can ch'al capitâ Mena troghera.

Al ea propio val de morvëia, ch'ara ea avisa, desch'ara sontiss le polber. Vigne iade y dlunch, olà ch'al saltâ fora val novité, ê-ra dan man y slaihâ tan dio encëria, desco n té iat, čina ch'ara ea bona da enrësce valch y spo jê-ra pa endò la mësa da na porta ete y da l'atra fora.

Tio čiara sö y disc: „Ooh, che ch'al vëgn čiamó ensnet”.

Mena dà zuruch con söa müsa stor-ta: „Che gnarà-l mai?”

Tio: „Bor tomp dér de sogü, i sägni é dük”.

Mena: Töa lönà à inče belo da dio en certi”.

Tio: „Ý la töa é söl'ultimo chert”.

Mena: „Tö čiara ma de te, tö, y de to fant, Domëne. Döt s. Gherino cunta, ch'al i salta do a la ostira”.

Tio debota lasora: „Desco Mena a Tio, chël vedl prodadù sločé, da sbäes y da baccognes”.

Sön chëra é-l Mena, co ó bëgn lascé jö na dëcta pordica, mo te chël vëgn-el Sciomun, chël sciacher, che an podea s'aspétá da vigne ora dal dé y dla net.

Mena s'à lascé jö ia do chë mësa de parëi y sta coghelada addöm, desco na piura arma. Sciomun se sonta jö pa la mësa de Tio, se spöda t'ai dëiç y se entorchera sö i snauzeri, ch'ai sta sö da vigne pert dal nes, desco döes codes de soriúcia.

Sefl, la fancela, co â aldi vari, vëgn te stöa y dà a Sciomun y a Mena, či che ai se comana. Spo s'an va-ra endò.

Sciomun é spo le pröm da rumper le chit y disc: „As-te aldi, Tio, ch'al vëgn por Nadé i ultimi prijoniers a čiasa?”

Can che al mët man da baié ensciö, rö-el inče la ostira y Domëne te stöa y ai alda čiamó les ultimes parores dal sciacaradù. Tarina sanbën é döt curiosa y damana ennant: „Sciomun, da che as-te pa aldi cösc?”

Sciomun: „Po, ai la cuntâ te ciüté n marçé da san Mocherà”.

Mena se lascia inče aldi sägn: „Cösc à-i pa inče iu aldi dantier, tartan ch'i aspetâ fora dal dotur dai donz”.

Can che Mena baia, mëss Tio responde: „Či ess-el pa mossü fa con te le dotur dai donz? Te rafé jö le polan jö dla lënga? Na ota trà fora donz no plü. Danlò n'ess-el pa albü rio. Te agaié la lënga fajess mefo bun”.

Mena: „De chë operazion n'ess-te tönia manco de bojügn co iu!”

Tarina: „Bëن, bën, lascede sägn da se pizacré. Al n'é por nia. Iu foss plü

coriosa, či ch'al n'é con chisc prijoniérs".

Domène n'aldia nia ienn de té coses, porchél dij-el feter n pü soz: „I ne mësseis plü se mëter t'al če de té patüc. Ségn, do oramai dui agn, che la vera é fora, ne vëgn-el plü degügn, zonza foss-ai gnuis denant, sc'ai foss čiamó en vita”. Cöstes ea parores dër crödies de Domène. Al orea veramonter desfanté ia vigne ponsier dla ostira a so Tone, čiodì che al ea bén inče vëi, ch'al i stea so da spaont a la ostira, mo Tarina à čiamó düč i ponsiers a so Tone, sciöbën che ara à feter pordü l'ultimo fi de speranza, ch'al foss čiamó en vita, dea ch'al ea belo tan trec agn, ch'al ne dea nia plü sëgni de vita. Porchél dijéra inče döt dla ria löna a Domène: „Ai sarà bén deban chisc ponsiers, mo de m'ai tó fora dal če, ne saràs-te pa gnanca tó bun, Domène”. Y oramai n pü soza, metê-ra laprò les parores: „Recorde-te cöstes parores!” Spo s'an jé-ja endò fora en čiasadafü.

Domène tignìa le če danjö y scutá, mo do le moto à-l n sënn spaontus.

Al vëgne ete la fancela y Sciomun, le sciacher, paia y s'an va, mo sön usc de stöa min-el čiamó: „Val mëss-el empò ester vëi de chisc prijoniers, co dess roé a čiasa”.

Domène n'â nia čiamó lascé fora de so če le ponsier da maridé Tarina. Berto stüdiâ y dea donté n preo, y i atrí ea bén čiamó trep jogn y Tarina adorâ pö n él, co fistidiâ. Porchél n'oré-l san-bén sëi nia, sc'al gnea baié, che Tone podess čiamó ester en vita. Inče él s'an va y splundra pro l'usc.

Mena y Tio é döt sprigorés, mo Tio se fesc empò coraji y disc: „Tone, Tone vëgn čiamó! Čiara pa, spo l'as-te pa”.

Mena scuta bén n iade, mo ar'â endò abiné material por söa lëngá.

Ensciö èl n dé endò l'ater, co passâ y al gnea endò vëia de Nadé.

An arjignâ endò ca por Nadé, desco plü da dio, dan la vera. Inče enlò da l'Osti de Dlijia èl endò gnu metü ché bela gran cripele y laprò n té gran lén da Nadé plén de čiandères, de pom y d'ater patüc, co glizernâ y luminâ.

Berto ea inče gnu a čiasa dla ciüte, olà che al stüdiâ y al ea l'an dla ma-

tura. Prësc i tocâ-ra da se chirì le tru por la vita.

Monica jea inče i ultimi agn a scora y Carlo ea gnu n dër bisele, mo n pros möt.

En ché sëra, en ché vëia de chél Nadé èl düč, co mostrâ dër la bona löna. Ma Tarina à na gran serieté ados, mo empò paré-l, che n luminus de conten-téza stlariss so müs y sü edli.

Ar'é mefo enscio, che la vëia de Nadé ó i porté le luminus dla stëra de Betlem a düč.

Do cëna, co gnea tuta ete en ché sëra fora en čiasadafü, èl les ères co ro-mená jö snel y spo jea düč canč te stöa a fa vëia de Nadé dan la cripele y le lén da Nadé.

Denant ch'al gness destödë la löm de stöa y empié les löms da curusc dla cripele, co luminâ les figures dla plü santa familia tla stala de Betlem, èl Carlo co disc dër da d'alt: „Oma, en vëia de Nadé àn-se dagnora tut sö val püra persona te nosta familia, por fa atramonter co ché ria jont de Betlem, co à paré demez s. Maria y s. Ojep. I va a chirì zacai”. Con cöstes parores Carlo daür l'usc de stöa y se n'é ste, denant co che Tarina ess sciafié da le tignì endò.

Al ea spo gnu chit te stöa. Ma chél vedl Tio aldî-n do da n pez: „Ha, chél Carlo, sta da odëi, con che ch'al vëgn”.

Ai aspetâ ma n pez en pè y ara ne dörâ nia dio, ch'ai aldia jenn la porta.

Sön chéra èl Domène, co minâ belo da podëi fa da patrun y al empiâ val čiandères dla cripele y destödâ la löm de stöa. Düč s'ea enjlenés dan la cripele, desch'al ea tisanza y Domène orea belo mëter man la čiančia da Nadé.

Te chél salt-el adalerch Carlo con na flötena, che düč se sperd oramai y do da él vëgn-el n él.

Tio empëia endò la löm de stöa y sëgn èl düč co čiara ma plü, por n momont ... spo èl Tarina co tira n scrai y i salta encér le col a chél él, co n'ea degügn ater co Tone, so om, co ea gnu dla prijonia.

Ai ne ciafa nia parores, ai mëss se čiaré y čiamó se čiaré. Spo denant, co ch'al i dà-i la man ai atri, tégñ-el toch chéra de Tarina y s'enjléna con éra y con düč i atri dan la cripele y mët man

la čiančia da Nadé: „Stille Nacht, heilige Nacht ...”

Tan de cör ne sarà-ra mai gniúda čiantada ché čiančia, co en ché séra, danlò te ché stöa.

Ma Domëne s'ea trat bel adascusc tratan ia do furn y da iusc fora, zonza che i atri se n'ess anadé.

Cancalé loâ-i sö y i tocâ düc la man a Tone.

Či ligréza!

A Tarina i rogherê-l de gran lagremes jö por le müs.

Tone s'la tolea spo encér le corp y dijea: „Can ch'i m'an jea, m'â-l dit Carlo, ch'al mo gnea ad encuntra en chël dé ch'i podea endò gni. Ensciö es-era stada. Trëi Nadés ne podarà-i nia plü mo desmoncé: chël Nadé, ch'i à mossü m'an ji; chël Nadé tla prijonia, ch'i à manacé da mori, y cösc Nadé, ch'i à endò podü gni”.

Tone čiara encérch y disc: „Olà é pa Domëne?”

Degügn ne l'à plü odü, degügn ne le sâ. Berto minâ spo: „I va pa sön söa čiamena a ciaré. Al va y vëgn atira en-

dò zuruch con na té picia banda, co porta le numer 4411. Al disc: „Cösta à-i ciafé sön mësa, mo Domëne n'é nia pl da odëi. Al se n'é”.

Tone la tol tles mans y spo é-l mia tofla y mio numer dla prijonia. Sëgn i döt. Domëne m'là baratada, zonza foss-i belo roé cotan denant a čiasa”.

De Domëne n'à-n plü aldì o odü ater. Al se n'é jü da chi paisc.

Chi dal'Ostì de Dlijia se sontâ spo jö do mësa y ai à albü trep, trep da se cunte.

Can ch'ai loâ sö por ji a s'arjigné da ji a Maduines, é-l Berto, co se fajea enant y ca pormez a so pere y disc: „Pere, chisc trëi Nadés tan de doreja oress-i te n val agn encoroné con mia mëssa noela. S'é-dért?”

A Tone i vëgn-el les lagremes, mo al é čiamó bun da dì: „Chëra sarà por me y inče por te, Tarina, catö, y por nos düc canč la plü bela ligréza, y ara sarà bona da vari dal döt la gran ferida dla vera”.

A. M.

Filipo y súa uma ê Marianna nasciüda Spisser da Spëscia d'La Val. Da jon à-l imparé l mistir da tisler a čiasa, aulà che al laurâ chilò y ailò, aladdò che al è i laurs. Plö terd, can che al à bel triënt'agn oramai, é-l ruvè ia in Gherdëna y é ste tut in opera da Nando Demez, director dla scola d'ert de Urtejëi. Chilò laurâ-l imprüma inant da tisler, sciöche al à fat čina sëgn a čiasa. Mo Franzel Tavella da chësta scola, nominada inč Academa, é ruvè cul gni di agn un di mius y conesiüs artistč y magari l miù artist dl ziplé de Gherdëna. Tla esposiziun d'ert a Desproch l'an 1895 y te chëla a Balsan dl 1897 é sta premià sù laurs cun i priüms premi. An pô donca udëi, che l'artist tl tämp de vint agn s'é formé da scëmpl tisler, che al è, a artist de gran inom.

L'artist Franz Tavella

Al é nasciü ai prüms d'otober 1844 a La Val in Val Badia. Súa čiasa paterna stê tla villa de Taela. Da chësc vëgn-el inč so cognom. So pere à inom

An mëss noté chilò, che laota te Gherdëna 1 laur di zipladùs y snizzleri ne è propi al livel dal dé da incö. An ziplâ mandli y statues píceres y granes magari, mo che ne miritâ propi de ester cunscidrades operes d'ert. An jê cun la chiena, an venô roba ziplada, an dijô inç fa sanç o roba de dlijia, mo de ert indertüra ne pudô-n baié. Mo Ferdinand Demez é n maester dl ziplé, che se desfarenziâ dai atri. Al è propi artist, che fajô inç operes artistiches. Y chësc tirâ y ispirâ inç i atri a porvê

Na sëra che Franzel ziplâ pro n crist, gnêl bel avisa abiné da so maester. Chël 1 damana, či che al fesc y a che che al ó i fa chël laur da scolar? N pü cun dodanza respogn l'artist in erba: „Iö ó 1 porté a čiasa”. Demez i čiara al laur mez fat y atira se n'adâ-l y se disc a se instêss: Chilò é-l n artist ascognü, che mirita de ester descuri y istriui, al mëss madér gni metü sö l dër tru. L maester baia cun Franzel, i disc, che al dess mudé ert y deventé n snizzler, da tisler che al ê. L vare ne foss

Prozesciun söla Cruse

a fa do, pur val damì che ma chiena. Cun so ejemplo y süa influenza é ste cul tämp alzé de tröp 1 livel di laurs dl ziplé artistich de Gherdëna y inç altró.

De chësc bun maester se n'à inç aprofité Franz Tavella, che à laprò gran interesse y ligrëza de imparé val de plö. Al čiarâ pro gonot, sciöche i atri ziplâ y fajô figüres. Al urô inç purvê. Do so laur, can che al lasciä vöies, porvâ-l inascusc dai atri a ziplé.

pa spo tan gran. Franzel ne pënsa sura dër dì, al vega 1 vare y ala ne à duré dì, che al i è sciampé dant a süi compagns. Al é ste n bun scolar, minâ so maester.

Do che Tavella à imparé a manajé 1 scarpel y a capì n pü plö avisa 1 laur da ziplé pro 1 maester Demez, se ê-l trasferì a Viena, pur fa la scola d'ert de chëla cité. Ailò ê-l ste dui agn y do dui agn ê-l indò gnü zruch a Urtejëi.

Prozesciun pur l bun tëmp

A Urtejëi Franzel à metüi sö na berchstot da ziplé, tulô sö té jogn, che urô imparé y fajô da maester, stimé y respeté pur so savëi y pur sua esperiënza. Fora de sua scola é-l gnü diversi bogn artistč. Insciö Hans Perathoner, plö terd professor a la scola d'ert a Berlin, Rudolf Moroder, che à fat la bela statua de s. Elisabeta tla dlijia da Urtejëi, spo Valentin Gallmetzer de Tlüses y plö terd Ludwig Moroder, professor a la Academia de Urtejëi.

Chësc ultimo disc de Tavella: „Al ne fajô tröpes parores. Chi che urô imparé, messâ i čiaré jó sua mainira de lauré al maester, sua paziënza y sua scrupulosité de fa düt indertüra, è pur nos n bun gran ejempio”.

Gonot i metô-l ados la man a val laur dui y inç trëi iadi, can che nos minân de avëi ruvè. Plö de n iade, can che val statua gnê portada demez, spo i saltâ-l čiamó do a cumedé chilò y ailò. Činamai can che val scultüra è bel te cassa fata ia, la fajô-l udëi y al à čiamó val da durturé o da cumedé.

L'an 1905 se é-l spo trasferì a Porsenù, aulà che al laurâ y ziplâ inant, zenza lascé do. Mo, sciöche ala suzed gonot a de bogn artistč, al stëntâ propi datrai a la trà inant cul vire, i scioldi mançiâ gonot. Can che an aldi chësc, spo jê zacai dal vësco da laota, Mons. Raffl, che al uress n più daide l'artist te so bujëgn. „Dea che iö ne pô comané sëgn val laur”, dijô l vësco, „i à-i fat ruvé a l'artist val aiüt in scioldi. Tavella”, dijô-le, „é n dér artist, che se diûra plü gian fan, plötosc che dé ia val o véne na figura dla cripele de so compatriota Dominicus Moling. Iö i porti gran respet y amiraziun a signur Tavella y ó dér l racomané pro l clero dla diozeji”.

Ai 18 de dezember 1931 é-l mort Franzel Tavella y al ste supuli tla curtina da Porsenù. Cun é-l se n'é-l jü n artist de gran valur. Al i urô bun de cör a so ert, al laurâ ma pur fa val de bel y no pur davagné, Fa afari cun so ert, chël ne i jê nia y chël n'urô-l nia. Te süi ultimi agn n'é-l gonot nia

dér bun y al ne pudô plö lauré. Purchël i l lasciâ-l al savëi al director dl museo diozesano, Adrian Egger, che al ess urü gian vène val al museo pur pudëi la trà inant. Can che chësc è jù a l ciafé pur fa fora, ci che al ess albù da vène, spo respognô Franzel:

mantignarà 1 record pur dagnara. Čiamó tres tir-un ca Franzel Tavella, can che an baia de artistë.

L'ideal che i stê dant a Franzel Tavella è dér de sigü so cumpajian Dominicus Moling. Al ne l'arà arjunt propi, mo sigü é-l Franzel Tavella un

„Io uress mefo dé ia dütes mies massaries da ziplé”, mo sii laurs y sües scultüres ne uress-el bëgn no dé fora dles mans, chëles se ess-el bëgn tigni gian instëss čiamó. Al ne è bun de se destaché da sües operes, che al à fat cun tan de amur y purchël è-les na pert de süa persona. Cun süa statua dl'Adolorada tla capela di soldas a Porsenù s'à Franzel Tavella instëss fat n monumënt da gran maester, che i

di prüms, che é ste bun de i ruvë daimprò. Can che Franzel è čiamó n té pice müt, i čiarâ-l de sigü a la bela Imacolata y a s. Jan Nepomuch tla dlijia de süa patria y magari punsâ-le: „Sce io foss bun de i fa do val tan de bel, spo foss-i bëgn cuntënt”. Scëbëgn che ma tisler impríuma, süa inteligëenza y so amur pur l'ert l'à porté scialdi, scialdi, daimprò al gran maester cumpajian.

S. U. P.

I trëi resc

Düç trëi adöm:

Bun dé, bun dé, os buna jënt,
nos sun i resc, che gnüs da l'Oriënt.
Casper, Melhior y Baldessé uns inom,
vistis da resc jö da pè čina sön som.

Casper:

Iö sun Casper! M'éis udü?
Da l'Oriënt incö iö sun gnuü.
Vëgñi debota a s'ciafè,
sun bel jü prësc chinesc dé.
Sun pa prësc incö stanch assà
da salté pur l monn ia y ca.
Al é incö gnuü incö cun me
chël Melhior. — Dormes-te?

Melhior:

Iö dormì? Chël mine no!
I sun pa bëgn incö childò.
I vëgñi it te osc albergh.
Da l'Oriënt suns gnüs adalerch.
Sun gnüs do a la stëra,
Chësc gran luminus, ch'un udü,
s'à bëgn mostré l dër tru
pur ji a ciafè chël pic bambin,
tan bel y fin y döt divin.
Baldessé, Baldessé, ci n'é-l pa cun te?
ne vëgnes-t nia do? O mëssi te porté?

Baldessé:

I vëgñi, i vëgñi, mi bun amisc;
sun gnüs debota te chisc paisc
pur chirí y perié l Redentur dl monn.
Dles čiampanes da Nadé so bel sonn
s'à fat ligrëza tan dassén,
ch'un nosc cœur de gaude plëgn.
Da čiasa a čiasa mëssuns nos ji,
a düç mëssuns nos i dì,
ch'al é nasciü l fi de Dì.

Düç adöm:

Nos sun i resc, che vëgn da l'Oriënt,
che va a ciafè bel düta la jënt
y prëia val pur chi paisc,

che à tan fan, bel sciöch'ai disc.

Al pic Bambin nos dun atira
or, incënsc y incë mirra.

Casper:

Or à-i iö da ti scinché
al pic Bambin, ch'à la bunté
de lascé so paraisc
y gni sön chësc paisc
a se delibré
nos düç dal picé.

Melhior:

Incënsc à-i iö y chël ó di,
ch'i ó perié l Bel gran Di,
ch'al se dais la grazia y benedisciun
pur os te čiasa y te vigni čiantun.

Baldessé:

Y iö à mirra. An mëss soffri
pur nüsc pičià y döt l ri.
Con nosta vita, al é pa vëi,
a Chël Bel Di an mëss plajëi.
Insciö inségna l pic Bambin,
che s'ó tan bun, bel zënza fin.
N cœur tan bun oruns avëi,
sc'orun i fa n gran plajëi.
No sciöch'Erode, chël bur re,
cun döt so sënn urô copé.

Düç adöm:

Nos sun i resc da l'Oriënt,
periun bëgn düta la jënt,
ch'ai à-i la gran bunté
de dé y de scinché
val cosa, ch'i dëis ion
a düç chi che à fan
tl gran monn intoron.
Ci ch'ëis fat al plü pice d'üsc fredësc,
l'arëis fat al pic Bambin instëss.

La mornara de Fanes

Gonot l'ennom de Fanes ald-on pronunziënn,
de chë bela munt rica de crëp y de sassuns,
bun pasco por i mansuns,
olà ch'al ea denant na gran čiasiara,
n taiaperes, n mornà y la mornara,

co se gnea desco du galüc te n pornà.
Mo la contentëza ne döra nia dagnora
sön cösc monn,
la trapola ea chërà dal bor malan
por na té ria marora,
co gnea gonot cospetada dal ploan.
da n famëi de Fanes

Fanes

Cronfieh

Ma les novités plü importantes oress l calénder ladin se noté sö y les cunté. Chësta ota mëtuns man sön insom la valada.

A Calfosch ne lasc-el nia do la vöia de fabriché. Tres plü čiases y tres plü beles.

A Corvara é-l gnü fat n bel asilo, sot la dlijia näia. Al sarà de gran ligréza pur i pici mituns y pur les families. Inč pro la calonia à-n lauré. Spo é gnüda restaurada la dlijia vedla da Corvara. Inč chëla é pa dér garatada y al paia la möia de ji a la udëi.

Da d'alton é-l inč mort l vedl ustì da Corvara, Franz Kostner, na personalité, che à dér de sigü fat tröp pur l turismo dla valada spezialmënter pur Corvara instéss; na personalité, che ê cunesciüda inč de fora decà.

N te asilo é-l inč gniü fabriché a La Ila, inč dér te n bel post, defora da la dlijia, fora dlungia l bosch. L depénjandu Lois Irsara à fat n bel mosaich söl müür dl'asilo.

A S. Čiascian é-l ste ai 7 de lugio na gran festa. Siur Pio Agreiter à dit sua Mëssa nuvela tla dlijia de S. Čiascian. Sanbègn, che dùta la popolaziun dl paisc y tröpa dla valada à tut pert cun gran ligréza. Na Mëssa nuvela é te niúsc paisc čiamó, pur furtuna, n avenimént de gran importanza y de gran ligréza pur dùta la jént. Siur Pio à da čiasa infora inom Pire Agreiter, y al é pro i benedictineri da Gries-Balsan. L fre de siur primiziant é siur Flurian y al é caplan ia n'Ampéz y al à bel dit sua mëssa nuvela dan dodesc agn. Dui proi forra de üna na familia o di, ch'i un čiamó de bunes families te nosta valada. Düt l bun a siur Pio y a la familia Agreiter da Čiampidel.

Chi de Badia à ciafé na bela gran scola nöia, a man ciampa dla strada, denant co ruvé tl paisc. L project é gniü fat dal arch. Plattner. An mëss dì, che la scola é dér garatada. An pò senz'ater

inč di, che la persona, che à mene do l plü de düč pur costruì la scola, é dér de sigii siur director dles Scoles Dr. Franzl Vittur. Mo inč l'autorité dl Comun de Badia à daidè dassën. Chi de Badia pò ester capazi y avëi ligréza cun sua scola nöia, che an vëiga bele dalunc purmez.

A La Val é-l gniü asfalté la strada y spo à-n inče metü man de fabriché na scora nöia, y pur chësta idea se sarà bëgn cacé it l plü de düč siur maester Sepl Moling. Ai l'adora pa bëgn la scora nöia chi da La Val. Spo é-l gniü fat sò na strada nöia sön Armentara y sëgn pò-n inče sö ailò cun l'auto.

Chi da S. Martin à ciafé n bel gran punt nü it a Preroman. L vedl punt de lëgn é gniü mené demez da les eghes ai 4. de novëmber dl 1966. Inč l fabricat dla scola, fata sò dl 1953, é gniü in gran pert fat fora da nü, sanbègn dait, pur i dé na bela lerch a la scora elementare y a chëra media.

Lungiariù à inč finalmënter ciafé na bela strada. Chësc isté é-l gniü fat l'ultimo toch. Inče chi da les eghes à fat de bì laurs chësc iste t' Lungiarü —

punč y mürs pur se paré da l'ega — y an pò di, che al é pa bëgn rové tröc milliuns t' Lungiarü chësc an. Sperun inč, che chi da Lungiarü vëighes it chësc y ch'ai n'àis nia plü bria da se lamenté tan. — Chi da Lungiarü à inč ciafè chësc alton passé n siur curat nü tla persona de siur Franzl Sottara da s. Martin y al é gnü tut sö cun gran ligréza da la popolaziun.

Siur Sepl Pezzei da Ornella, che é ste valgùgn agn a Lungiarü, é rove a Kolmann. A siur Franzl i aoduns tröc de bì y bugn agn tla vigna dl Signur it a Lungiarü.

üna, che vëgn da Onies ite y rüva čina it in Antermöia.

Al Plan se sleria inče fora tres plü y plü y al vëgn pa prësc na ciuté. Ai ponsa inče tres a na scora nea y a na calonia nea. I i aodun, che döt gareti con le tomp.

A Al Plan é-l čiamó da noté n gran avenimont. Ai 7. de iuli é-l ste signor Hans Maneschg da Čianei, co à dit söa Mëssa noela. Le dé denant gné-l tut sö da döta la popolaziun d'Al Plan y da trepa d'atra jont con gran festa y ligréza. Le dé enstëss spo dla Mëssa noela é gnü zelebre con la plü gran

Chi d'Antermëia se pró bëgn inč dassën cun pisc y cun mans da i ji do ai tempi. Ai à inč fat sö cotan de strada čina sön Wörz y sëgn pò-n rové sö coi auti sön chël bel ju, che é dér de sigü un di plü bì jus dles Dolomites. L calënder mina mefo impò, che al i gniss pa tut l bel a chël bel ju de Wörz, sc'al gniss massa profané. N tant é-l bëgn dërt, mo nia massa. Purchël: attenziun !!!

Chi da Rina à inč bele dui agn na strada nöia y al pê, ch'ai ne ciafe inč

solenité da pert dla popolaziun de Mareo y trec d'atri dla valada é gnüs a odëi, tan bel che i maroi fesc. Signor Hans enstëss à conzelebré con dui de sü berbesc prei, con signor Honnes da Čianei y con signor Franz Kehrer, co é le fre dla oma dal primiziant. Signor Hans é missionar dla čiasa dal s. Cör de Iejù da Milland dlungia Porsenù. I i aodun döt le bun por döta söa vita, co à da gni.

Fora La Plì à-i pardü, la ota de forà, so bun ploan signor Albino Pezzei, co

é mort improvisamонter y co düc se recordarà, čiodì che al é ste tan en bun preo y à fat tan trep de bén a la jont d'La Pli. Al ea nasciù a Ornella da Fodom dan 70 agn, à fat le corat a Al Plan,

a Col de s. Lizia y spo, do signor Davide Ferdigg, a La Plì.

De setember é-l spo gniü tut sö con gran ligrëza le ploan nö signor Merch Graffonara d'Antermëia, co é ste de-

nant tles cöres dal Brenner y Kolmann. I i aodun döt le bun a signor Merch, co s'à dagnora mostré n dër ladin y n preo de gran valüta.

Ai 29 de setember é-l gnü fat na bela festa a La Plì y cösta festa é stada destinada ai dui gran omi de cultura ladina, al maester Jepèle Frontull y al poet Ángelo Trebo d'La Plì, dui omi, co à fat dër trep por la cultura ladina. A Jepèle Frontull é-l inče gnü metü sö n monumont dan scora y cösc monumont é ste formé da l'artist Franz Mer-sa da Porsenù.

Spo é-l inče gnü fat na strada, co va da Curt čina sön Furčia y passa por Rii, Costamesana y Les Čiases.

Chëstes é, in ciurt, les novitès prinzipales d'la Val de Badia y Marô tl'an passé 1968.

L calënder ladin aoda a düta la jënt dla val Badia y de Mareo, ch'al side inče tl'an nü tröpes de beles y bunes novitès, che sarà bunes de arichì de vgni vers nosta bela valada.

* * *

Madér üna na cosa, os ladins, oress 1 calënder ladin dër indò se mët a cör.

Dolomiti - Gruppo di donne in abito di Pieve di Cadore PI

Debordada 203 agn

Deboriada 263 agn

Jubileu de 40 agn de noza de Florian de Pre d'La Pli

Čiarede cun dötes ostes forzes de resté ladins tl punsé y tl fa y tl vistí. No fajede fora de nosc bel paisc y siúa jént na cosa, che an podess inče mëte ite te vigni atra pert dl monn. Mo mangni-se ladins dles Dolomites cun sües usanzes respetades inče dai furesti y cun so lingaz respeté da düč, chi che é de dérta jént.

Os ladins, recordé-se: Dai furesti gnaréis ma respétà, čina ch'i restéis ladins.

Os ladins, urëis lauré pur l turismo?
Spo restede ladins da ite y de fora ia.

Y čiamó val, ladins! No vené-se y no venede osta tera y osc caracter.

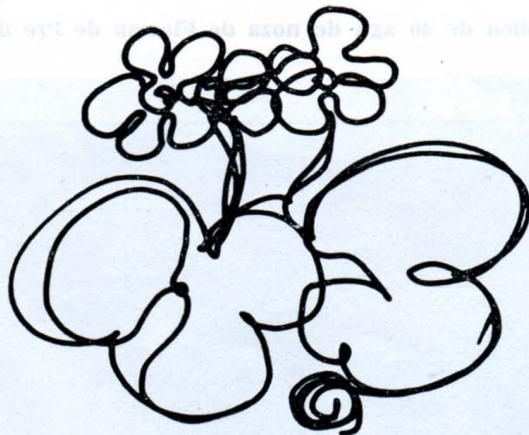
Le pais y la tera restará fedeli a os, mo i scioldi di furesti sparësc.

Os ladins mësséis valëi de plüi coi i scioldi y purchël no vené-se os instësc!

Y sëgn a düč i ladins, a čiasa y tl furesto, dér de cör n bun an 1969.

A s'udëi!

I calënder ladin

Hotel La Perla

CORVARA

chidlara automatica
cun 2 pistes
da verta düt l'an.

ASSIGÜRAZIUNS

PHENIX SOLEIL

VITTUR LOIS

Agenzia da Burnech — Via Stazion 10 — Tel. 85 9 04

PEDRACES — Tel. 85 1 76

Assigüreia cuntra
1 mé de füch — desgrazies — invalidité y mort

Assigüraziuns
di auti y motors, cuntra dagns a pursones, tiers y coses

L PAIÉ VEGN FAT PLÙ SAURI.

TABELA DL TEMP DE GRAVIDANZA DI TIERS

Scomenciamënt									FIN									
mëis	giat 56 dis	ciana 63 dis	scroa 120 dis	ciora 154 dis	biscia 154 dis	vacia 280-285	ciavala 340 dis		mëis	giat 56 dis	ciana 63 dis	scroa 120 dis	ciora 154 dis	biscia 154 dis	vacia 280-285	ciavala 340 dis		
1.	1.	25.	2.	4.	3.	30.	4.		5.	7.	29.	8.	5.	9.	1.	11.	5.	12.
6.	"	2.	3.	9.	"	5.	5.		10.	"	3.	9.	10.	"	6.	"	10.	"
11.	"	7.	"	14.	"	10.	"		13.	"	8.	"	12.	"	11.	"	10.	"
16.	"	12.	"	19.	"	15.	"		18.	"	13.	"	17.	"	16.	"	15.	"
21.	"	17.	"	24.	"	20.	"		23.	"	23.	"	22.	"	21.	"	20.	"
26.	"	22.	"	29.	"	25.	"		28.	"	28.	"	1.	11.	31.	"	25.	"
31.	"	27.	"	3.	4.	30.	"		3.	7.	3.	7.	6.	"	5.	1.	30.	"
5.	2.	1.	4.	8.	"	4.	6.		8.	"	8.	"	11.	"	10.	"	4.	"
10.	"	6.	"	13.	"	9.	"		13.	"	13.	"	16.	"	15.	"	15.	"
15.	"	11.	"	18.	"	14.	"		18.	"	18.	"	21.	"	20.	"	20.	"
20.	"	16.	"	23.	"	19.	"		23.	"	23.	"	26.	"	25.	"	25.	"
25.	"	21.	"	28.	"	24.	"		28.	"	28.	"	1.	12.	30.	"	30.	"
2.	3.	26.	"	3.	5.	29.	"		2.	8.	2.	8.	6.	"	4.	2.	5.	"
7.	"	1.	5.	8.	"	4.	7.		7.	"	7.	"	11.	"	9.	"	9.	"
12.	"	6.	"	13.	"	9.	"		12.	"	12.	"	16.	"	14.	"	14.	"
17.	"	11.	"	18.	"	14.	"		17.	"	17.	"	21.	"	19.	"	19.	"
22.	"	16.	"	23.	"	19.	"		22.	"	22.	"	26.	"	24.	"	24.	"
27.	"	21.	"	28.	"	24.	"		27.	"	27.	"	31.	"	1.	3.	29.	"
1.	4.	26.	"	2.	6.	29.	"		1.	9.	1.	9.	5.	1.	6.	"	3.	"
6.	"	31.	"	7.	"	3.	8.		6.	"	6.	"	10.	"	11.	"	10.	"
11.	"	5.	6.	12.	"	8.	"		11.	"	11.	"	15.	"	16.	"	15.	"
16.	"	10.	"	17.	"	13.	"		16.	"	16.	"	20.	"	21.	"	20.	"
21.	"	15.	"	22.	"	18.	"		21.	"	21.	"	25.	"	26.	"	25.	"
26.	"	20.	"	27.	"	23.	"		26.	"	26.	"	30.	"	31.	"	30.	"
1.	5.	25.	"	2.	7.	28.	"		1.	10.	1.	10.	4.	2.	5.	4.	2.	"
6.	"	30.	"	7.	"	2.	9.		6.	"	6.	"	9.	"	10.	"	9.	"
11.	"	5.	7.	12.	"	7.	"		11.	"	11.	"	14.	"	15.	"	14.	"
16.	"	10.	"	17.	"	12.	"		16.	"	16.	"	19.	"	17.	"	15.	"
21.	"	15.	"	22.	"	17.	"		21.	"	21.	"	24.	"	25.	"	24.	"
26.	"	20.	"	27.	"	22.	"		26.	"	26.	"	1.	3.	30.	"	25.	"
31.	"	25.	"	1.	8.	27.	"		31.	"	31.	"	6.	"	5.	5.	29.	"
5.	6.	30.	"	6.	"	2.	10.		5.	11.	5.	11.	11.	"	10.	"	29.	"
10.	"	4.	8.	11.	"	7.	"		11.	"	10.	"	16.	"	15.	"	14.	"
15.	"	9.	"	16.	"	12.	"		15.	"	15.	"	21.	"	20.	"	19.	"
20.	"	14.	"	21.	"	17.	"		20.	"	20.	"	26.	"	25.	"	24.	"
25.	"	19.	"	26.	"	22.	"		25.	"	25.	"	31.	"	30.	"	23.	"
30.	"	24.	"	31.	"	27.	"		30.	"	30.	"	5.	4.	4.	6.	27.	"

Luis Vittur

Bruneck

Bahnhofstraße 10

Tel. 85 9 04

Austria

ASSIGURAZIUNS S.p.A.

Ufficio di Bolzano

Via Cassa di Risparmio, 18

Tel. 24 0 72

F. ROTTONARA

FUJINA AUTORISADA

LA ILA

Tel. 66 8 21

F. Alfreider

SARTORIA — SCHNEIDEREI

specializzato per pantaloni da sci e da montagna

Spezialist für Ski — und Kletterhosen

Riparazioni — Reparaturen

CORVARA — Villa LA JUVE

Telecabines dla crusc

PEDRACES m. 1400

D' I N V E R - pistes di ski: nr. 1 „STANDARD”, pista arta y lungia km. 3
nr. 2 Pista manco arta y adatada pur duc, lungia km. 4

D'ISTÉ - Gites sö LA CRUSC - SASS da LA CRUSC v FANES

Facilitaziuns por cornitives y abonamënc

Informaziuns pro la Société Telecabines Pedraces - Tel. 66 7 45

Carosello dello Sci

CORVARA — SAN CASSIANO — LA VILLA

offre alla Sua Clientela il nuovo:

SKIPASS SU MISURA

valevole a scelta da 5 a 20 giorni sui seguenti impianti:

Col Alto — Braia Fraida — Capanna Nera — Pralongia 1 — Pranlongia 2
— Piz Sorega — Codes — Ciampai — Biok — La Brancia — Piz la Villa
— Bamby — Roby — Pré dai Corf

Prezzo base giornaliero:

dal 7 gennaio al 3 febbraio e dal 23 marzo a fine stagione	L. 1.500
dal 9 febbraio al 22 marzo	L. 1.800

A partire dal 8° giorno di abbonamento sono concesse le seguenti riduzioni:

8 L. 200 — 9 L. 300 — 10 L. 500 — 11 L. 800 — 12 L. 1.200 — 13. L. 1.700	L. 1.500
14 L. 2.300 — 15 L. 3.000 — 16 L. 3.800 — 17 L. 4.700 — 18 L. 5.700 —	L. 1.800
19 L. 6.800 — 20 L. 8.000	

Esempio: giornate di abbonamento 18 × Lire 1.500 = Lire 27.000
sconto Lire 5.700

prezzo effettivo Lire 21.300

Lo Skipass da diritto a numero di corse illimitate sui sopraelencati impianti senza diritto di precedenza. — La tessera di abbonamento è strettamente personale e non trasferibile, e deve essere presentata alla cassa prima di ogni singola corsa. — La stessa tessera viene rilasciata presso l'Ufficio della Seggiovia Col Alto di Corvara, dietro presentazione di fototessera. — Per la fototessera rivolgersi presso Foto Honolulu, Corvara. — Il mancato funzionamento per cause di forza maggiore di uno o più impianti del Carosello non verrà considerato motivo di reclamo.

La Direzione

Das Skikarussell

CORVARA — ST. KASSIAN — LA VILLA

bietet seinen werten Gästen den neuen

SKIPASS AUF MASS

gültig nach Wahl von 5 bis 20 Tagen auf folgenden Anlagen, an:

Col Alto — Braia Fraida — Negerhütte — Pralongia 1 — Pralongia 2 —
Piz Sorega — Codes — Ciampai — Biok — La Brancia — Piz La Villa —
Bamby — Roby — Prè dai Corf

Tagesgrundpreis:

vom 7. Jänner bis zum 8. Februar vom 23. März
bis Ende Wintersaison

Lire 1.500

vom 9. Februar bis 22. März

Lire 1.800

Ab dem 8. Tag des Abonnements werden folgende Ermäßigungen
gewährt:

8 L. 200 — 9 L. 300 — 10 L. 500 — 11 L. 800 — 12 L. 1.200 — 13. L. 1.700
14 L. 2.300 — 15 L. 3.000 — 16 L. 3.800 — 17 L. 4.700 — 18 L. 5.700 —
19 L. 6.800 — 20 L. 8.000

Beispiel:

Abonnement für 18 Tage \times 1.500 Lire = Lire 27.000

Ermäßigung **Lire 5.700**

zu zahlender Preis **Lire 21.300**

Der Skipaß ermöglicht unbegrenzte Fahrten auf obengenannten Anlagen,
jedoch ohne Vorrecht.

Der Skiausweis ist streng persönlich und nicht auf dritte Personen
übertragbar. Der Ausweis muß bei jeder Fahrt vorgezeigt werden.

Derselbe ist mit Paßbild beim Sessellift Col Alto in Corvara erhältlich.
Paßbilder erhalten Sie bei Foto Honolulu in Corvara.

Bei einem eventuellen Ausfall von einer oder mehreren Anlagen infolge
höherer Gewalt, nimmt die Direktion keine Reklamationen an.

Die Direktion

Walter Kostner

CORVARA

TEL. 83 1 17

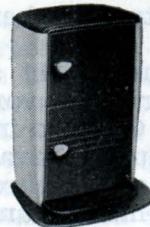
Confeziuns — Čialzà y guant da ji coi ski — Roba
da mangé y pur scincundes — Proviant — Vin —
Licörs — Chertes — Sé y tabach — Plates.

FIRMA

E. INNERHOFER

Bruneck, Tel. 85 1 33

Ihr Fachgeschäft für sämtliches sanitäres Installationsmaterial sowie Herde und Öfen der besten in- und ausländischen Produktionen.

GROHE Armaturen

INGOLSTADT

Öfen für Holz-Kohle - Heizöl (Kerosen)

STAMPARIA A. WEGER — PURSENU